

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT BİLİMDALI
İKTİSAT POLİTİKASI ANABİLİM DALI**

Yüksek Lisans Tezi

**GIDA GÜVENLİĞİNİN TÜRK TARIM
POLİTİKALARINDAKİ YERİ VE TÜRK TARIMINA
ETKİSİ**

**Elif ERBELET
2501100436**

**Danışman
Prof. Dr. Cemal ŞANLI**

İstanbul, 2014

Y Ü K S E K L İ S A N S
T E Z O N A Y I

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı : ELİF ERBELET

Numarası : 2501100436

Anabilim/Bilim Dalı : İKTİSAT POLİTİKASI

Danışman : PROF. DR. CEMAL ŞANLI

Tez Savunma Tarihi : 25.03.2014

Tez Savunma Saati : 11:00

Tez Başlığı : “GIDA GÜVENLİĞİNİN TÜRK TARIM POLİTİKALARINDAKİ YERİ VE
TÜRK TARIMINA ETKİSİ”

TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜ'NE OYBİRLİĞİ / ~~OYÇOKLUĞU~~YLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. CEMAL ŞANLI		Kabul
2- DOÇ. DR. HALİL TUNALI	—	—
3- DOÇ. DR. MURAT ŞEKER		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. CEM SAATÇIOĞLU		KABUL
2- DOÇ. DR. MURAT ÇAK	—	—

ÖZ

Konu: Gıda Güvenliğinin Türk Tarım Politikalarındaki Yeri ve Türk Tarımına Etkisi

Yazar : Elif Erbelet

Günümüz dünyasında gerek ulusal gerek uluslararası boyutta gıda güvenliğine yönelik çalışmalar hız kazanmıştır. Tarım sektörü ve tarım politikaları açısından gıda güvenliğinin yeri ve önemi giderek artmaktadır.

Bu çalışmada gıda güvenliği Türk Tarım politikalarının gelişim süreci içinde incelenmiştir. Ancak gıda güvenliği çok geniş alanı kapsayan bir konu olduğundan sadece tarımsal üretim bazında incelenmiş olup; veterinerlik, balıkçılık, ormancılık ve su gibi alanlar dışarıda bırakılmıştır. Ayrıca belli bir spesifik ürün incelemesi yapılmayıp, genel bir çerçevede değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Çalışmada materyal ve yöntem olarak yurtiçi ve yurtdışında sözkonusu alanda yapılmış çalışmalardan yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gıda Güvenliği, Tarım, Türkiye

ABSTRACT

Subject: In place of Food Safety within Turkish Agricultural Policies and Effect on Turkish Agriculture

By: Elif Erbelet

In today's world both national and international food safety measures gathered pace. The place and importance of food safety is gaining importance in agriculture sector and agricultural policies.

In this study the development phase of food safety within. Turkish agriculture policies is examined. However, food security is quite a broad issue, thus only agricultural production phase is taken into consideration and fields like veterinary, fishery, forestry and waterworks are excluded. Besides instead of focusing on a specific product, it is aimed to make studies from on general perspective.

In terms of material and method, related domestic and international studies are utilized.

Key words: Food safety, Agriculture, Turkey

ÖNSÖZ

Gıda güvenliği konusu insan sağlığı açısından hayati önem taşımaktadır. Tarladan - Sofraya geçen tüm süreçler içinde ele alınması gereken gıda güvenliğine yönelik çalışmalar son yıllarda yoğunlaşmıştır.

İktisat politikaları içerisinde önemli bir yer teşkil eden tarım politikaları açısından gıda güvenliğine yönelik düzenlemeler giderek artmaktadır. Uluslararası boyutta başta AB olmak üzere tüm dünyada konuya verilen önemin artması tarımsal sahada küresel bir aktör olarak yer almak isteyen Türkiye içinde aynı ölçüde önem taşımaktadır. Özellikle AB'ye üye olma yolunda ilerleyen ülkemiz için entegrasyon adına stratejik bir alanı teşkil etmektedir. Bu doğrultuda tarım sektörünü ve politikaları değerlendirilirken AB ile olan süreci dikkate alarak ilgili alanda gerekli düzenlemeleri gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Türkiye aynı zamanda uluslararası kuruluşların faaliyetlerine de katılarak, uluslararası arenadaki gelişmeleri takip etmeye çalışmaktadır. Ancak Türkiye'nin gıda güvenliği alanında katetmesi gereken uzun yol düşünüldüğünde daha fazla çaba sarfetmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

İÇİNDEKİLER

ÖZ	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
KISALTMALAR LİSTESİ	viii
TABLolar LİSTESİ	x
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

GIDA GÜVENLİĞİNİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. GIDA GÜVENLİĞİ KAVRAMI	4
1.1.1. Gıda Güvenliğinin Tanımı ve Kapsamı	4
1.1.2. Gıda Güvenliğinin Gelişim Süreci	7
1.1.3. Tarladan Sofraya Gıda Güvenliği Kavramı	10
1.2. GIDA GÜVENLİĞİNDE GENETİĞİ DEĞİŞTİRİLMİŞ ORGANİZMALAR (GDO)	17
1.2.1. Genetiği Değiştirilmiş Organizma Kapsamı	17
1.2.2. GDO'nun Kullanım Amaçları	21
1.2.3. GDO'nun Olası Etkileri	22
1.2.3.1. GDO'nun Olası Faydaları	22
1.2.3.2. GDO'nun Olası Riskleri	25
1.3. GIDA GÜVENLİĞİNDE TOHUM VE PESTİSİT'İN YERİ VE ÖNEMİ	28
1.3.1. Gıda Güvenliğinde Tohumculuk	28
1.3.2. Pestisit Kullanımı ve Gıda Güvenliği	30
1.3.3. Gıda Güvenliğini Etkileyen Değişkenler	33

2. BÖLÜM	
TARIM POLİTİKALARININ GELİŞİM SÜRECİNDE GIDA	
GÜVENLİĞİ KONUSU	
2.1. TÜRK TARIM POLİTİKALARINA GENEL BİR BAKIŞ	37
2.1.1. Seksen Dönemine Kadar Türk Tarım Politikaları.....	37
2.1.2. 1980 Sonrası Dönemde Türk Tarım Politikaları.....	40
2.2. TÜRK TARIM POLİTİKALARINDAKİ DIŞSAL	
BELİRLEYİCİLER.....	43
2.2.1. Türk Tarım Sektörünün Dış Dünyayla Etkileşimi	43
2.2.2. GATT İle Olan İlişkiler.....	43
2.2.3. Uruguay Raundu ve Türkiye.....	46
2.2.4. DTÖ Tarım Anlaşması ve Türk Tarımına Etkisi	48
2.2.5. Birleşmiş Milletler Biyoçeşitlilik Sözleşmesi Ve Türkiye	53
2.3. AVRUPA BİRLİĞİNİN OLUŞUMUNDA TARIM.....	55
2.3.1. Gelişim Sürecinde Tarım Konusu.....	55
2.3.2. Roma Anlaşmasında Tarım Politikaları.....	57
2.3.3. OTP'nın Temel İlkeleri.....	58
2.3.4. OTP Reformları	59
2.4. AB TÜKETİCİ POLİTİKASI VE GIDA GÜVENLİĞİ.....	61
2.4.1. AB Tüketici Politikası.....	61
2.4.1.1. AB Tüketici Politikasının Yasal Dayanağı.....	62
2.4.1.2. Tek Pazarın Oluşumunda Tüketici Politikası	63
2.4.1.3. AB Tüketici Politikası Açısından Gıda Güvenliği	64
2.4.2. AB'de Gıda Güvenliğine YönelikDüzenlemeler	65
2.4.2.1. Yeşil Kitap.....	65
2.4.2.2. Beyaz Kitap	67
2.4.2.3. Gıda Hukukuna İlişkin 178/2002 Sayılı Tüzük.....	69
2.4.2.4. Avrupa Gıda Güvenliği Otoritesi (EFSA).....	70
2.4.2.5. AB'de Gıda Denetim Sistemleri.....	72

2.5. TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİNDE TARIM	74
2.5.1. Üyelik Sürecinde Tarım Konusu.....	74
2.5.2. Gıda Güvenliğine İlişkin AB ile Uyum Sürecinin	
Türkiye’ye Yansımaları.....	75
2.5.2.1. Helsinki Zirvesi Sonrası Gelişmeler.....	76
2.5.2.2. İlerleme Raporları Açısından Gıda Güvenliği.....	77
2.5.2.3. Ulusal Programlarda ve KOB’larda Gıda Güvenliği.....	79
2.6. TÜRK TARIM POLİTİKALARINDA GIDA GÜVENLİĞİ.....	81
2.6.1. Sekizinci 5 Yıllık Kalkınma Planında Gıda Konusu	81
2.6.2. Dokuzuncu Kalkınma Planında Gıda Konusu	82
2.6.3. Ulusal Gıda Ve Beslenme Stratejisi Eylem Planı	85
2.6.4. Gıda Güvenliği Eylem Planı 2000	86
2.7. TÜRK GIDA MEVZUATINDA GIDA GÜVENLİĞİ	87
2.7.1. Tarımsal Açıdan Gıda Mevzuatının Gelişim Süreci.....	87
2.7.2. 560 Sayılı Gıdaların Üretimi-Tüketimi Ve Denetlenmesine	
Dair KHK	88
2.7.3. 5179 Sayılı Gıdaların Üretimi, Tüketimi Ve Denetlenmesine Dair	
KHK’nin Değiştirilerek Kabulü Hakkındaki Kanun.....	89
2.7.4. 5996 Sayılı “Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı Ve Yem Kanunu”	
Dönemi	91
2.7.5. Türkiye’de Gıda Güvenliğine İlişkin Güvenlik Sistemleri	
Konusundaki Uygulamalar.....	92
2.7.6. Türkiye’de Gıda Güvenliğinde Tohum	94
2.7.7. Türkiye’de Gıda Güvenliğine İlişkin Kamu – Sivil Toplum İşbirliği	95

3. BÖLÜM

GIDA GÜVENLİĞİNDE ULUSLARARASI KURULUŞLAR

VE GIDA GÜVENLİĞİNİN GELECEĞİ

3.1. ULUSLARARASI KURULUŞLARIN ROLLERİ	97
3.1.1. Birleşmiş Milletler (BM)	97
3.1.1.1. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP).....	98
3.1.1.2. Gıda Ve Tarım Örgütü (FAO).....	99
3.1.1.3. Dünya Sağlık Örgütü (WHO).....	106

3.1.1.4. Uluslararası Tarımsal Kırsal Kalkınma Fonu (IFAD).....	108
3.1.2. Dünya Bankası	109
3.1.3. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD)	111
3.1.4. Uluslararası Para Fonu (IMF)	112
3.2. GIDA GÜVENLİĞİNİN GELECEK VİZYONU	114
3.2.1. FAO Dünya Tarımı 2030'a Doğru.....	114
3.2.2 Türk Tarım Sektörü Açısından Gıda Güvenliğinin Geleceği	120
3.2.2.1. 2013 Sonrası OTP.....	121
3.2.2.2. 2017'ye Doğru Tarım Stratejimizde Gıda Güvenliği	124
3.2.2.3. 2023 Türkiye Vizyonunda Gıda Güvenliği	136
3.3. TÜRKİYE'DE GIDA GÜVENLİĞİ KONUSUNDA YAPILMASI	
GEREKENLER	137
3.3.1. Tarımda Sürdürülebilirlik Ve Organik Tarım.....	137
3.3.2. Gıda Güvenliğinin Temininde Sistem Yaklaşımı	146
3.3.3. Gıda Güvenliğine İlişkin Diğer Gerekenler	151
SONUÇ.....	153
KAYNAKÇA	157
EK 1: 12. FASIL GIDA, VETERİNER VE BİTKİ SAĞLIĞI KONUSUNDA AB	
MEVZUATINA UYUM İÇİN FİNANSMAN İHTİYACI VE KAYNAKLARI	

KISALTMALAR LİSTESİ

A.e.	: Aynı eser
A.g.e.	: Adı geçen eser
A.y.	: Aynı eserin aynı sayfası
AB	: Avrupa Birliği
ARIP	: The Agricultural Reform Implementation Project (Tarımsal Reform Uygulama Projesi)
BM	: Birleşmiş Milletler
ÇATAK	: Çevre Amaçlı Tarım Arazilerini Koruma Programı
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
EFSA	: European Food Safety Authority (Avrupa Gıda Otoritesi)
FAO	: Food and Agriculture Organization (Dünya Tarım Örgütü)
FEOGA	: European Agriculture Guidance and Guarantee Fund (ABD Tarımsal Garanti ve Yönerme Fonu)
FBIL	: Forschungs institut für biologischen Landbau (Organik Tarım Araştırmaları Enstitüsü)
G-8	: Group of Eight
GAP	: Good Agriculture Practices (İyi Tarım Uygulamaları)
GATT	: General Agreement on Tariffs and Trade (Gümrük Tarifeleri Ticaret Anlaşması)
GDO	: Genetically Modified Organism (Genetiği Değiştirilmiş Organizma)
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GDP	: Good Distribution Practice (İyi Dağıtım Uygulamaları)
GHP	: Good Hygiene Practices (İyi Hijyen Uygulamaları)
GLP	: Good Laboratory Practices (İyi Laboratuvar Uygulamaları)
GMP	: Good Manufacturing Practices (İyi Üretim Uygulamaları)
GOÜ	: Gelişmekte Olan Ülkeler

HACCP	: Hazard Analysis and Critical Control Points (Tehlike Analizi ve Kritik Kontrol Noktaları)
IFAD	: International Fund For Agricultural Development (Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu)
IMF	: International Money Fund (Uluslararası Para Fonu)
ISTA	: International Seed Testing Association (Uluslararası Tohum Test Birliği)
KEİ	: Karadeniz Ekonomik İşbirliği
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
KOB	: Katılım Ortaklığı Belgesi
KORGEM	: Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü
MRL	: Maximum Residue Level (Maksimum Kalıntı Seviyesi)
OECD	: Organization for Economic Operation and Development (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı)
OTP	: Ortak Tarım Politikası
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
UNDP	: United Nations Development Programme (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)
UNEP	: United Nations Environment Programme (Birleşmiş Milletler Çevre Programı)
UPOV	: International Union For The Protection of New Varieties of Plants (Yeni Bitki Çeşitlerinin Korunması Uluslararası İşbirliği)
TİKA	: Türkiye İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
TR	: Türkiye
TYUAP	: Tarımsal Yayım ve Uygulamalı Araştırma Projesi
WFP	: World Food Programme (Dünya Gıda Programı)
WHO	: World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü)

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Dünya Nüfusu 1950-2050.....	19
Tablo 2: 1996-2012 Genetiği Değiştirilmiş Organizmaların Ekim Alanları.....	19
Tablo 3: Ürün Bazında Genetiği Değiştirilmiş Bitkilerin Dünya Genelinde Üretimleri (Milyon Hektar).....	20
Tablo 4: 1980-2000 Arası TR'nin Dış Ticareti ve Tarımın Dış Ticaretteki Payı (Milyon \$)	52
Tablo 5: 2030 Yılında Gelişmekte Olan Ülkelerde Yetersiz Beslenen Kişi Sayısı (Beklenen)	115
Tablo 6: 2015 Yılında Gelişmekte Olan Ülkelerde Yoksul Kişi Sayısı (Beklenen).....	116
Tablo 7: 2030 Yılı Tahıllara Yönelik Dünya Talebi (Beklenen)	117
Tablo 8: 2030 Yılında Gelişmekte Olan Ülkelerde Ürün Verimleri (Beklenen) .	118
Tablo 9: (2000-2012) Tarımsal Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Oranı	126
Tablo 10: (2000-2012) Tarım Ürünleri İhracatı.....	127
Tablo 11: (2007-2012) Türkiye Bitki Koruma Ürünü Tüketimi.....	128
Tablo 12: 2007-2012 Toplam Nüfusun İçinde Tarımsal İstihdamın Oranı	129
Tablo 13: 174 Alo Gıda Hattına Yapılan Başvuru Sayısı	131
Tablo 14: Tarımsal Kaynakları Korumak İyileştirmek, Devamlılığını Sağlamaya Yönelik – Performans Göstergesi (2012-2017).....	133
Tablo 15: Üretimde Verim ve kaliteyi Artırmaya Yönelik Yöntem ve Teknolojiler Geliştirmek, Yaygınlaştırmak – Performans Gösterge.....	134
Tablo 16: Gıda ve Yem İşletmelerinin Alt Yapılarını Güçlendirmek ve Standartlara Uyumunu Sağlamak (Performans Göstergesi) 2012-2017	134
Tablo 17: Güvenilir Gıda Konusunda Toplumda Duyarlılığı Artırmak (Performans Göstergesi) 2012-2017	135
Tablo 18: Bitki Sağlığı ve Hizmetlerinde Biyolojik Mücadele Çalışmalarını Geliştirmek ve Yaygınlaştırmak Performans Göstergesi (2012-2017).....	135
Tablo 19: Türkiye Nüfusu 2013-2075	137
Tablo 20: Dünya Organik Tarım Alanları (milyon/ha).....	141
Tablo 21: Organik Tarım Üretim Verileri (2002-2011).....	143
Tablo 22: Yıllar İtibariyle Organik Tarıma Verilen Krediler (2004-2011)	144
Tablo 23: Yıllar İtibariyle Organik Tarıma Alan Bazlı Destekler (2005-2010)	144

GİRİŞ

Yeterli, kaliteli ve güvenli gıdaya erişim insanoğlunun en temel hak ve özgürlüklerinden olup bu haktan kimse mahrum edilemez.

Tarım sektörü yeterli ve kaliteli gıdanın temin edilmesinde lokomotif görevi görmektedir. Bu açıdan tarımsal sahada uygun politika tedbirleri ve düzenlemeleriyle birlikte ele alınmalıdır.

2050 yılına kadar dokuz milyarı aşması beklenen dünyanın, tarım ürünlerine olan beklenen talep artışı yeterli ve kaliteli gıdaya erişim hususunda bir takım sorunlar doğurmaktadır. Artan nüfusa paralel artan ihtiyaçlara karşın aynı doğrultuda artmayan doğal kaynaklar ve tarım alanlarından daha fazla verim elde edilmeye çalışılmaktadır. Bu durum beraberinde; yoğun kimyasal girdi kullanımı sebebiyle toprağın ve doğal kaynakların bilinçsizce kullanılarak tahrip edilmesine yol açmaktadır. Yanlış kullanım ve uygulama metotlarının yanında, ürün elde edildikten sonraki süreçlerde gıda güvenliğine yönelik kuşkuların artmasına sebep olmaktadır. Günümüzde; yüksek verim amaçlı kullanılan genetiğiyle oynamış organizmaların tarımsal sahada, özellikle Amerika gibi dış ülkelerde sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Bilhassa tohum alanında kullanım sonucu ortaya çıkan, transgenetik tohumlar kısa vadede verim artışı sağlasa da uzun vadede hem insan sağlığı hem de doğal kaynaklar açısından büyük risk teşkil etmektedir.

Tüm bu sebepler ışığında, sürdürülebilir tarım anlayışı gereği ekolojik yöntemler karşımıza çıkmaktadır.

Avrupa Birliği bu süreçte gıda güvenliğine yönelik önemli çalışmalarda bulunmaktadır. Doksanlı yıllardan sonra hızlanan bu süreç, tarım ve gıda mevzuatlarına yansımakta ve üye devletlerden söz konusu alanlarda sorumluluklarını yerine getirmesi beklenmektedir. Üyelik yolundaki ülkelerden ise tıpkı diğer konularda olduğu gibi bu alanlarda da müktesebatına uyum koşulu getirmiştir.

Üyelik yolunda olan Türkiye'nin de bu süreçte, toplulukla entegre olma yolunda sözkonusu alanlarda mevzuatını uyumlaştırmaya çalışmaktadır. Seksenli yıllardan sonra dışa açılım sürecine girerek, liberal politikalar benimseyen Türkiye'de Avrupa Birliğine üyelik çalışmalarının hızlanmasıyla uyum çalışmaları da ivme kazanmıştır. Zaman içerisindeki karşılıklı anlaşmalar bu sürece temel teşkil etmiştir. Uruguay Turu, Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması Ortak arım Politikasında yapılan düzenlemeler açısından dış dünyaya uyum sağlanması açısından ciddi bir dönüşüm meydana getirmiştir. Yaşanan gelişmeler sonrasında Türkiye artan ilişkilere paralel olarak, uluslararası arenada tarım gıda güvenliği alanında çalışmalarda bulunan kuruluşlarla olan karşılıklı ilişkilerle birlikte, gıda güvenliği konusu daha sistematik olarak ele alınmıştır. Bilhassa gelişmiş ülkelerin güvenli gıdaya erişim konusundaki talepleri bu çalışmalara hız kazandırmıştır. Artan nüfus baskındaki gelişmekte olan ülkelerde ise sürecin devamlılığı açısından, önlemler alınması kaçınılmaz olmuştur.

Yoksulluğun ve açlığın ciddi risk teşkil ettiği üçüncü dünya ülkelerinde yeterli ve güvenli gıdaya erişim büyük sorun olmaktadır. FAO (Dünya Tarım Örgütü) gibi uluslararası kuruluşlar bu durum karşısında destekleyici ve önleyici faaliyetlerde bulunmaktadır. Çünkü günümüzde gıda güvenliği konusu, yalnızca bu sorunların girdabında olan üçüncü dünya ülkelerinin değil, gelişmiş ülkelerin de gündeminde yer almaktadır.

Gelişmekte olan bir ülke konumunda olan ve uluslararası sahada kendini kanıtlamaya çalışan Türkiye içinde gelecek vadede söz konusu alanda yaşanan aksaklıkların giderilmesi adına tedbirler alınarak, sürdürülebilir temelde gıda güvenliğinin oturtulmasına ilişkin düzenlemeler yapılmalıdır.

Bu çalışmada yukarıda genel olarak özetlenen konu üç aşamada ele alınmıştır.

Birinci bölümde, gıda güvenliğine ilişkin kavramsal çerçeve oluşturularak temel açılardan değerlendirilmiştir.

İkinci bölümde, Türk tarım politikalarının genel seyri ve gıda güvenliğine ilişkin çalışmalara yer verilerek Avrupa Birliğine uyum çalışmalarının gıda güvenliğine yönelik politikalara etkisi değerlendirilmiştir.

Üçüncü bölümde, gıda güvenliği ve tarımsal alanda faaliyette bulunan uluslararası kuruluşlar incelenerek Türkiye'nin de dahil olduğu çalışmalara yer verilmiştir. Ayrıca Türkiye'nin gelecek vizyonu açısından gıda güvenliği konusu değerlendirilerek, sözkonusu alanda yapılması gerekenlerirdelenmiştir.

1. BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. GIDA GÜVENLİĞİ KAVRAMI

1.1.1. Gıda Güvenliğinin Tanımı Ve Kapsamı

Gıda Güvenliği; İngilizcede “FoodSafety” olarak yer almakta ve sağlıklı, kusursuz gıda üretimini sağlamak amacıyla gıdaların; üretim, işleme, muhafaza ve dağıtım sırasında gerekli kurallara uyulması ve önlemlerin alınması olarak tanımlanmaktadır.¹

Güvenli gıdaya erişim herkesin en temel hak ve özgürlüklerindendir. Bu doğrultuda, Roma Dünya Gıda Deklarasyonunda, herkesin güvenli ve yeterli gıdaya erişim hakkı olduğu dile getirilmiştir.² Dolayısıyla hiç kimse, en temel hak ve özgürlüklerinden biri olan güvenli ve yeterli gıdaya ulaşmadan mahrum bırakılamaz.

Gıda güvenliği, 1996 Dünya Gıda Zirvesinde tanımlandığı “Food Security” kavramına eş olup, bütün insanların her zaman aktif ve sağlıklı bir yaşam için gerekli olan besin ihtiyaçlarını ve gıda önceliklerini karşılayabilmek için; sağlıklı, güvenilir ve besleyici gıdaya fiziksel ve ekonomik olarak sürekli erişebilmeleri, durumunu tanımlamaktadır.³

FAO gıda güvenliğini sağlamak için söz konusu kapsamda dört temel koşul ileri sürmüştür. Bunlar;

¹ Türk Gıda ve İçecek Sanayi Dernekleri Federasyonu 2011, **Çiftlikten Çatala Gıda Güvenliği, Türkiye Gıda ve İçecek Sanayi Dernekleri Federasyonu**, TGDF Yayınları, Ankara 2011, s.6.

² Handan, Giray., Ayşegül, Akın., Celile, Dölekoğlu., Sema, Gün. “Gıda Güvenliği ve AB Uyum Sürecinde Türkiye’de Yaşanan Gelişmeler”, **Türkiye VII. Tarım Ekonomisi Kongresi**, Antalya 2006, s.197.

³ Türkiye Gıda ve İçecek Sanayi Dernekleri Federasyonu, **a.g.e.**, s.7.

- * Gıdaya erişimde eşitlik
- * Gıda maddelerine ulaşım
- * Sürdürülebilir üretimin sağlanması
- * Gıda kalitesidir.⁴

Gıdaya erişimde eşitlik konusunda, herkesin dengeli ve kaliteli beslenme adına güvenli gıdanın temin edilmesinde eşit haklara sahip olduğudur.

Sürdürülebilir üretim konusunda, bilhassa tarımsal açıdan doğal kaynakların doğru kullanımı, çevreye ve doğaya saygılı, aynı zamanda ekonomik olarak sürdürülebilir tarım vasıtasıyla artan nüfusun ihtiyaçlarının yeterli ve kaliteli bir şekilde karşılanmasını ifade eder.

Gıdaya erişim (ulaşım) konusundaysa; gıdanın satın alımı, pazarlanması, gerekli takdirde yeterli gıdaya erişim konusunda sorun yaşayan üçüncü dünya ülkelerine düzenli gıda yardımlarıyla ve alınacak tedbirlerle besinsel ihtiyaçların karşılanmasını ifade eder.

Gıda kalitesi konusunda ise; sadece nicelik olarak yeterli gıdanın temini değil aynı zamanda nitelik olarak gereken kalite şartlarının yerine getirilmesi ve insan sağlığı açısından risk oluşturmamasını tanımlar.

Görüldüğü üzere belirtilen koşulların arasında tarımsal konuların yer alması bu alanda tarımın önemini göstermektedir. İnsan sağlığı açısından hayati bir konuyu oluşturan gıda güvenliği çok geniş bir alanı kapsamaktadır. Bu geniş kapsam içerisinde tarım; çoğu gelişmekte olan ülkenin temel ekonomik sektörü olduğundan ayrıca artan nüfus, gıdaya erişim konusundaki aksaklıklar vb... sorunlardan dolayı

⁴ FAO, Food Security Indicators, (Çevrimiçi): <http://www.fao.org/economic/ess/ess-fs/fs-data/en/#.UrGpAdJdWKR>, 16.09.2012

gerek ulusal gerek uluslararası alanda yapılan birçok anlaşmaya temel teşkil etmektedir. Bu açıdan bakıldığında içerdiği kritik önemden dolayı, tarla gıda güvenliğinin başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Avrupa Birliği gıda güvenliği politikalarının kapsamını “tarladan sofraya gıda güvenliği” oluşturmaktadır. Tarladan sofraya geçirdiği süreç içerisinde gıdanın hammadde temini, üretim, depolama, pazarlama, tüketim gibi birçok aşamasından oluşan gıda zincirinde tüketici sağlığını tehlikeye sokmayacak şekilde korunması ve gereken önlemlerin alınması gıda güvenliğinin temelidir.⁵

Gıda güvenliğini bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere; sürdürülebilir tarımsal üretimin sağlanması yoluyla tüketicilerin fiziksel ve ekonomik olarak yeterli seviyede gıdaya sağlıklarını tehlikeye atmayacak şekilde beslenme ihtiyaçlarının karşılanması olarak tanımlanabilir.

Gıda güvenliği kavramının en önemli noktalarından birini de gıda kalitesi oluşturmaktadır.

Gıda kalitesi; bir ürünün tüketici gözündeki değerini etkileyen tüm özellikleri içerir. Gıda kalitesi bütüncül olarak bakıldığında karmaşık bir konudur, bunun temel sebebi ise belirlenen ve ölçülen standartların yanında tüketicinin kalite algısında yatmaktadır.⁶ Kalite kavramı orijin, renk, görünüm gibi özelliklerin yanı sıra bozulma, hijyenik olarak kirlenme yani kontaminasyon gibi özellikleri de kapsayan bir konudur. Gıda güvenliği ve gıda kalitesi ayrılmaz unsurlar olup biri olmadan diğeri düşünülemez. Tarladan sofraya geçinceye kadarki her aşamada üzerine önemle durulması gereken kalitenin zorunlu ve isteğe bağlı kalite özellikleri olarak incelendiğinde;

* Zorunlu kalite özellikleri; bir ürünün yada hizmetin “kabul edilebilir olarak değerlendirilmesinde mutlaka yerine getirilmesi gereken özelliklerdir.

⁵ Cenk Aydın, “Tüketicinin Satın alma Karar Sürecinde Gıda Güvenliği: GDO’suz Etiketli Ürünler Üzerine Bir Araştırma”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)İstanbul, 2006, s.45.

⁶ Handan Giray ve arkadaşları.,**a.g.e.**, s.972.

* İsteğe bağlı kalite özellikleri ise; bir ürün yada hizmetin seçilmesini etkileyen beklenti ve temennileri içerir.⁷

Günümüz şartlarında her iki tip özelliğin de karşılanması gerekmektedir. Artan tüketici beklentilerindeki artış beraberinde gıda güvenliğinin hijyen boyutu da öne çıkmaktadır.

Hijyen, sağlıklı bir ortamın temin edilerek her türlü hastalık etmenlerinden arındırılması bilgisidir. Bu tanım içerisinde gıda hijyeni gıdaların sağlığa zarar vermeyecek şekilde sunulmasında alınması gereken her türlü önlemleri kapsar, bu durum aynı zamanda besin hijyeni içinde geçerli olup besinlerin insan sağlığına zarar vermemesi amacıyla üretimden tüketime yapılması gereken tüm işlerdir.⁸

Gereken hijyen koşullarına dikkat edilmemesi besin zehirlenmesi, alerjik reaksiyon vb... bir çok soruna yol açabilmektedir. Bu açıdan tüketicinin korunması adına hijyen şartlarının oturtulması gıda güvenliğinin en önemli konularından birini oluşturmaktadır.

Değinilen bu unsurlar dahilinde ele alınabilecek gıda güvenliğinin zıttı olan gıda güvensizliği ise bu koşulların sağlanmaması durumunda ortaya çıkmaktadır. 2050 ye kadar dokuz milyarı aşması beklenen dünya nüfusunun beslenme ihtiyaçlarının yeterli seviyede ve güven, kalite, hijyen, vb... koşullarda karşılanamaması yani gıda güvensizliği riskiyle karşı karşıyadır.

1.1.2. Gıda Güvenliğinin Gelişim Süreci

İnsanoğlunun beslenme kaynağı olan gıdalar tarihin en eski dönemlerinden beri üzerinde tartışma konusu olan ve önemle durulan konulardan biri olmuştur. Gıda kaynaklı risklerden kaçınmak ve yeterli gıdaya erişim için, tarımsal olarak yeterli üretimin sağlanması gibi çeşitli çalışmalar gerçekleştirmişlerdir. Gıda konusunda

⁷A.e., s.972.

⁸ Cenk Aydın, a.g.e., s.46.

verilen önemin ve stratejik pozisyonu kıtlık ve açlık problemiyle yüzyüze bulunan ülkelerin, tarih boyunca ki savaş sebeplerinden biri olmuş ve verimli toprakları elde etme fikri en temel güdüleyicilerden biri olmuştur.

Bakıldığında; baharat, tuz ve boyaların kullanımı Mısır ve Romalıların döneminden beri bilinmektedir. Kayda geçen ilk gıda zehirlenmesi milattan sonra 943 yılında Fransa’da hububattan 40.000 kişinin zehirlenerek ölmesidir.⁹ Bu durum gıda kaynaklı tehlikelerin ne denli ölümcül olabileceğinin bir göstergesidir.

Gıda organizmalarına yönelik ilk çalışmalar mikroskobun geliştirilmesiyle olmuştur. Mikroskopla birlikte, mikroorganizmaların gıdaların bozulmasına yol açtığı bulunmuştur. Bilimsel gelişmelerle birlikte gıda kaynaklı hastalıkların önlenmesine ilişkin önemli ilerleme katledilmiştir.

Gıdaya yönelik çeşitli düzenlemeler geçmiş dönemlerden beri yapılmaktadır. Bakıldığında Ortaçağda Osmanlı İmparatorluğu, İngiltere, Fransa gibi ülkeler çeşitli düzenlemelerde bulunmuşlardır. Avrupa ve Osmanlıda kaliteli ve hilesiz gıda üretilip satılmasına ilişkin Ahilik ve Lonca teşkilatı tarzı birlikler oluşturulmuştur.¹⁰

Bu teşkilatlarda sözkonusu alanda ilgili düzenlemelerin yanında, kurallara uymayan ve haksız rekabette bulunmaya teşebbüs eden esnafa çeşitli yaptırımlar uygulanmıştır.

“Dünyada gıdaya yönelik ilk yasal düzenlemelere baktığımızda, ilk temel gıda kanunları İtalya ve İngiltere’de 1860, Almanya’da 1861, Avusturya’da 1887, Fransa’da ise 1905 yılında yapılmıştır.”¹¹

⁹ Gülgün Akbaba, “Dikkat Sağlığımızda ve Cebimizde Gözü Olan Var”, **Bilim ve Teknik Dergisi**, Mart 1994, s.35-36.

¹⁰ Renan Baykan, **Türkiye’de Tüketicinin Korunması Tedbirleri, Öneriler ve Ekonomik Etkileri**, İTO Yay., İstanbul, 1997, s.23

¹¹ Döndü Kılıç, “Tüketicilerin Gıda Güvenliği İle İlgili Bilgi, Tutum ve Davranışlar”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2008, s.29.

Gıda güvenliğinin sağlanmasına ilişkin ciddi çalışmalar 1900'lerden sonra başlamıştır. Bilhassa ikinci dünya savaşından sonra ekonomik istikrarı sağlamak ve kalkınmayı gerçekleştirme amacıyla kurulan ulusları kuruluşların arasında yer alan FAO söz konusu alanda uluslararası çapta faaliyet gösteren en yetkili kuruluş olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yeşil Devrim, gıda güvenliği konusunda en çok tartışmaya sebep olan gelişmelerden biridir. Yeşil Devrimle birlikte, bilhassa gelişmekte olan ülkelerde yaşanan açlık, kıtlık vb... sorunlarla mücadele etme adına, birim alandan daha fazla verim alınması amacıyla yoğun kimyasal girdiler tarım sektörüne girmeye başlamıştır.

1980'lerde başlayan bu dönemde bilinçsiz ve yanlış ilaç kullanımı, kimya gübrelerin kullanımı sonucunda ekolojik denge bozulmaya başlamış olup ,bu durum çevre ve insan sağlığı üzerinde negatif etkiler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu nedenle özellikle gelişmiş ülkelerde artan tüketici bilinci ile birlikte sürdürülebilir tarım ve gıda güvenliği kavramları tartışılmaya başlanmıştır.¹²

Artan bilinçle birlikte gelen tartışmalar başta FAO olmak üzere uluslararası kuruluşların, diğer ülkelerinde katılımıyla gerçekleştirdikleri gıda zirveleri ve çeşitli konferanslarla, gıda güvenliği konusunda çalışmalarda bulunmuşlardır.

20. yüzyılda bilim ve teknolojiadaki gelişmelere paralel olarak, tüketici tercihlerinin hızla cevaplanabilmesi, gıda üreticilerinin küreselleşme sürecinde serbest rekabet ortamında ayakta kalabilmesi için üretim ve yönetim sistemlerinde kalite güvencesi, iyi üretim uygulamaları vb... yeni uygulamalar getirmiştir.¹³ Söz konusu uygulamalardan “genetiği değiştirilmiş organizmalar” tarım sektörüne girmeye başlamıştır.

¹² DPT (2007), **Dokuzuncu Kalkınma Planı, Gıda Güvenliği ve Hayvan sağlığı Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, DPT Yay No: 2711, Ankara, 2007, s.4.

¹³ Cenk Aydın, **a.g.e.**, s.57.

Küreselleşmenin etkisiyle birlikte uluslararası tarım ürünleri ticaretinin yaygınlaşması gıda zinciri açısından, gıda güvenliğine uygun stratejiler geliştirmeyi zorlaştırmaktadır. Bunun en temel sebebi, her ülkenin farklı mevzuat ve kalite güvenlik uygulamalarının oluşudur. AB topluluk içindeki ülkelerin birbiriyle olan tarımsal ürün ticaretinde belli kurallar getirmiş ve üçüncü ülkelerle yapılan ticarete kendi prosedürlerine uymasını talep etmektedir. Tarladan sofraya şeklinde tanımladığı gıda güvenliği prensibiyle tüm süreçlerde bu prosedürleri uygulamaya çalışmaktadır.

Türkiye açısından gıda güvenliğinin gelişimi AB'ye uyum çalışmalarıyla hız kazanmıştır. Türkiye'nin sözkonusu alanda FAO gibi kuruluşlara üyeliğinin yanında bu kuruluşların yapmış olduğu faaliyetlerde bulunmaya çalışmaktadır.

1.1.3. Tarladan Sofraya Gıda Güvenliği Kavramı

Tarladan sofraya gıda güvenliği kavramı; üretimden tüketime, tarladan tabağa, çiftlikten çatala olarak da adlandırılabilen kavram, en genel haliyle üretimden tüketime gıdanın her aşamasında gıda güvenliğinin benimsenmesi temeline dayanır. Tarladan sofraya gıda güvenliği kavramında temel alan gıda izlenebilirliğidir.

Gıda izlenebilirliği; gıda konusunda hijyen koşullarının sağlanması, gıda yoluyla yayılan hastalıkların engellenmesi amacıyla gıda zincirinin tarladan sofraya dek izlenmesi ve denetlenmesi adına düzenlemeler oluşturduğu bir uygulamadır.¹⁴

Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere izlenebilirlik vasıtasıyla, ortaya çıkan sorunların bertaraf edilerek bir krize dönüşmesi engellenebilir. Ancak bu noktada zincir içerisindeki her birimin koordinasyon içinde hareket ederek, sorunun çözümüne yönelik acil önlem alması gerekmektedir. Aynı zamanda tüketiciler ürünle ilgili herhangi bir sorunla karşılaştıklarında bu durumu yetkililere bildirerek,

¹⁴Nesteren Kesen, AB ile Gıda Sektöründe Uyulması Gereken Yönetmelikler (Rapor), İzmir Ticaret Odası, İzmir, 2005, s.2(çevrimiçi), <http://www.izto.org.tr/bilgi-bankasi/abve-ul.-org.-masasi/calismalarimiz/raporlar> , 23.12.2012.

üzerlerine düşen sorumluluğu yerine getirmeleri gerekmektedir. Yapılan açıklamalarla birlikte özetlendiğinde; tarladan sofraya gıda güvenliği, hammaddeden, üretime, işlemeye, etiketleme, ambalajlama vb... satışa sunuluncaya kadarki tüm süreçlerde güvenli ve sağlıklı gıda üretimini kapsamaktadır. Bu durum hijyen, risk analizi laboratuvar uygulamaları, eğitilmiş istihdam bilinçli tüketici gibi unsurları da içine almaktadır.

Bugün gittikçe küreselleşen dünyada en önemli konulardan birini beslenme konusu oluşturmaktadır. Gıdanın tarladan sofraya gelinceye kadarki tüm aşamalarda izlenebilirliği hayati önem taşır. Bu süreçte, biyoteknolojinin gelişmesiyle birlikte genetiği ile oynanan organizmalar, yani GDO'lu ürünler söz konusu izlenebilirliği tohum aşamasına kadar indirmiştir. Bu açıdan bakıldığında günümüzde güvenlik anlayışı sadece hijyen ve kalite boyutuyla ele alınmanın dışında çok daha teknolojik bir boyuta ulaşmıştır. Güvenliğin her aşamada temin edilmesi insan sağlığına sağlayacağı artıların yanında, ekonomik olarak da kazanç getirecektir. Bu noktada tohum seçiminden, üretime, ilaç kullanımı vb... birçok aşamada gerekli denetimlerin ve politika çerçevesinin oluşturulmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu husus başta AB olmak üzere tüm dünyada sadece teoride değil, pratiğe dönüştürmeye yönelik çabaları gerektirmektedir. Tüketicinin gıda güvenliği konusundaki bilgi ve bilinç düzeyinin artması, üreticileri tüketici beklentilerine uygun üretim yapmaya sevketmektedir. Böyle bir tutum üreticilere kalite ve güvenceyi sağlama adına belli maliyetler yüklese de, sonrasında gelen tüketici memnuniyeti ve halk sağlığının korunması açısından büyük faydalar sağlamaktadır. Uluslararası boyutta baktığımızda ise ülkelerin gümrük kapılarından mallarının dönmesi engellenmiş olmaktadır. Çünkü belli kalite ve güvence standartlarıyla üretilmiş ve tüketicinin güvenini kazanmış malların dış ülkelere kabulü kolaylaşmakta ve ekonomik olarak da kazanç sağlamaktadır.

Esasında tarladan sofraya gıda güvenliği yaklaşımı AB'nin gıda güvenliği politikasının temelini oluşturmaktadır. AB vatandaşlarının yaşam kalitesini sürekli

olarak yükseltmeyi amaçlamaktadır. Birlik içerisinde yaşayan tüm vatandaşlar aynı zamanda birer tüketici olarak görmektedirler, AB tüketici politikasını tüm bu tüketicilerin sağlığının korunması, güvenliğinin sağlanması ve ekonomik çıkarlarının korunması esaslarına dayanmaktadır.¹⁵

Bu doğrultuda gıda güvenliğinin temin edilerek halk sağlığının korunması için gerek birlik içerisinde gerek birlik dışından gelen tüm ürünlerin tarladan sofraya kadar geçtiği süreç içerisinde gereken şartları taşıması hedeflenmektedir. AB ile üyelik yolunda bulunan ülkelerin de bu kapsam dahilinde gereken şartları ve sorumlulukları yerine getirmesi dahilinde kayıtdışı üretim sorunu da ortadan kalkacak ve tüketici dilediği takdirde satın aldığı ürün hakkında yeterli bilgiye kolaylıkla ulaşması sağlanacaktır.

Bu açıklamaların ardından tarladan sofraya gıda güvenliği kavramının üretim aşamasından tüketici noktasına kadar değerlendirilmesi gerekmektedir.

Üretim Aşaması

Üretim süreci ilk olarak toprakta başlamaktadır. Bu doğrultuda kaliteli ve güvenli tohumun seçilmesi hayati önem taşır.

Tüketicilerin beslenme güvenilirliğinin sağlanması tarımsal üretim miktarına bağlı olup, bu üretimin gerçekleştirilmesinde tohum çok önemli bir rol oynamaktadır.¹⁶ Üreticinin tarlaya ekeceği tohumun menşeyini iyi araştırmalı ve insan sağlığı açısından herhangi bir risk oluşturacak “GDO” vb. içerip içermediğine ilişkin araştırmaların iyi yapılması gerekmektedir. Çünkü GDO’lu tohum kullanımı bazı durumlarda toprağa ve biyoçeşitliliğe zarar vererek, ilerleyen yıllarda ekildiğinde topraktan ürün alınamaması ve çiftçiyi tohum alanında dışa bağımlı hale getirme

¹⁵ Ayşe Şahin, “AB’nin Tüketici Politikası ve Türkiye’ye Yansımaları”, **Review of Social, Economic and Business Studies**, Vol. 3/4, 2003-2004, s.275.

¹⁶ Nalan Y. Delice, Tayfun Özkaya, “Türkiye’de Gıda Güvenliği ve Güvenilirliğinde Tohumlukların Yeri ve Önemi”, **Harran Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, C.12, S:2, 2007, s.50

riski bulunmaktadır. Ayrıca GDO'lu tohumlarla elde edilen ürünler insan sağlığı üzerinde bir takım sorunlara yol açabilmektedir.

Tohum seçimi sonrası elde edilen ürünlerin işlenmesinin gerçekleştirildiği üretim tesislerinin gerekli alt yapıya sahip olmaları gerekmektedir. Bu tesislerin hijyen koşullarını yerine getirerek oluşabilecek herhangi bir soruna mahal vermemesi gerekmektedir. Üretim tesislerinde gerek alet ve teçhizatın konumundan gerek çalışan işgücünün gıda güvenliğinin sağlanmasına ilişkin tedbirleri yerine getirmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda tüm üreticiler, çalışanlar için uygun gıda güvenliği eğitimleri düzenleyerek güvenlik uygulamaları artırılabilir.¹⁷

Üretim sırasında dikkat edilmesi gereken bir diğer unsurda koruyucu kimyasal girdilerin kullanımudur. Bu girdilerin bilinçsiz ve yoğun olarak kullanımı ürünlerde kalıntı sorunu vb... problemlere yol açarak tüketim sırasında insan sağlığı açısından ciddi risk teşkil ederler. Bu sebeple tarladan sofraya güvenliği sağlanmasında tohumdan, kullanılan ilaçlara, ürün işlemeden, çalışanların eğitimine kadar geniş bir sahayı içine almaktadır.

Taşıma, Depolama, Dağıtım

Bu süreçte gıdaların her türlü dış etkenden zarar görmeyecek şekilde korunması gerekmektedir. Uygun depolama koşullarının oluşturulması son derece önemlidir. Ürünlerin depolandığı ortamın hijyen şartlarını temin edecek şekilde sıcaklık değişimlerine karşı yalıtımlı, rutubetsiz, kolay temizlenebilir olmasına özen gösterilmelidir.

Üretim, işleme ve depolamada olduğu gibi gıdaların taşınması ve dağıtımı esnasında ürünlerin bilhassa hijyenik olarak kirlenme ve bozulma riski

¹⁷ Türkiye Gıda ve İçecek Sanayi Dernekleri Federasyonu, **a.g.e.**, s.16.

bulunmaktadır.¹⁸ Bu noktada çalışanların sorumlulukların bilincinde olması gereken standartlara uyması gerekmektedir.

Dağıtım zincirinin her aşamasında soğuk zincirin kurulması, ürünlerin birbirinden etkilenmeyecek şekilde düzenlenerek çabuk bozulabilir domates gibi ürünlerin uygun havalandırma koşullarında saklanması gerekmektedir. Aynı zamanda taşınan ürünlerin zehirlenme tehditine karşı zararlı kimyasallarla birlikte taşınmaması gerekmektedir.

Etiket ve Ambalajlama

Gıda güvenliğinin sağlanmasında ambalajlama ve etiketleme konusu son derece önemlidir. Uygun ambalajlama ile gıdaya bulaşabilecek zararlılardan kaçınıldığı gibi aynı zamanda ürünlerin birbiriyle olan temasları sırasında ortaya çıkabilecek risklerden de kaçınılmış olunur. Burada diğer bir önemli hususta uygun ambalaj seçimidir. Çünkü her ürünün raf ömrü ve dayanıklılığı farklı olduğundan doğru ambalaj kullanımı güvenli gıda tüketiminin temin edilmesinde önemli rol oynar.

Etiketleme konusunda oldukça önemlidir. AB gıda ürünlerinin etiketlenmesi ile ilgili genel şartlar 2000/13/EC konsey direktifiyle ürünün etiketinde hangi ad altında satıldığı ve ürünün içindeki malzemeler – genetik yapısı vb. hakkında bilgiyi içermelidir. 2005 yılında 2003/89/EC sayılı yönergeyle içerikte kullanılan malzemelerin tüm alt gruplarının etikette belirtilmesi gerekmektedir.¹⁹ Tüketici ürünle ilgili bilgiyi ilk olarak etiket ve ambalajdan elde etmektedir. Etiketsiz ürün, tüketicinin ürün kimliğini bilme şansını ortadan kaldıracağından tüketicinin ürüne yönelik güvenini ve beklentilerini sarsacaktır.²⁰

¹⁸ A.e., s.18.

¹⁹ Nesteren Kesen, a.g.e., s.6.

²⁰ Venhar Çelik, Dilek B.Turgut, “Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar”, Erciyes Üniversitesi Fen Bil.Enst.Dergisi, C. 23, S: 1-2, s.21.

Asıl amacı tüketicinin korunması ve halk sağlığı olan tarladan sofraya gıda güvenliğinin temininde ambalajlama ve etiketleme önemli unsurlardır.

Denetim

Gıda güvenliğinde denetim halk sağlığı açısından hayati önem taşır. Bu doğrultuda tüketicinin sofrasına gelinceye kadarki tüm aşamaların denetlenmesi gereklidir. Başarılı bir denetim ağının kurulması için tüm birimlerin entegre bir çalışma yürütmesi gerekmektedir.

Gıda izlenebilirliği gıda güvenliğinin sağlanmasında en temel araçlardan biri olup, herhangi bir istenmeyen durum oluştuğunda ürün ve süreçleri geriye doğru izleyerek sorunun kaynağını saptamak üzere oluşturulmuş bir sistemdir.²¹ Bu vasıta ile süreç içerisinde, herhangi bir sorunla karşılaşıldığında sorun büyümeden ana kaynağında çözümlenmektedir. Diğer bir önemli noktada risk analizidir. Risk analiziyle, gıdalardan kaynaklanabilecek tehlikelerin değerlendirilerek, sözkonusu risklere yönelik alınması gereken tedbirlerin belirlenerek, uygulanması ve uygulama sırasında ilgili tüm taraflarla sağlıklı bir iletişim sağlanır.²²

Etkin bir denetim mekanizmasının varlığı için vazgeçilmez olan izlenebilirlik ve risk analizi tüm aşamalarda uygulanmalıdır. Üretim aşamasında; tohumdan, kullanılan ilaca kadar her noktada izlenebilirlik temin edilmelidir. Örneğin; kullanılan ilacın ne dozda olacağı, ne aralıklarla kullanılacağı gibi konular iyi bir izleme temeline oturtulması gerekir. Şayet bu noktada herhangi bir sorunla karşılaşırsa risk analizi vasıtasıyla yerinde müdahale edilerek sorunun tüm zincire yayılması engellenmiş olacaktır. Aynı işlem depolama, dağıtım gibi diğer aşamalarda da geçerlidir. Depolama sırasında gerekli kayıtların tutulması, ürünlerin özelliklerine göre şayet risk barındırıyorsa kontrollerinin etkin bir şekilde gerçekleşmesi gerekir.

²¹ Utku Çopur, Senem Yonak, Ayşegül Şen Koyuncu, Gıda Güvenliği ve Denetim Sistemi, **TR Ziraat Mühendisliği VII. Teknik Kongresi Bildiriler Kitabı (2)**, s.1133.

²² Türk Gıda Yıyecek ve İçecek Sanayi Dernekleri Federasyonu, **a.g.e.**, s.25.

Başarılı bir denetim için, alanında uzmanlaşmış bir ekibe ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ekibin birbiriyle etkin bir iletişim ağı kurarak, soruna bütüncül yaklaşması gerekir. Akis takdirde küçük bir sorun geniş çaplı bir gıda krizine dönüşebilir.

Tüketici

Tarladan sofraya gıda güvenliği yaklaşımının temelinde tüketici bulunmaktadır. Son yıllarda gıda güvenliğine yönelik tüketici bilinci artmaya başlamıştır. Bilhassa gelişmiş olan ülkelerde tüketicilerin gelir düzeyinin yükselmesiyle birlikte verilen önem daha da artmıştır.

Tüketicilerin gıda güvenliği tehlikelerine ilişkin olarak artan bilinci gıdaların oluşturduğu tehlikelere bağlı olarak sağlığa yönelik tehditlere ilişkin kaygılar ve mevcut gıda arz sisteminin gıda güvenliğine ilişkin riskleri yönetmedeki yeterliliğine azalan güven tarladan sofraya gıda zinciri stratejisi oluşturulmasında dikkate alınması gereken önemli bir faktördür.²³

Tüketici güveni, üreticiler açısından çok önemlidir. Şayet, yaşanan bir sorunda tüketici ilk olarak firmayı sorumlu tutacağından bu bağlamda üreticinin gereken önlemleri alması gerekmektedir. Gıda güvenliği konusu geniş kapsamlı bir konu olduğundan bu sürecin etkili işleminde tüketiciye de sorumluluklar düşmektedir. Tüketici olası bir sorun karşısında derhal geri bildirimde bulunarak, olası bir krizin çıkmasını engelleyebilir. Tüketicinin sözkonusu alanda bilinç düzeyinin artması için bir takım bilgilendirme çalışmalarının yapılmasına ihtiyaç vardır. Bilhassa gelişmekte olan ülkelerde bu düzey oldukça aşağılarda olduğundan, kamu-özel-sivil toplum kuruluşları gibi birimlerin entegre hareket ederek konuya verilen önemin artmasını sağlamaları gerekmektedir. Örneğin, Türkiye’de Alo 174 sayesinde tüketiciler gıda ile ilgili yaşadıkları sorunları ilgili birimlere şikayet edebilmekte ve bilgi alabilmektedirler.

²³ Güher Çeltek, “Avrupa Birliğinde Gıda Güvenliği”, **Gıda Mühendisliği Dergisi**, S:18, 2004, s.17.

Tüketicinin bu süreçte ürünlere ilişkin yeterli bilgiyi temin etmeleri en doğal haklarıdır. Bu sebeple etiketleme hususu öne çıkmaktadır. Gıdanın korunduğu ambalaj üzerinde ürünle ilgili ilk ve son tüketim tarihi, kullanılan katkı maddeleri, kalori cetveli vb... ihtiyaç duyulabilecek bilgilerin yer alması gerekmektedir.

Görüldüğü üzere tarladan sofraya gıda güvenliği yaklaşımı geniş kapsamlı bir konu olup, sadece tüketim aşamasında ele alınabilecek bir konu değildir. Üretimin ilk aşamalarından, tüketicinin ürünü tükettikten sonraki aşamaya kadar devam eder. Bu doğrultuda her aşamanın dikkatle izlenerek, tüketici sağlığını önplana koyarak gerekli tedbirlerin alınması temeline dayanır.

1.2. GIDA GÜVENLİĞİNDE GENETİĞİ DEĞİŞTİRİLMİŞ ORGANİZMALAR (GDO)

1.2.1. Genetiği Değiştirilmiş Organizma Kapsamı

Bir canlı türüne başka bir canlı türünden gelen aktarılması veya mevcut genetik yapıya müdahale edilmesi yoluyla yeni genetik özellikler kazandırılmasını sağlayan gen teknolojisi kullanılarak doğal süreçler ile edinilmesi mümkün olmayan yeni özellikler kazandırılmış organizmalara “Genetik Yapıları Değiştirilmiş Organizma” (GDO) adı verilmektedir.²⁴

GDO kullanımı modern biyoteknolojik çalışmalarla birlikte bugün dünyada tarım sektöründe yoğun olarak kullanılmaktadır. Özellikle dünyanın nüfus artışına bağlı olan gıda ihtiyacını karşılama amacıyla tarım alanlarından daha fazla verim ihtiyacı beraberinde biyoteknolojinin tarımsal sahaya girmesine yol açmıştır.

²⁴ Stella Uzogora, “ The impact of Genetic Modification of Human FoodsInThe 21 st. Century” **Biotechnology Advances**, S:18, Cambridge, 2000, s.180.

Gen teknolojisine yönelik ilk alışmalar Boyer ve Cohen tarafından 1973 yılında organizmaların yapı taşlarının gen teknolojisi ile değiştirilmesi gerçekleştirilmiştir.²⁵

Günümüzde teknolojik ve bilimsel gelişmelerle birlikte bu tip gen aktarımı uygulamaları sonucunda, tarımsal alanda ortaya transgenetik bitkisel ürünler çıkarmıştır.

Transgenetik bitki oluşturmak için belli bir canlıya ait DNA dizilimi bitki hücrelerinin DNA yapısına yerleştirilmektedir.²⁶

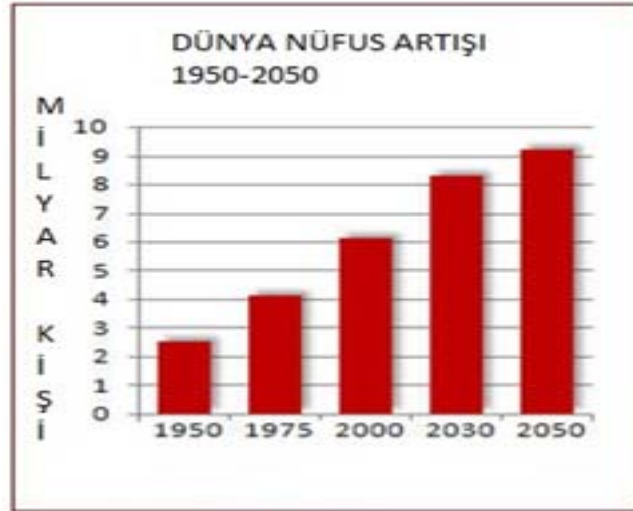
Bu uygulamayla birlikte yeni birtakım özellikler kazanan ürünler normal koşullarda elde edilmesi mümkün olmayan bu değişimle birlikte elde edilen ürünlerde hastalıklı ve zararlı genlerde bulaşabilmektedir. Bu açıdan sözkonusu ürünlerin dikkatle mercek altına alınması gerekmektedir.

2050 yılına kadar Tablo 1’den görüleceği üzere 9 milyarı bulması beklenen dünya nüfusunun artan beslenme ihtiyaçlarının karşılanmasında kaliteli ve güvenli beslenme sorunu ortaya çıkmaktadır. Yani nüfus artışı ve gıda arzı birbirine paralel artmaması durumu ortaya çıkmaktadır. Bu durum gelişmekte olan ülkeler kadar gelişmiş ülkeler içinde bir tehdit olmaktadır. Küresel iklim değişikliği ekilebilir arazilerin daralması sebebiyle verim artışının sağlanması amacıyla yeni teknoloji arayışlarına girilmiştir.

²⁵ Taylan Kıymaz, Mehmet Tarakoğlu, “Biyoteknoloji Alanındaki Gelişmelerin Yansımaları ve Türkiye’nin Politika Seçenekleri, **DPT 42. Yıl Özel Sayısı Planlama Dergisi**, Ankara, 2002, s.237.

²⁶ Hülya Ölçer, “Transgenetik Bitkiler: Tarımsal Uygulamalar, Üretim ve Tüketime Kontrolü”, **Ekoloji evre Dergisi**, C.10, S:40, 2001, s.21.

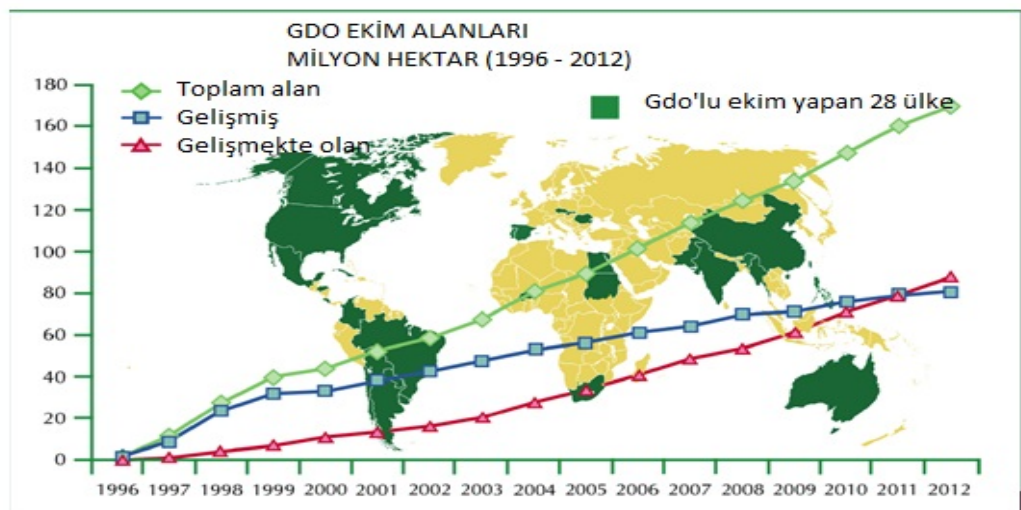
Tablo 1: Dünya Nüfusu 1950-2050

Kaynak:United Nations, World Population Prospects The 2012 Revision(çevrimiçi)http://esa.un.org/unpd/wpp/Documentation/pdf/WPP2012_Volume-I_Comprehensive-Tables.pdf, 04.05.2013

Dünyada GDO 'lu ürünlerin ekim alanları 96 yılından bu yana ciddi artışlar göstermiştir.

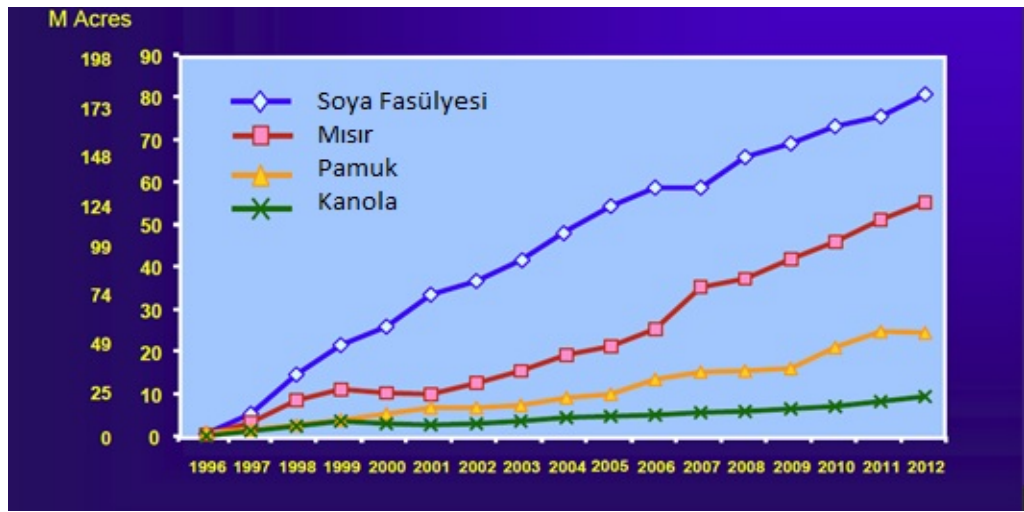
Tablo 2: 1996-2012 Genetiği Değiştirilmiş Organizmaların Ekim Alanları

Kaynak:JAMES,Clive,2012 ISAAA Report on Global Status of Biotech,GMCrops, (çevrimiçi)<http://www.isaaa.org/resources/publications/briefs/44/ppts/slides/default.asp,18.09.2012>

Dünyada GDO'lu ekim alanları gelişen bir teknolojiyle birlikte giderek artış göstermiştir. Tablo 2'den de görüleceği üzere gelişmiş ülkelerde bu oran 2012 yılına kadar 60 Milyon hektarlık alanı bulurken, gelişmekte olan ülkelerde bu hızlı seyri yakalamış olup; toplamda 160 milyon hektarlık bir alana ulaşmıştır.

Tablo 3: Ürün Bazında Genetiği Değiştirilmiş Bitkilerin Dünya Geneline Üretimleri (Milyon Hektar)

Kaynak:JAMES, Clive,2012 ISAAA Report on Global Status of Biotech,GMCrops, (çevrimiçi)<http://www.isaaa.org/resources/publications/briefs/44/pptsides/default.asp,18.09.2012>

Tablo 3'ten görüleceği üzere GDO'lu ekim alanlarını; soya fasulyesi, mısır gibi beslenme açısından oneli yere sahip tarımsal ürünler oluşturmaktadır. Bakıldığında; GDO'lu soya ekim alanı 1996-2012 yılları arasında 80 milyon hektar, mısır ekimi 50 milyon hektar, Bir çeşit yağ bitkisi olan Kanola ise 10 milyon hektara yakın bir alanı işgal ederken pamuk ise20 milyon hektara yakın bir alan kaplamaktadır.

Meydana gelen bu artış beraberinde GDO'lu ürünlere yönelik bir takım kuşkuları gündeme getirmektedir. Bu kuşkuların başında da insan sağlığı üzerinde meydana getireceği olası sorunlar gelmektedir.

1.2.2. GDO'nun Kullanım Amaçları

GDO'nun kullanım amaçlarından önce GDO'nun tarihçesine baktığımızda; II. Dünya Savaşından sonra dünya nüfusunun hızla artmasıyla birlikte, artan nüfusun beslenme gereksinimlerinin karşılanması için “Yeşil Devrim” olarak adlandırılan bir gelişme yaşanmıştır. Bu devrimle birlikte dar alandan yüksek seviyede ürün sağlanabilmesi için kimyasal girdilerin (ilaç vb...) yoğun olarak kullanımı ortaya çıktı. Ancak bu durumun insan sağlığı ve çevre üzerinde meydana getirdiği olumsuz etkilerden dolayı artan nüfusu beslemek için yeni çözümler aranmaya başladı ve GDO teknolojisi yapılan çalışmalar sonrasında başta açlığa çözüm getirme amacıyla insanlığın hizmetine sunulmuştur.²⁷

Görüldüğü üzere GDO kullanımı tarımsal sahada kimyasal içerikli girdilerin kullanımını azaltarak insan sağlığı üzerinde meydana getireceği olası sorunlardan kaçınılması aynı zamanda yeter seviyede ürünün elde edilmesi amacını taşımaktadır. Yani;

*Tarımsal sahada pestisit(kimyasal tarım ilacı)vb... kimyasal girdilerin kullanımının azaltılması; bitkilerin dayanıklılığının artırılması; tarım ürünlerinin besin değerlerinin artırılması; birim alandan daha fazla ürün almak şeklinde sıralanabilir.²⁸

Değişen iklim şartları altında ürünlerin bu sürece adapte olmalarının sağlanması için GDO kullanımı söz konusudur. Bilhassa sıcaklık derecelerinin yükseldiği bölgelerde değişen su ve toprak yapısına uygun, beslenme ihtiyaçlarını karşılayacak kalite ve seviyede üretim yapılabilmesi amacıyla GDO kullanımı büyük

²⁷ReciMeseri, “Beslenme ve Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar”, **TAF Preventive Medicine Bulletin**, C. 7, S:5, 2008, s.455.

²⁸IrazHaspolat, “Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar ve Gıda Güvenliği”, **Ankara Üni. Vet. Fak. Dergisi**, S:59, Ankara, 2007, s.75.

fayda sağlayabilir. Ancak kullanım amaçları kadar sağladığı fayda ve zararlara da bakılması gerekmektedir.

1.2.3. GDO'nun Olası Etkileri

Günümüzde gıdanın güvenli bir şekilde üretim ve tüketimi ve söz konusu endişeler bu transgenetik ürünlerin olası fayda ve zararlarını anlama ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Başta tarım sektörü olmak üzere geniş bir kullanım sahası olan gen teknolojisi ve biyolojik çalışmaların sözkonusu alanda ürünlere getirdiği yenilikler ve bu yeniliklerin başta insan sağlığı ve çevresel etkileri sorgulanmaya başlamıştır. Bu doğrultuda GDO 'nun olası fayda ve zararlarına bakılması gerekmektedir.

1.2.3.1. GDO'nun Olası Faydaları

Artan besin gereksinimine paralel olarak eldeki besin kaynaklarının nitel ve nicel olarak iyileştirilmesi, yeni ya da alternatif besin kaynakları oluşturma çabasını doğurmuştur. Dünyanın artan nüfusu, değişen iklim koşulları, ilerleyen teknolojik gelişmeler sonucunda başta tarım alanında olmak üzere biyoteknolojik çalışmalar gündemdeki en önemli konulardan biridir.²⁹Transgenetik ürünlerin uygulama alanı bulmasıyla birlikte birim alandan alınan verimin artması, açlığa çare, hastalıklara yönelik aşı-ilaç üretiminde yararlanılması ve çevresel bir takım faydaları olduğu varsayılmaktadır.

Tarımsal açıdan GDO'nun sağladığı yararlar arasında; tarım ürünlerinin zararlılara karşı korunmasının sağlanması, tarımsal sahada kimyasal girdi kullanımının azaltılması, ürünlerin besin kalitelerinin yükseltilmesi, ürünlerin raf ömrünün uzatılması ve tarımsal açıdan verimin arttırılması sağlanabilmektedir.

Besin kalitesi açısından yararlanılan genetik teknolojisiyle birlikte daha hızlı büyüyen daha verimli, besin değerleri yükseltilmiş ürünler elde edilebilmektedir.

²⁹ İskender Tiryaki, Zeki Acar “Genetik Yapısı Değiştirilmiş Bitkiler: Dünü, Bugünü ve Geleceği” **OMÜ Ziraat Fakültesi Dergisi**, C.2, S:20, 2005, s.121.

Örnek olarak; pirinç biyoteknolojik yöntemler vasıtasıyla A vitamini geninin aktarılması ile vitamin bakımından daha besleyici hale getirilebilmektedir. Bu şekilde özellikle 3. dünya ülkelerinde yoğun olarak tüketilen pirincin gdo teknolojisiyle bu bölgelerde yaşanan ve A vitamini eksikliği yüzünden kör olan insan sayısının azaltılabileceği öngörülmektedir.³⁰

GDO kullanımı sayesinde tarımsal sahada yoğun olarak kullanılan bitkisel koruma ürünlerinin kullanımında azalma meydana gelecektir. Ürünlerde kalıntı sorununa yol açan bu kimyasallar başta insan sağlığı olmak üzere çok ciddi zararları bulunmaktadır. GDO kullanımıyla ürünlere zarar veren böcek vb... zararlılarla mücadele etmede ilaç kullanımı yerine, ürünleri bu zararlılara karşı dayanıklı konuma getirmektedir. Zararlı böceklerle mücadele yapılmadığında ürünlerde yüksek kayıplar oluşabilmekte bunun yanı sıra tarımsal mücadele ilaç kullanıldığı durumlarda ise hem üretim maliyeti artmakta hem de birtakım riskler oluşmaktadır. Ancak zararlılarla mücadele edilmediği durumlarda da bu sefer ciddi kayıplar meydana gelmektedir. Bu sebeple yapılan genetik çalışmalarla birlikte hastalıklara dayanıklılık geni eklenmiş patates, buğday gibi ürünlerde böceklere karşı direnç kazandırılmış genlerin eklenmesiyle yeni çeşitler geliştirilmiştir.³¹

GDO kullanımının sağladığı bir diğer yararda ürünlerin raf ömürlerini uzatarak kalitelerinin iyileştirilmesi yönündedir.

Tarımsal ürünlerin raf ömrünün uzatılması üreticiler açısından maliyet avantajı sağlar, bu doğrultuda dayanıklılığı artıracak (etilen gibi) hormonların sebze-meyvelere bloke edilmesi sonucunda olgunlaşmasının geciktirilmesi ve dolayısıyla raf ömrünün uzatılması domateste başarılmıştır.³²

³⁰ İbrahim Kulaç, Yücel Ağirdil ve Mehmet Yakın, "Soframızdaki Tatlı Dert, Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar ve Halk Sağlığına Etkileri", **Türk Biyokimya Dergisi**, C.3, S:31, 2006, s.152.

³¹ Osman Çiçekci, "İlköğretim Okullarında Görevli Öğretmenlerin GDO Konusundaki Bilgilerinin ve Görüşlerinin Belirlenmesi" (Yayınlanmamış Yük.Lis. Tezi) Ankara, 2008, s.26.

³² Berna Arda, "Ethical Respect of Biotechnology and The Case of Turkey", **Journal of International Biotechnology Law**, C.1, S:5, 2004, s.211.

Tarımsal açıdan GDO kullanımıyla görüldüğü üzere verim artışları sağlanmaktadır. Ürünlerin kuraklık vb... durumlara karşı dirençli hale getirilmesiyle, suyun yetersiz olduğu bölgelerde tarımsal açıdan verim artışı sağlanabilir.

GDO kullanımının diğer bir faydası da insan sağlığı ve beslenme üzerinedir. Genetik çalışmalarla besin değeri artırılmış ürünler beraberinde yetersiz beslenme sorununu azaltacaktır. Tarımsal açıdan sağladığı verim artışıyla birlikte giderek artmakta olan dünya nüfusunu beslemede GDO'lu ürünler alternatif olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ürünlerin besin kalitesi dışında sağlığa yönelik faydaları bakımından, gen aktarım teknolojisiyle bazı kanser türleri, körlük gelişiminin sebebi olan vitamin eksikliği vb... durumlarda bazı antioksidan vitaminlerin ve minerallerin ürünlerdeki düzeyi artırılmaktadır, bu şekilde gıda ürünlerindeki vitamin seviyelerinin artırılması vasıtasıyla bazı hastalıkların oranının azalması sağlanabilir.³³

GDO'nun insan sağlığı üzerindeki bir diğer faydası da yenilebilir aşı ve ilaç üretimidir. Bu sayede insanlarda kullanılan ilaç ve aşılar daha güvenli bir şekilde üretilmektedir. Örneğin; Muz, patates gibi ürünlere, insanın bağışıklık sistemini uyaracak bir proteini kodlayan genin aktarılması ile yenilebilir aşılar üretilmeye çalışılmıştır. Böylece bu ürünleri tüketen bireylerin dolaylı olarak aşılansması sağlanmaktadır.³⁴ Sağlık açısından diğer bir faydası da alerjik reaksiyona sebep olan ürünlerde gen yapısının oynanmasıyla mevcut sorun ortadan kaldırılabilir.

GDO kullanımının çevresel faydalarına baktığımızda ise, klasik yöntemlerle kullanılan bitkisel koruma ilaçları ve kimyasal girdiler sadece ürünlerde ve insan sağlığı üzerinde risk oluşturmayıp aynı zamanda toprak, hava, su kaynakları gibi çevresel unsurlara da zarar vermektedir. Yanlış ve aşırı pestisit kullanımı sonucunda

³³ İpek Bici, "Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar ve Biyogüvenlik Kavramları ile İlgili Bilgi Düzeylerinin ve Tutumlarının Değerlendirilmesi", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2010, s.23.

³⁴Venhar Çelik ve Dilek B.Turgut , **a.g.e.**, s.16.

bu girdiler toprağa hava ve suya karışarak çevresel açıdan ciddi tehdit oluşturlar, aynı zamanda buralarda yaşayan canlı organizmalarında zarar görmesine sebep olur. Örneğin, polenleme için çok faydalı olan arılar yanlış kimyasal ilaç kullanımı sonucu ölebilirler. Bu durum doğal denge üzerinde olumsuz sonuç doğurur. Ancak GDO teknolojisiyle birlikte bu riskler azalmaktadır.

Bazı araştırmalar endüstri, tarım ve petrol üretim atıklarının temizlenmesi için, kavak ağaçları, nehir kamışları, özel yabani otların kullanımının ümit verici olduğunu rapor etmişlerdir. Bu şekilde GDO kullanımı ile bitkisel ürünler çevreye zarar veren atıklarla mücadele edebilirler.³⁵

Görüldüğü üzere GDO kullanımıyla bütüncül olarak; tarım, insan sağlığı ve çevre üzerinde olumlu etkileri bulunmaktadır. Ancak sağladığı faydaların yanında birtakım risklerde barındırmaktadır.

1.2.3.2. GDO’nun Olası Riskleri

Genetiğiyle oynanmış organizmaların tarımsal sahada kullanımıyla birlikte, çevre, insan sağlığı üzerinde meydana getirebileceği olumsuz etkileri tartışılmaya başlanmıştır. Doğal yollarla oluşması mümkün olmayan bu ürünlerin olası riskleri bilinmemektedir.

GDO’nun çevresel risklerine baktığımızda, direkt yada dolaylı olarak birtakım etkilere yol açmaktadır.

GDO’ların çevreye salınmaları halinde ekosistemde ve bitkisel gen kaynakları üzerindeki kullanımı endişe yaratmaktadır. Bunlardan en başta geleni, gen kaçıışı denilen; GDO’lardaki değiştirilmiş genetik özelliklerin diğer canlılara kontrolsüzce yayılmasıdır.³⁶ Bu şekilde hedef dışı canlılar zarar görmekte ve

³⁵ A.e., s.19.

³⁶ Oğuz Özdemir, “Genetik Olarak Değiştirilmiş Organizmaların Etkilerinin Küreselleşme Çerçevesinde Ele Alınması”, **Doğu Akdeniz Ormancılık Araştırma Müdürlüğü Dergisi**, S:9, 2003, s.118.

ekolojikolarak denge bozulmaktadır. Örneğin; transgenetik mısırlardaki Bt genlerinin sadece koçan kurtlarında etkili olduğu söylenmesine karşın, mısır polenlerinin kral kelebeklerinde ölümüne neden olduğu bildirilmiştir.³⁷

GDO kullanımının diğer bir riski de, ürünler üzerinde zararlılara karşı direncin bir müddet sonra ortadan kalkmasıdır.

Yapılan araştırmalar ve gözlemler tarım zararlılarına karşı geliştirilen GDO'lu bitkilerin, zamanla savunma sistemlerinin gerilediğini ve bu nedenle beklenen amaca ulaşamadığını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla başlangıçta hedeflenen kimyasal ilaç kullanımını azaltmanın tersine artırabileceği düşünülmektedir.³⁸

GDO kullanımının diğer bir riski de tohum konusundadır. GDO teknolojisiyle üretilmiş tohumlar sayesinde, verim artışı sağlanarak başta beslenme sorunu olmak üzere bir çok fayda sağlanmaktadır. Ancak buradaki en önemli sorun, kısır tohumların üretilmesidir. Bu tohumlar vasıtasıyla çiftçi toprağa bir sonraki yıl ekim yaptığında ürün elde edememekte bunun sonunda yeniden tohum almak zorunda kalmaktadır. Bu durum çiftçinin maliyetlerini artırarak dışa bağımlı hale getirmektedir.

GDO kullanımının çevresel kaygılarından bir diğeri de, tarımsal açıdan biyolojik çeşitliliğin tehdididir.

GDO'lu bitki tohumları yok edici gen denilen genler sayesinde yeniden üremeden yoksun bırakılmıştır. Bu durumda doğada var olan bir bitki yatay gen kaçışı ile döllendiğinde yeniden üreyemez bu durumda doğal ortamdaki bitki çeşitliliği yavaş yavaş yok olarak, GDO'luekim alanları çoğaldıkça dünyada tek tip

³⁷IrazHaspolat, **a.g.e.**,s.78.

³⁸Oğuz Özdemir, **a.g.e.**,s.118.

mısır-soya vb... ürünlere bağımlı olacaktır. Bu da yerel çeşitliliğin yok olmasına sebep olacaktır.³⁹

GDO kullanımının bir diğer olumsuz tarafı da insan sağlığı üzerindeki etkileridir.

GDO'lu ürünlerin insan sağlığı üzerinde meydana getirebileceği etkiler net olarak bilinmemektedir. GDO ile üretilmiş ürünlerde doğal süreçlerle meydana gelmesi mümkün olmayan bu ürünlerin insan vücuduna girdiğinde; çeşitli organlarda ve hücre içinde olumsuz etkilere yol açabilme riski bulunmaktadır.

Bu doğrultuda bilinen bir alerjik proteini kodlayan bir ürünün diğer bir ürüne transferi sonucunda, gen aktarım tekniğiyle organizmaya yerleştirilen yeni genin özellikleri tüketildiği takdirde insanlar için alerjik reaksiyonlara sebep olabilir, örneğin; Brezilya keşanesinden soya fasulyesine aktarılan genin, insanda alerjik etkilere yol açtığı gözlenmiştir.⁴⁰

Görüldüğü üzere GDO teknolojisi ile üretilmiş ürünler insan sağlığı üzerinde alerjik etkilere yol açabilmektedir. Ancak, asıl sorun çok daha ciddi problemlere yol açabilme ihtimalidir. Ürünleri zararlılara karşı dirençli kılmak amacıyla kullanılan genlerle ürünler tüketildiği takdirde insan organizmasındaki dokularda birikime yol açmaktadır.

Yapılan çalışmalarla GDO'lu ürünlerin kısırlık ve sakat doğum riskini artırdığına dair bulgular elde edilmiştir.⁴¹

Sonuç olarak GDO'lu ürünler insan sağlığı, çevre, tarımsal açıdan sağladığı faydalar yanında bazı risklerde barındırmaktadır. Bilhassa insan sağlığı üzerinde meydana getirdiği olumsuz etkiler başta gelişmiş ülkeler olmak üzere tüketiciler

³⁹ReciMeseri, **a.g.e.**, s.458.

⁴⁰ Ali Gücükoğlu, Özlem Küplülü, "Genetik Modifiye Gıdalar", **Veteriner Hekimler Derneği Dergisi**, C.77, S:2, 2006, s.31.

⁴¹IrazHaspolat, **a.g.e.**, s.77.

açısından ciddi şüphelere sebep olmuştur. Gıda güvenliğinin sağlanmasında GDO 'lu ürünlerin tohumdan satış sonrasına kadar denetimlerinin çok iyi yapılması gerekmektedir. Tarladan sofraya gıda güvenliği yaklaşımı gereği ürünlerin GDO içerip ermediği etiket ve ambalajların üzerinde belirtilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda Amerikan Tıp Birliği bu ürünlerin etiketlenmesinin zorunluluğunu savunmaktadır.⁴²

1.3. GIDA GÜVENLİĞİNDE TOHUM VE PESTİSİTİN YERİ VE ÖNEMİ

1.3.1. Gıda Güvenliğinde Tohumculuk

Tohum tarafında gıda güvenliği konusu 60'lı yıllardaki yeşil devrime dayanmaktadır. II. Dünya Savaşı sonrasında artan dünya nüfusunun ihtiyaçlarını karşılamak için, tarımsal sahada verim artıcı çalışmalara başlanmıştır. Bu dönemden genetik teknolojisi tarımsal sahada kullanılmaya başlanmış ve “hibrit”(melez) tohumlar gündeme gelmeye başlamıştır.

Hibrit tohumlar; 1920'li yıllarda ilk olarak mısırdaki başlayan sonrasında diğer bitkilerde devam eden ıslah tekniklerinden biridir. Hibrit tohum, belli bitki çeşitlerinin birkaç yıl ardarda kendini döllendirmesinden sonra, aynı işleme tabi tutulmuş başka bir çeşitle melezlenerek elde edilen bu tohumlar, ilk yıl yüksek verim sağlarken sonraki yıllarda bu verim giderek azalır.⁴³

Hibrit tohumlar bugün çoğu gelişmekte olan birçok ülke tarafından yoğun olarak kullanılmaktadır. Bunkaki en temel sebep, bu tohumların üretim ve patent hakkının dünyada sayılı birkaç firmanın elinde bulunmasıdır. Çiftçiler sözkonusu tohumları topraklarına ektikten sonra, yerel tohumlara dönmeleri zorlaşmakta

⁴²Venhar Çelik, Dilek B.Turgut, **a.g.e.**, s.21.

⁴³ Türkiye’de Tohumculuk, GDO Kavramı ve Hibrit Tohumların Ticaretteki Önemi, 2012, (çevrimiçi)<http://pautfgenelkultur.blogspot.com/2012/08/turkiyede-tohumculuk-gdo-kavrami-ve.html>, 17.01.2013

topraktan yeterli verim alınamamaktadır. Bu sebeple üretici ister istemez tohum alanında dışa bağımlı olmaktadır. Yerel çeşitliliğinde azalmasına neden olan bu durum sürdürülebilir tarım çerçevesinde gıda güvenliği açısından ciddi sorunlar oluşturmaktadır. Hibrit tohumlar bugün yaşayanların ihtiyaçlarını nicel olarak karşılasa da gelecek neslin ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalacağı gibi, çeşitliliği azaltacak ve toprak gibi doğal kaynak yapısında bozulmalara yol açacaktır.

Temelde genetiği ile oynanmış tohum kullanımının asıl amacı tarımda kimyasal ilaç kullanımını azaltmasıydı ancak sözkonusu tohumların ancak ve ancak tarımsal ilaç ve gübrelerle yetiştirilebilecek özellikte ıslah edilmeleri çiftçileri firmaların ürünlerine bağımlı kılmaktadır. Dolayısıyla hem GDO'nun insan sağlığı üzerinde oluşturabileceği olası zararlar hemde kimyasal ilaç kullanımının ürünlerde oluşturacağı kalıntı tehdidi beraberinde gıda güvenliği çerçevesinde insan sağlığı için ciddi tehdit oluşturmaktadır.

Görüldüğü üzere yeşil devrim açlığa çare bulma, artan nüfusu besleme amacıyla yola çıkarak tohum firmalarının tekeline kuvvetlendirmiştir. Bu firmaların tohum üzerindeki egemenliği, yerel çiftçilerin kendi tohumlarını ekmesini engel olmaktadır. Karşılıklı tarımsal anlaşmalar sonucunda yasal yaptırımlar uygulanmaktadır. Örneğin 1989 yılında Fransız çiftçilerinin üretim sırasında kendi tohumlarını kullanması yasal olarak engellenmiştir.⁴⁴

Tohum alanındaki önemli bir gelişmede UPOV (Uluslararası Yeni Bitki Çeşitlerini Koruma Birliği)'dur. UPOV tohumu tekeline alan birkaç firma tarafından kurulmuştur. 1961 UPOV anlaşması 1971'e kadar pratikte uygulanmasa da, bu sözleşmelerin uygulandığı yaklaşık 30 yılda gelişmiş ülkelerde bitki çeşitlerinin çoğu kaybolmuş olup FAO dünya biyoçeşitliliğindeki kaybı %75 olarak açıklamıştır.⁴⁵

⁴⁴ Tayfun Özkaya, "Tohumda Tekelleşme ve Etkileri", **Tarım Ekonomisi Dergisi**, C. 13, S:1-2, İzmir, 2007, s. 48.

⁴⁵ A.e., s.43.

Gıda güvenliği açısından sürdürülebilirliğin sağlanması gerekmektedir. Gıdanın başlangıç noktası olan tohum, bu süreçte hayati rol oynamaktadır. Çünkü tohum, biyoçeşitliliğin devamını sağlamada, vazgeçilmez bir unsurdur. İnsan sağlığı açısından bakıldığında çeşitlilik, tek tip beslenmekten daha iyidir. Tek tip ürüne bağımlı olma, gıda güvenliği açısından sağlıklı sonuçlar ortaya çıkarmamaktadır. Ancak tohumda tekelleşmeyle birlikte bu durum kaçınılmaz olmaktadır. Hastalık ve zararlılar tek tip ürünlerin bulunduğu bir tarım sisteminde çok hızlı salgın yapabilecek özellikler kazanmakta bazen ürünler yok olursa bazen de yüksek dozda ilaç kullanımı sonucu zararlılara karşı bağışıklık kazanmaktadır.

Yaşanan bu olumsuzları bertaraf etmek ve gıda güvenilirliği açısından tohumun sürdürülebilirlik temeline oturtulması için ülkelerin tarım politikalarını tohum tekellerinin baskısından kurtarıp tohum yasalarını düzenlemeleri gerekmektedir. Ayrıca kullanılan tohumlara yönelik risk analizlerinin yapılması, hem üretici hem tüketici tarafında soruna yol açan hibrit tohumlar yerine yerel çeşitliliğe zarar veremeyen tohumların kullanılması önem kazanmaktadır. Bilhassa yerel çeşitliliği koruma adına bugün dünyanın birçok ülkesinde tohum bankası, tohum takas ağı gibi projeler yürütülmektedir.

1.3.2.Pestisit Kullanımı ve Gıda Güvenliği

Tarımsal üretimde, zararlı organizmalar olarak sınıflandırabileceğimiz; bakteri, virüs, böcek vb... hastalıklara sebep olan kalite ve verimi düşüren, bu organizmalar toplam tarımsal ürün çıktısında kayıplara yol açarak, ekonomik bakımdan çiftçiye zora sokmaktadır. Bu durum, zararlılarla mücadelede bir çeşit kimyasal ilaç olan pestisit kullanımını kaçınılmaz kılmaktadır.

Pestisit kullanımı bugün hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde yaygın olarak kullanılmaktadır. Artan nüfusun beslenme ihtiyaçlarının karşılanmasında minimum ürün kaybına sebep olacak önlemlerin alınması gerekmektedir.

Bitki koruma ürünleri içerisinde yer alan pestisit kullanımı, bu girdilerden biri olup; tarımsal ürünü hastalık, zararlı, yabancı otların zararından koruyabilmek kaliteli üretimi güvence altına almak için kullanılan bir mücadele şekli olup, 1940'lı yıllardan beri üretimi de kullanılan en önemli bileşenlerden biridir.⁴⁶ Pestisit kullanımı sonucu zararlılarla mücadele sonucunda her ne kadar belli bir oranda verim artışı sağlansa da insan sağlığı ve çevre üzerinde birtakım sorunlara yol açabilmektedir. Özellikle bu ürünlerin kullanımına yönelik yeterli eğitim ve bilincin oluşmaması sonucu yoğun ve bilinçsiz kullanımı gıda güvenliğinin temin edilmesinde birtakım riskler doğurmaktadır. Bu risklere bakıldığında;

* Pestisitler kanser, doğum anormallikleri sinir sistemi zararları ve uzun dönemde oluşan yan etkilere sebep olmakta,

* Pestisitler ve parçalanma ürünleri toksik (zehirli) maddeler içermekte,

* Pestisitlerin uygulama miktarına bağlı olarak çevre kirliliğine sebep olmakta,

* Buharlaşmaları sonucu havayı kirletebilmekte,

* Aşırı kullanımı organizmalarda ilaca karşı direnç oluşturmakta, pestisit uygulaması başarısız olmakta,

* Hedef dışı canlıların ve faydalı organizmaların ölümüne yol açmaktadır.⁴⁷

Görüldüğü üzere pestisit kullanımı başta insan sağlığı olmak üzere dışsal olarak bir çok probleme sebep olmaktadır. Ancak pestisit kullanımının gıda güvenliği konusundaki taşıdığı en ciddi risklerin başında kalıntı sorunu gelmektedir.

⁴⁶ Osman Tiryaki, Ramazan Canhilal, Sümer Horuz, "Tarım İlaçları Kullanımı ve Riskleri", **Erciyes Üni. Fen. Bil. Enst. Dergisi**, C. 26, S:2, 2010, s.155.

⁴⁷ Fatmagül Canik, Nazire Yüksel, "Gıda Güvenliği ve Pestisitler" **TEPGE Bakış**, C.4, S:14, Ankara, s.2.(çevrimiçi)<http://www.tepge.gov.tr/Dosyalar/Yayinlar/ba76d806bf274b24b036f0192c0aac61.pdf> 18.03.2013

Pestisitlerin insan ve hayvan yiyeceği olarak kullanılan ürünler üzerinde bulunmasına izin verilen kalıntı miktarına maksimum kalıntı limiti veya toleransı adı verilir.⁴⁸ Maximum kalıntı limiti MRL (Maximum Residue Limits); sabit bir değer olmayıp kullanılan pestisit türüne miktarına, kullanılan ürüne bağlı olarak değişebilmektedir. Her ülkenin MRL limiti birbirinden farklı olmaktadır. Ancak serbest dış ticaretin ve uluslararası anlaşmaların etkisiyle ülkelerin birbirlerinin sınırları içerisinde geçerli olan ortak maximum kalıntı limitleri de bulunmaktadır. Bilhassa AB gibi birçok ülkeyi barındıran birliklerde bu durum kaçınılmaz olmaktadır.

Maximum kalıntı limiti, gerektiği gibi kullanılmadığında insanlarda ciddi sağlık sorunlarına yol açmaktadır. Burada kabul edilebilir günlük kullanım sorunu da karşımıza çıkmaktadır. Bir kişinin bir günde alabileceği günlük ilaç miktarı aşıldığı takdirde limit dışı pestisit kullanımı beraberinde riskleri de getirmektedir. Gıda güvenilirliği açısından bu limitlerin aşılması için belirli tedbirlerin alınması gerekmektedir. Bu durum sadece insan sağlığı açısından ele alınmayıp aynı zamanda sürdürülebilir tarım çerçevesinde diğer organizmaların ve çevrenin korunması açısından da gerekmektedir.

Pestisit uygulaması çoğu kez %6'sı hedef alınan canlı üzerine ulaşmak geri kalan kısım ise hedef olmayan organizmaların ve toprağa ulaşmakta ya da çevredeki doğal ekosistemlere sürüklenerek akıntı nedeniyle kimyasal kirleticiler olarak suya karışmaktadır.⁴⁹

Yanlış kullanım sonucu toprağın yapısına işleyerek burada yaşayan faydalı canlıların ölmesine sebep olmaktadır. Buharlaşıma sonucu havaya karışarak özellikle üretimin yapıldığı bölgenin havasını kirletmekte ve yağmurlar vasıtasıyla suya karışarak hedef dışı canlıların ölmesine yol açmaktadır.

⁴⁸ A.y.

⁴⁹ Osman Tiryaki, ve arkadaşları., a.g.e., s.162.

Pestisit kullanımının bir diğer olumsuz sonucu da, aşırı ve yanlış kullanım, hedef alınan organizmaların bir müddet sonra direnç göstermeye başlamasıdır. Çünkü, organizmalar bir müddet sonra adaptasyon sağlamakta ve duyarlılıkları azalmaktadır.

Tüm bu yaşanan sorunlar pestisitlerin gıda güvenliği açısından denetlenmesinin ruhsatlandırılma gibi kontrolleri gerekli kılmaktadır.

Dünyada entegre Ürün Yönetimi hareketleri; çevreyi ve insanı tek bir sistem olarak gören çiftçilik yaklaşımını vurgulamaktadır. Tüm kıtalarda yerel uygulamalar ile biyolojik, kimyasal bitki koruma ilaçlarını bir arada içeren Entegre Mücadele girişimleri; ürünlerin kullanımında güvenli ve çevreye saygılı olması gerekliliği ön plana çıkmıştır.⁵⁰

1.3.3.Gıda Güvenliğini Etkileyen Değişkenler

Gıda güvenliği birçok değişkenin etkisi altındadır. Bilhassa iklim değişikliği, endüstrileşme, Fiyat Baskısı gibi ekonomik ve çevresel değişimlerden yoğun şekilde etkilenmektedir. Bilhassa iklim değişikliğinin ekolojik sistem üzerinde meydana getirdiği sonuçlar tarımsal açıdan gıda güvenliği üzerinde ciddi baskı kurmaktadır.

Tarım büyük ölçüde doğal koşulların etkisi altında olduğundan, iklim parametrelerinde meydana gelecek değişimlere karşı oldukça duyarlıdır. İklim değişikliğinin en etkili ve doğrudan etkisi iklim değişikliği üzerinde olacaktır.⁵¹

Tarladan sofraya gıda güvenliği yaklaşımı gereğince, tohum seçimi, ilaç kullanımı, GDO vb... geniş bir zinciri içerisine alan bu süreçte küresel ısınma çağında meydana gelen iklim değişikliğiyle giderek çoraklaşan tarım alanları ve

⁵⁰ Utku Çopur ve arkadaşları.,**a.g.e.**, s.948.

⁵¹ Müslüm Beyazgül, “İklim Değişikliği ve Gıda Güvenliği Sunu Planı, İklim Değişikliği ve Tarım Çalıştayı”, 21-22 Mayıs 2013, Kırklareli (Çevrimiçi)
http://www.kirklarelitopraksu.gov.tr/ckfinder/userfiles/files/Dr_%20M%C3%BCsl%C3%BCm%20BEYAZG%C3%9C%C3%9CL%20%20%C4%B0kl%C4%B0m%20De%C4%B0Fi%C5%9Fikli%C4%B0Fi%20ve%20G%C4%B1da%20G%C3%BCvenli%C4%B0Fi.pdf , 03.04.2013.

azalan su kaynaklarının etkisiyle mevcut koşullar altında yüksek oranda verim beklentisi; üreticileri artan miktarlarda GDO'lu tohum, kimyasal girdiler ve sürdürülebilir tarımı göz ardına iten yanlış tarım uygulamalarına yönlendirmektedir. Bu durum artan nüfusun kaliteli, yeterli ve güvenli gıdaya erişimi konusunda bir takım sorunlara yol açmaktadır.

Küresel ısınmanın etkisiyle öngörülme­yen değişimler, hastalık ve zararlılardaki artış tarımsal açıdan gıda üretimini doğrudan etkileyecektir.⁵²

Tarımsal üretim, sağlıklı ve kaliteli gıda güvenli­ğinin temelini oluşturur. Bu sebeple üretimde meydana gelecek bir aksama beslenme açısından ciddi bir risk oluşturmaktadır.

Gıda güvenliğini etkileyen diğer bir unsurda sanayileşmedir. Sanayileşmenin gelişmesiyle birlikte bilhassa kimyasal girdiler tarım sektöründe yoğun olarak kullanılmaya başlanmıştır. Yeşil Devrim sonrasında artan bu eğilim, tarım sektöründe olağan bir durum olmuştur. Ancak başta kalıntı sorunu olmak üzere gıda zincirine dahil olan bu girdiler insan sağlığı açısından birçok riski beraberinde getirmiştir.

Sanayileşmenin bu şekilde tarımsal çıktı üzerinde olumsuz etkilerinin yanında doğrudan etkileri de bulunmaktadır. Sanayileşmenin meydana getirdiği kirlilik tarımda normal ürün veriminin azalmasına, ürünlerin kalitelerinin düşmesine ve herhangi bir tür veya çeşidin artan kirlilik nedeniyle yetiştirilememesine neden olabilmektedir.⁵³

Sanayileşme beraberinde bilim ve teknoloji­de ilerlemelere hız kazandırmıştır. 80'li yıllarla birlikte genetik çalışmalar tarım sektöründe hız kazanmaya başlamıştır.

⁵² Müslüm Beyazgül, a.g.e., s.14.

⁵³ Harun Tanrıvermiş, Z. Gökalp Mülâyim, “Sanayinin Neden Olduğu Çevre Kirliliğinin Tarıma Verdiği Zararların Değerinin Biçilmesi: Samsun Gübre ve Karadeniz Bakır Sanayileri Örneği”, *J. Agriculture and Forestry*, Tübiak Yay., S: 23, Ankara, 1997, s.339.

GDO'lu tohumların tarım sahasına girmesiyle birlikte açlığa çare olacağı beklentisinin yanında GDO'lu ürünlere yönelik birtakım şüpheler ortaya çıkmıştır. Başta gelişmiş ülkelerde tüketici politikası açısından üzerinde önemle durulan bir konudur.

Sanayileşmenin doğrudan yada dolaylı olarak ortaya çıkardığı bu etkiler tarımsal açıdan gıda güvenliğini etkilemektedir. Bilhassa sanayide yoğun olarak kullanılan ağır metallerin hava – su – toprağa karışması sürdürülebilir bir tarımın devamlılığını riske atmaktadır.

Gıda güvenliğini etkileyen diğer bir unsurda nüfus ve fiyat baskısıdır. Artan dünya nüfusunun beslenme ihtiyaçlarının yeterli ve kaliteli bir şekilde sağlanması açısından gıda güvenliği üzerinde baskı oluşturmaktadır. Bu sebeple ülkeler tarımsal politikalarını şekillendirirken artan nüfus baskısını göz önüne almaları gerekmektedir. Bu bağlamda, herkesin yeterli ve dengeli beslenme hakkı göz önüne alındığında artan fiyat baskısı önemli bir sorun teşkil etmektedir.

Artan gıda fiyatları özellikle gelişmekte olan ülkelerde yoksul kesimin açlık sorununa sebep olmaktadır. İklimde meydana gelen gelişmelere bağlı olarak oluşan kuraklık ve çölleşme sonucunda verim düşüşü beraberinde ciddi fiyat artışlarına sebep olmaktadır.

2011 yılı başında dünyanın bir numaralı buğday üreticisi Çin de yaşanan kuraklık sebebiyle tahıl fiyatlarında yüksek artışlar meydana gelirken aynı zamanda Güneydoğu Asya ülkelerinde de çeltik üretimi büyük zarar görmüştür.⁵⁴

Fiyatlar üzerindeki baskıda , yaşanan ekonomik krizinde payı bulunmaktadır.

2007-2008 krizinin ardından özellikle en yoksul ülkelerin kümelendiği Afrika Kıtasında yetersiz beslenen nüfusun oranının FAO, IFAD(Uluslararası Tarımsal

⁵⁴ **Gıda Raporu** 2011 (t.y.), Türkiye Ziraatçiler Derneği, (Çevrimiçi), www.ziraatcilerderneği.org.tr/assets/.../TZD_Gıda_Raporu_2011.rtf, 06.06.2013.

Kalkınma Fonu) ve WFP(Dünya Gıda Programı) tarafından gerçekleştirilen “Dünya Açlık Raporu 2011’e göre %8 oranında arttığı bildirilmiştir. Ayrıca Tarımsal açıdan gelişmiş bazı ülkelerin kendi beslenme düzeyini korumak amacıyla tarım ürünlerine koydukları kısıtlamaların; gıda ve tarım ürünleri açısından dışa bağımlı ülkelerde durumu daha da ağırlaştırdığı tespit edilmiştir.⁵⁵

Artan fiyatlar sadece tüketici açısından değil üretici açısından da sorun yaratmaktadır. Bilhassa gelişmekte olan ülkelerde yoksul çiftçiler artan fiyat baskısıyla maliyetlerini ön plana koyarak kalite ve güvenceyi ikinci plana iten yanlış tarım uygulamalarına başvurabilirler. Bu da beraberinde çok ciddi bir risk doğurmaktadır.

Görüldüğü üzere gıda güvenliği konusu birçok değişkenin etkisi altındadır. Birbiriyle bağlantılı pozisyonda olan bu unsurlar dışsal nitelikte olup kontrol edilemez bir yapıya sahiptirler. Bu sebeple ülkeler; tarımsal açıdan gıda güvenilirliğin temininde bu unsurları yönetilebilir hale getirmeye çalışmaları sürdürülebilirlik açısından son derece önemlidir.

⁵⁵A.y.

2. BÖLÜM

TARIM POLİTİKALARININ GELİŞİM SÜRECİNDE GIDA GÜVENLİĞİ KONUSU

2.1. TÜRK TARIM POLİTİKALARINA GENEL BİR BAKIŞ

2.1.1. Seksen Dönemine Kadar Türk Tarım Politikaları

Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşuyla birlikte 1923 ve beraberindeki yıllarda tarım sektörü ekonominin en önemli sektörü konumundaydı. Bilhassa sanayileşmenin yetersiz oluşu gerekli sermaye altyapısının olmayışı istihdamında bu alanda yoğunlaşmasına yol açmıştır. Bu doğrultuda tarım sektörünün büyüme hızı da diğer sektörlerden yüksek olmuştur.

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde, nüfusun önemli bir kısmı köylü olduğu için, köylünün yanında olan politikalar izlenerek; vergilerin düşürülerek üretimin artırılması özendirilmiş ve etkili alanlar giderek artmıştır.⁵⁶

Çiftçiye bu dönemde kredi desteği sağlanmıştır. Devletin bu dönemde tarımsal örgütlenmenin sağlanması amacıyla “Ziraat Vekaleti” adıyla 1924 yılında yeni bir bakanlık kurulmuştur.⁵⁷

Bu dönemde, 1929 Dünya Ekonomik buhranı ile tarım sektörü de etkilenmiştir. Tarımsal hammadde fiyatlarında ciddi düşüşler meydana gelmiştir. Bu durum hasılda ciddi düşüşler meydana getirmiştir.

⁵⁶ Yavuz Ortadağ, “Türkiye’de Gıda Güvenliği Kapsamında Yürütülen Tarım Politikalarının AB ile Karşılaştırılması” (Yayınlanmamış Y.L. Tezi) Edirne, 2005, s.7.

⁵⁷ A.e., s.8.

Tüm bu olumsuz görünüm karşısında devlet 1932 yılından itibaren devlet buğday ve tütün alımlarında doğrudan ve dolaylı fiyat desteklemeleri devreye koymuştur ve devletçi tarımsal politikalarla büyüme hızının %5.8 düzeyine ulaşmıştır.⁵⁸

40'lı yıllara gelindiğinde ise; 2. Dünya Savaşının hüküm sürdüğü bu yıllarda olumsuz dış gelişmelere rağmen, savaşa girmeyen Türk hükümeti tarımsal politikalarla çiftçiyi desteklemeye gayret göstermiştir. Bu dönemde ilk defa, teşvik amacıyla traktör gibi araçlar tarımsal sahaya girmiştir. Diğer bir ifadeyle tarımda mekanizasyon sürecinin ilk adımları atılmıştır.

Bu dönemde Pazar güvencesi sağlanması amacıyla destekleme alımları yapılmaya başlanmıştır ve bu doğrultuda 1938 yılında “Toprak Mahsulleri Ofisi” kurulmuştur.⁵⁹

1945 yılında çiftçiyi topraklandırma kanunu çıkarılmıştır. Bu kanunda en genel olarak tarım alanlarının optimum kullanımı amaçlanmıştır. Ancak bu kanun toprak mülkiyetinin yapısında radikal değişiklikler geçirmemiştir. Bu dönemde tarım ürünleri fiyatları dünya pazarında yüksek seyretmiştir. Bu durum üretimi teşvik etse de, tarım sektörünün büyümesi yetersiz kalmıştır.

50-60'lı yıllarda iktisat politikalarının hedefi geçmişte uygulananlardan daha farklı olmuştur. Koruyucu diğer ifadeyle müdahaleci politikaların yavaş yavaş terk edilerek liberal politikaların uygulanması hedeflenmiş. Bu doğrultuda devletin ekonomiye müdahalesi azaltılarak özel sektörün gelişimi hedeflenmiştir. Bu amacı

⁵⁸ Ali Eşiyok, **Türkiye'nin Kalkınma Sürecinde Tarım Sektörü: Gelişmeler, Sorunlar, Tespitler ve Politika Önerileri**, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Genel Araştırma Yayınları, C.2, No: 7406-52 Ankara, 2004, s.7.

⁵⁹ Yakup Kepenek, Nuran Yentürk, **Türkiye Ekonomisi**, 12. bs., Remzi Kitabevi, İstanbul, 2001, s.73.

gerçekleştirmek için devlet fabrikaları satışa çıkarılmış, devlet demiryolları anonim şirkete dönüştürülmüştür.⁶⁰

Bu dönemde tarımsal açıdan destekleme politikaları devam etmiştir. Özellikle 1950’li yılların başında uygulanan tarım destekleme politikaları, Kore Savaşı nedeniyle tarımsal açıdan ortaya çıkan dış talep fazlasıyla ihracatımızda artış meydana gelmiştir. Ancak bu dönemde hem dış ticaret hem dış borç oranlarında ki artış ve yarattığı olumsuz sonuçlar sebebiyle başlangıçta hedeflenenin aksine “ithal ikameci ve korumacı politikalara geri dönülmüştür.”⁶¹

Bu dönemde yaşanan bu gelişmeler ışığında tarımsal açıdan istenen düzeyde bir gelişme sağlanamamıştır. Ancak bu dönemde mekanizasyon daha da artmış bu durum tarımsal açıdan üretimi artışı teşvik etse de, tarımsal istihdam mekanizasyon sonucu küçülerek şehirlere göç hızlanmıştır.

Özetle bu dönemde tarımda belli ölçüde nitel ve nicel gelişmeler elde edilmiş, belli oranda verim sağlanmış, tarım daha fazla pazara açılmıştır. Ancak bu dönemde tarımdaki gelişmenin esas kaynağını tarımsal toprakların genişlemesi oluşturmuş, istenen düzeyde bir genişleme elde edilememiştir.⁶²

1960 yılından sonra Türkiye planlı kalkınma dönemine girmiş, ithal ikameci stratejileri benimseyen hükümet destekleme alımları yoluyla tarım sektörüne yön vermeye devam etmiştir. Desteklenen ürün sayısında artışlar meydana gelmiş, planlı kalkınma ile devlet ayrıca kırsal kesimde alt yapı çalışmaları (yol vb...), köylünün eğitilmesi teşvik primleri, vb... yardım ve desteklerle ön plana çıkmıştır. Uygulanan tarımsal politikalar gereği tohumculuk – gübre – pestisit gibi verim artışı sağlayacak yardımlar gerçekleşmiştir. Bu doğrultudaki tarımsal politikalar dünyada söz konusu

⁶⁰ Gülten Kazgan, **Tanzimattan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi**, 4.bs., İstanbul Bilgi Üni. Yayınları, İstanbul, 2009, s.84.

⁶¹ Hüseyin Akyıldız, Ömer Eroğlu, “TR Cumhuriyeti Döneminde Uygulanan İktisat Politikaları”, **Süleyman Demirel Üni. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, C. 9, S:1, 2004, s.62.

⁶² Ali Eşiyok, **a.g.e.**, s.11.

alandaki gelişmelerden etkilenmiştir. Bu dönemde yeşil devrim adıyla tarımsal sahada pestisit ve kimyasal gübre kullanımı, Türk tarım politikalarına da yansımıştır.

Devlet bu dönemde taban fiyat uygulamasını ucuz kredi mekanizmasının işletilmesiyle desteklemiş ve üreticinin elindeki ürün fazlasını almayı garanti ettiği gibi, fiyat ayarlamalarıyla küçük ve orta ölçekteki tarımsal işletmelerce gerçekleştirilen üretim düzeylerini artırma çabası içinde olmuştur.⁶³

Ele alınan dönemler temel olarak devletçi politikaların hakim olduğu ve dış dünyayla ilişkilerin istenen seviyeden uzak ithal ikameci politikalar çerçevesinde şekillenmiştir. Tarım sektörü, söz konusu dönemler içinde önemli bir rol üstlenmiştir. Ancak 80’li yıllarla birlikte Türkiye yeni bir döneme girmiş ve bu süreçten tarım sektörüdepayını almıştır.

2.1.2. 1980 Sonrası Dönemde Türk Tarım Politikaları

1980 sonrası dönem dışa açık ekonomi politikaları uygulanmaya başlamıştır. Tüm dünyada ikinci dünya savaşı sonrasında gelişmeye başlayan dış ticaret serbestisesi ve 70’lerde çıkan petrol krizinin etkisiyle korumacı, müdahaleci devlet politikaları terk edilerek liberal politikalar benimsenmeye başlamıştır.

24 Ocak 1980 İstikrar Tedbirleri tarım politikalarını da büyük ölçüde etkilemiştir. Bu istikrar tedbirlerinden sonra liberalleşme politikalarının hayata geçirilmesiyle birlikte, hükümetlerin tarıma karşı koruyucu ve düzenleyici tavrı değişmiştir.⁶⁴

Bu doğrultuda destekleme alımları büyük ölçüde azaltılmış, desteklenen ürün sayısında da düşüşler olmuştur. Bu uygulamalar temelde deragülasyon politikalarına dayanmaktadır. Bu politikaların uygulanması ile birlikte sübvansiyon miktarları

⁶³ A.e., s.13.

⁶⁴ Müslüme Narin, “1980’li Yıllardan Sonra Tarım Politikalarındaki Değişiklikler”, **Ekonomik Yaklaşım Kongresi**; “Türkiye Ekonomisinin Dinamikleri: Politika Arayışları”, Ankara, 22-23 Aralık 2011, s.5.

düşürülürken, tarım kredisi faizleri yükseltilmiş ve desteklemeler azaltılmış olup 1980 yılında üretimi desteklenen ürün sayısı 22 iken bu sayı 1990 yılında 10'a düşmüştür.⁶⁵

Devletin politika değişiklikleriyle birlikte tarımın GSMH içindeki payında düşüşler meydana gelmeye başlamıştır.

Devletin destekleyici ve kalkınma odaklı politikalarının terkedilmeye başlanmasıyla birlikte bu dönemde tarımsal sektörde özelleştirme kavramının öne çıkmasıyla, çiftçinin gücü azalmaya başlamıştır. Bunda çiftçiye verilen kredi kolaylıkları, destek alımları, sübvansiyon vb... yardımların giderek azalmasında yatmaktadır.

Seksen öncesi müdahaleci politikalar sayesinde tarım sektörü önemli gelişmeler kaydetmiştir. Bunların başında negatif reel faizlerin serbest piyasa koşullarında pozitif düzeylere çekilmesini dayatan programlar yürürlüğe koymuştur, ancak bu durum zamanla tersine dönerek yüksek düzeydeki faiz hadlerinden kredi alma süreci ile karşı karşıya kalınmıştır.⁶⁶

Görüldüğü üzere Türk Tarım Politikaları Cumhuriyetin kuruluşundan, liberalizasyon politikalarının benimsendiği 80'li yılları takiben bir takım dönüşümler geçirmiştir. Bunları özetlediğimizde;

* Dünyada ekonomik ve siyasal konjoktürde dalgalanmaların yaşandığı, cumhuriyetin ilk yıllarında devlet ekonomiyeye ve ekonominin önemli bir sektörü olan tarımsal sahada müdahaleci ve destekleyici politikalar uygulamıştır. Bu dönemde koruyucu politikalar vasıtasıyla çiftçi yanlısı destekler verilmiştir.

* 2. Dünya Savaşının devam ettiği yıllarda Türkiye gene çiftçi yanlısı politikalarını sürdürmüştür. 1948 yılında Marshall yardımlarının gelmesiyle tarımda

⁶⁵ Hacı Kurt, **Türkiye'de Kent Köy Çelişkisi**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2003, s.76.

⁶⁶ Ali Eşiyok, **a.g.e.**, s.15.

makineleşme dönemi başlamıştır. 60'lı yıllar devletin, kalkınmayı ön plana koyan politika tedbirleri göze çarpmakta olup 1961 yılında birinci beş yıllık kalkınma planı devreye sokulmuştur.

* 70'li yıllarla birlikte ekonomik anlamda ortaya çıkan bazı sorunlar ve yaşanan siyasi çalkantılar devletin dış dünyaya da uyum sağlama adına dışa açılım süreci başlatmış olup liberal politikalar benimsenerek tarım ürünleri ithalatında artışlar meydana gelmiştir bu durum Türkiye'de geçmiş yıllarda sıkça ifade edilen kendi kendine yeterli az sayıda ülke söyleminden giderek uzaklaşmaya başlamıştır.

90'lı yıllarla birlikte çiftçiye destekleme adına daha olumlu politikalar benimsenmiştir. Bu dönemde destek alımları sürmüştür. Destekleme alımlarının yanı sıra 1993 yılında ürün bazında prim sistemi uygulamaya başlamıştır, bu uygulamayla birlikte 1990-1994 yılları arasında iç ticaret hadlerinin tarım lehine gelişmesine yol açmıştır.⁶⁷

Ancak bu olumlu tablo 5 Nisan 1994 kriziyle bozulmaya başlamıştır. Hükümet tarım alanındaki desteklemelerini büyük ölçüde azaltmıştır.

90 sonrası dönem Türkiye'nin dış dünyayla olan ilişkilerinin yoğunluk kazandığı bir dönemdir. Bu dönemde tarımsal politikalar açısından DTÖ(Dünya Ticaret Örgütü) tarım anlaşması, Uruguay Turu vb... tarım sektörünü etkileyen bir takım anlaşmalar imzalanmıştır. Bu dönemde Türkiye'nin AB ile olan ilişkileri yoğunlaşmış ve AB'nin gıda güvenliği konusundaki hassasiyeti tarım politikalarına yansımıştır.

2000 yılı sonrasında tarım politikaları dışsal belirleyicilerin etkisi altında olup bu dönemde; kaynakların etkin kullanımı çerçevesinde ekonomik, sosyal, çevresel ve uluslararası gelişmeler boyutunu bütün olarak ele alan örgütlü, rekabet gücü yüksek, sürdürülebilir bir tarım sektörünün oluşturulması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda tarım

⁶⁷Müslüme Narin, a.g.e, s.5.

politikalarının uluslararası anlaşmaları gözeterek, AB tam üyelik sürecinde AB müktesebatına uygun şekilde düzenlenmesinin gerekliliği ortaya çıkmıştır.⁶⁸

2.2. TÜRK TARIM POLİTİKALARINDAKİ DIŞSAL BELİRLEYİCİLER

2.2.1. Türk Tarım Sektörünün Dış Dünyayla Etkileşimi

1980 sonrası dış dünyadaki gelişmeleri takip etme ve bütünleşme adına meydana gelen ilerlemelerle birlikte uluslararası alanda faaliyet gösteren kuruluşlarla olan ilişkilerde artış meydana gelmiştir. Bu durumdan birçok alan gibi tarım sektörü de etkilenmiştir.

Bilhassa Uruguay Turu, Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması, AB ortak tarım politikası gibi süreçler Türk Tarım politikalarını etkilemiştir. Bu süreçte Türk tarım politikalarını etkilemiştir. Bu süreçte Türk tarım sektörü en fazla AB ile olan ilişkilerden etkilenmiştir. Tam üyelik yolunda ilerlerken AB'nin topluluk içinde uyguladığı mevzuata uyumu gerekmektedir. AB'nin topluluk içinde gıda güvenliğine yönelik yaşadığı sorunlar sebebiyle tüketici politikası gereği bazı önlemler almaya yönelterek tarımsal açıdan gıda mevzuatında üzerine önemle durulan konulardan biri olmuştur. Bu doğrultuda Türkiye'nin gıda güvenliğine yönelik mevcut düzenlemeleri büyük ölçüde AB ile olan uyum süreci etrafında şekillenmiştir. Ancak söz konusu durum sadece AB ile sınırlanamaz. Bu süreçte Türk tarım politikaları başta GATT olmak üzere bir çok anlaşmadan etkilenmiştir.

2.2.2. GATT İle Olan İlişkiler

1929 büyük ekonomik buhran sonrasında ülkeler korumacı politikalar benimsemişlerdir. Bu doğrultuda gümrük tarifeleri, sıkı kota uygulamalarında bulunmuşlardır. Bu durum karşılıklı ekonomik ilişkilerin zayıflamasına sebep

⁶⁸ Emrah Hatunoğlu, Feyza Eldeniz, “2000 Yılı Sonrası Türk Tarım Sektöründe Yapısal Dönüşüm Politikaları”, *Sayıştay Dergisi*, S:86, Ankara, 2012, s.37.

olmuştur. Ayrıca araya giren 2. Dünya Savaşı da bu durumun daha da kötüye gitmesine sebep olmuştur. Ancak savaş sonrasında, barışın devamlılığını sağlamak ve ekonomik ilişkileri sağlıklı bir temele oturtmak amacıyla karşılıklı görüşmelerde bulunulmuş ve Dünya Ticaret Örgütü'nün kurulması amaçlanmıştır. Ancak Dünya Ticaret Örgütü'nün yerine 23 ülkenin bir araya gelmesiyle 1947 yılında GATT (General Agreement Tariffs and Trade) yani Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Anlaşması imzalanmıştır. 1948 yılında yürürlüğe konan anlaşma 1994 yılına kadar uygulanmıştır.⁶⁹

GATT'ın temel amaçlarına baktığımızda; genel olarak üyelerinin hayat seviyesini yükseltmek, reel gelir ve efektif talepte istikrarlı bir büyüme ile dünya kaynaklarından tam istifadenin sağlanması üretimin ve uluslararası ticaretin gelişmesine yardımcı olunması ve bu doğrultudaki amaçlara ulaşılması için tarifeler ile uluslararası ticarete konan diğer ayrımcı engellerin azaltılması olarak belirlenmiştir.⁷⁰

GATT'ın söz konusu amaçları uluslararası ticareti sağlıklı bir zemine oturtarak, yaşanması muhtemelen anlaşmazlıklarda arabulucu vazifesi görmüştür.

GATT'ın görevlerini istikrarlı bir şekilde yerine getirmesinde belli ilkeler belirlenmiştir.

GATT'ın temel ilkelerine baktığımızda;

* En çok kayrılan ülke kuralına göre; üye ülkeler arasında dış ticaret ayrımcı olmayan bazda yapılmalıdır. Yani ülkelere birine sağlanan kolaylıktan diğer tüm üyelere yararlanabilecek,

⁶⁹ Şener Büyüktaşkın, **Dünya Ticaret Sistemi, GATT, Dünya Ticaret Örgütü ve Türkiye**, Esbank Yayınları, Ankara, 1997, s.24.

⁷⁰ Rıdvan Karluk, **Uluslararası Ekonomi ve Politika**, 6. bs. Beta Yayınları, İstanbul, 2006, s.266.

* Ulusal muamele ilkesine göre; İç pazara ilişkin düzenleme ve uygulamalar yönünden ithal ve yerli mallar arasında ayırım olamayacak,

* Gümrük vergilerinin indirilerek konsolide ilkesine göre; her üye ülkenin taviz listesinde olan oranlar, bağlı oranlar olarak adlandırılmakta ve ülkeler uygulamada bu oranının üzerine çıkamayacak,

* Tarifeler yoluyla koruma ilkesine göre; tarife dışı engellerin bazı istisnalar dışında tümüyle yasaklanması ve tarifelerin de giderek azaltılması öngörülmekte ve bu süreçte tarım ürünlerindeki ithalat kısıtlamaları büyük ölçüde tarifelere dönüştürülmüştür.⁷¹

Görüldüğü üzere GATT amaçları doğrultusunda belirlediği ilkelerle uluslararası serbest ticaretin önündeki engelleri kaldırmaya çalışmıştır. Gittikçe küreselleşen dünyada ülkelerin birbirinden bağımsız hareket etmeleri oldukça zordur. Bu sebeple belli kurallar etrafında sistematik hale getirilen dış ticaret ülkelere önemli faydalar sağlayacaktır.

Ancak GATT çerçevesinde çok tartışılan bir konu olmakla birlikte, dünya tarım ürünleri ticareti GATT ilkeleri dışında tutulmuştur. Tarım politikaları çerçevesinde uygulamaya konan kurallar ve özellikle ihracat teşvikleri GATT ilkelerine aykırı olmasına rağmen zorunlu istisnalar olarak kabul edilmiştir.⁷² Bunda tarımın doğal koşullara bağımlı bir alan olması ve istikrarın devlet müdahalesiyle sağlanabileceği düşüncesinden kaynaklanmaktadır.

Türkiye seksenli yıllara kadar korumacı ve destekleyici politikalar uygulaması sebebiyle iktisadi açıdan liberal politikalar uygulamamıştır. Bu doğrultuda GATT'ın ticaretin serbestleşmesi yönündeki amaçlarına paralel

⁷¹ Ceren Aydın, **Dünya Ticaret Örgütü Tarım Müzakereleri AB ve Türkiye'nin Pozisyonları**, Avrupa Birliği Genel Sekreterliği Uzmanlık Tezi, Ankara, 2004, s.13.

⁷² HerveBonnaz, **GATT Çıkmazda mı?**, **Cep Üniversitesi 1994 Ekonomisi**, Çev. İTÜ İşletme Bölümü Öğretim Üyeleri, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994, s.60.

politikalar sürdürememiştir. GATT’a 1953 yılında üye olan Türkiye serbestleşme yanlısı politikalar sürdürdüğü 80’li yıllara kadar çok aktif yer almamıştır. Ancak bu dönemde ithal ikameci politikalar terk edilmeye başlanmış ve bu durum tarım politikalarına da yansiyarak tarım ürünleri ticaretince canlanma meydana gelmiştir. 80 sonrası dönem dünyayla entegre olma ve tarımsal açıdan gıda güvenliği hususunun başta gelişmiş ülkelerde olmak üzere öne çıkan unsurlardan biri olmuştur.

GATT’ın Türk tarımı açısından en önemli etkisi Türkiye’nin ilerleyen zamanlarda tarım politikalarına yön veren en önemli kurumlardan biri olan Dünya Ticaret Örgütü’nün kurulmasında etkili rol oynayan “Uruguay Raundu”dur.

2.2.3. Uruguay Raundu ve Türkiye

GATT, uluslararası ticareti düzenleyen kurallar belirlemek için müzakere turları gerçekleştirmiştir. Uruguay Raundu(Turu) bu turların sekizincisi olup diğerleri ne nazaran çok daha köklü değişikliklerin meydana geldiği bir turdur. Uruguay Raundundan önce 1947 yılında “Cenevre Turu” yapılmış ve gümrük tarifeleri konusuna dikkat çekilmiştir. 1949 yılında “Annecy Turu” ile GATT’a üye olması amaçlanan ülkelerin katılımı hedeflenmiştir. Böylece uluslararası dış ticaretin daha entegre olması amaçlanmıştır. 1951 yılında “Torquay Turu” ile ardından 1956 yılında “Cenevre Turu” yapılmıştır. Bu turlarla tarifelerin gözden geçirilmesi hedeflenmiştir. 1962 yılında “Dillon Turu” ile Avrupa ekonomik topluluğunun yani bugünkü adıyla Avrupa Birliği’nin kurulmasıyla birlikte gümrük tarifelerinin nasıl belirleneceği üzerine durulmuştur. 1964-67 “Kennedy Turu” ile ardından “1973-79” “Tokyo Turu” yapılmıştır. Üye ve üye dışı ülkelerin katılımıyla gerçekleşen bu turda gümrük vergilerinin düzenlenmesi ve tarife dışı engeller ele alınmıştır. Ancak bu turlar istenen sonuçlara ulaşmada yetersiz oluşundan yeni bir tura ihtiyaç duyulmuştur.

Uruguay Turu Uruguay’ın Punta Del Este kentinde GATT taraflarının özel toplantısı sonucu kabul edilen Uruguay Turu bakanlar deklarasyonu ile fiilen

başlamıştır. İlk yedi turda gümrük tarifeleri üzerine yoğunlaşırken dünya ticaretini disipline eden politika hedeflerini içeren bir tur olmuş ve yoğun katılımı 1986'da başlayan müzakereler 1993-94 yıllarında sona ermiştir. Uruguay raundunda bazı önemli gelişmeler yaşanmıştır.

Uruguay Raundu(Turu) görüşmelerine kadar gündem dışı kalan tarım ürünleridış ticareti, Uruguay Turu'nun temel tartışma konusu olmuştur.⁷³Böylece ,tarım ürünleri konusu ciddi anlamda ele alınmaya başlanmıştır.

Diğer bir önemli gelişmede “GATT” kurumsal bir yapıya kavuşturularak 15 Haziran 1994 tarihli nihai senediyle 1995 yılında Dünya Ticaret Örgütü kurularak GATT'ın yerini almıştır.⁷⁴

Dünya Ticaret Örgütü ile dış ticaret daha sistematik hale getirilerek GATT'ın yetersiz kaldığı alanları telafi ederek dengeli bir yapıya ulaşması hedeflenmiştir. DTÖ bu doğrultuda, GATT'a paralel olarak tarife, gümrük gibi engelleyici politika uygulamalarının kaldırılmasını amaçlamıştır.

Bu durum dünya tarım ürünleri ticaretinin liberalleşmesine yönelik önemli bir gelişme niteliğindedir. Bu anlayışla birlikte korunan ve korumadan dolayı refah kayıplarının olduğu düşünülen tarım ürünleri ticaretinde serbest piyasa mekanizmasının ön plana çıkması söz konusudur.⁷⁵

Dünyada tarımsal alanda meydana gelen bu köklü değişimler ve DTÖ'nün kurulması, dış dünyayla entegre çabasında olan Türkiye'nin tarım sektörünü de etkilemiştir. GATT'ın geçirdiği bu dönüşüm, tarımın liberalleşmesi sonucu yapılan anlaşmalara, Türkiye'de dahil olmuştur. Ticari sınırların kalkması başta AB olmak

⁷³ Sibel Doğan, “Dünya Tarım Ürünleri Ticaretinin Liberalleşmesine Yönelik Düzenlemelerin Türk Tarımına Yansımaları”, **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S:7 , Muğla, 2002, s.42.

⁷⁴ Ceren Aydın, **a.g.e.**, s.4.

⁷⁵ Sibel Doğan, **a.g.e.** s.41.

üzere tarım ürünleri açısından gıda güvenliğinin ciddi olarak sorgulanmaya başladığı bir dönemi de beraberinde getirmiştir.

Tarımsal açıdan verilen önemin artmasıyla birlikte, DTÖ'nün kuruluşunun hemen ardından tarım anlaşması imzalanmıştır.

2.2.4. DTÖ Tarım Anlaşması ve Türk Tarımına Etkisi

Uruguay Raundu sonrasında nihai senetle 1995 yılında DTÖ kurulmuştur. Karşılıklı müzakere süreci sonrasında tarımsal alanda tarife dışı engellerin düzenlenmesi, ihracata sağlanan sübvansiyonların azalması, iç desteklemelerin kaldırılıp, ithalatın artırılmasına ilişkin tarım anlaşması imzalanmıştır. Yaklaşık 550 sayfalık DTÖ anlaşmalarının 20 sayfasını oluşturan tarım anlaşması ile; serbest ticareti engelleyen korumacı politikaların benimsenmesi, kontrol altına alınması, tarımsal alanda korumacılığın aşamalı olarak kaldırılması hedeflenmiştir.⁷⁶ DTÖ tarım anlaşması ülkeleri üç kategoriye ayırarak gelişmiş ülke, gelişmekte olan ülke ve en az gelişmiş ülke olarak sınıflamıştır. Böylece bu kategoriye göre farklı oranlarda ve sürelerde taahütte bulunma olanağı sağlanmıştır. Türkiye'nin de gelişmekte olan ülke kategorisinde yer aldığı bu düzenlemede, DTÖ tarım anlaşması belli düzenlemeler getirmiştir.

DTÖ tarım anlaşmasının düzenleme getirdiği alanlar: Pazara giriş, İhracat sübvansiyonları ve İç desteklerdir.⁷⁷

Pazara girişe yönelik düzenlemeye baktığımızda; tarımsal ürün ithalatında uygulanan korumanın giderek azaltılması ve söz konusu ithalatın sadece tarifelere konu olmasını gerektiren düzenlemelerdir. Burada gelişmiş ülkeler tarım ürünlerinde 6 yıllık bir süre içinde, her ürün bazında en az %15 olmak üzere ortalama olarak %36

⁷⁶ Saadettin Gültekin, "Dünya Ticaret Örgütü, Avrupa Birliği ve TR'nin Tarım Politikaları: Karşılaştırmalı Bir İnceleme", **Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi**, C.14, S:9, 2012, s.58.

⁷⁷ Ahmet Ay, Sinem Yapar, "DTÖ Tarım Anlaşması ve Türkiye", **Selçuk Üniversitesi S.B.Enst. Dergisi**, S:13, 2005, s.59.

oranında tarife indirimi taahhütünde bulunurken; gelişmekte olan ülkeler; 10 yıllık bir dönemde her ürün bazında %10'un altında olmamak kaydıyla ortalama %24 oranında uygulayabilecektir.⁷⁸ En az gelişmekte olan ülkeler içinse indirim yapma taahhütünde bulunulmamıştır.

İhracat sübvansiyonuna ilişkin düzenlemeye baktığımızda ise; tarım anlaşması gereği sübvansiyonlu ihracat miktarları azaltılarak, ayrıca bütçeden ayrılan bir kısım sübvansiyon harcamalarının kısılması şeklinde indirimi kapsamaktadır. Tarım anlaşması gereği sübvansiyonlar; dava edilemeyen, dava edilebilir ve yasaklanmış sübvansiyon olarak üçe ayrılmış olup, taraflar anlaşma gereğince; gelişmiş ülkelerin 6 yıl için sübvansiyon harcamaları %36 oranında, gelişmekte olan ülkelerde ise %24 oranında azalmaları hedeflenmiştir ve gene en az gelişmekte olan ülkeler indirimden muaf tutulmuştur.⁷⁹

İç destek konusunda disipline edilmeye çalışılmıştır. Burada destekler; yeşil, mavi, kırmızı kutu destekleri olarak üç kategoride incelenmiş olup;

Yeşil kutuda: Gıda güvenliği amaçlı kamu stokları, devletin yaptığı alt yapı yatırımı ve tarımın gelişimini destekleyen her türlü faaliyetler dış ticareti bozucu etkileri sınırlı olduğunda yasaklama getirilmemiştir.

Mavi kutuda: Üretimi sınırlama programları altında yapılan doğrudan ödemeler belli bir ürün ya da alan için yapıyorsa bu kapsam altında değiştirilip indirimden muaf tutulabilmektedir.

Kırmızı kutuda: Ticareti bozucu etki yapan her türlü iç destek yer almaktadır. Örneğin; indirim taahhütleri bu konuda yer alan destekleri içerir.⁸⁰

⁷⁸ Aslı Büyükerşen, "DTÖ Tarım Anlaşmasının Sonuçları ve Türkiye Örneği", (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Eskişehir, 2008, s.24.

⁷⁹ A.e., s.27.

⁸⁰ DTÖ, Domestic Support in Agriculture –The Boxes,(çevrimiçi), http://www.wto.org/english/tratop_e/agric_e/ag_intro03_domestic_e.htm ,26.09.2012

Tüm bu düzenlemelerin amacı tarım ürünleri ihracatında engelleyici konumda olan ithalat tarifeleri, ihracat sübvansiyonları ve iç desteklerin azaltılması için yapılmıştır. Türkiye'nin de içinde bulunduğu gelişmekte olan ülkelerde tarımsal ticaret politikaları, dış ticarete yönelik bu hedefler ülkelerin tarım politikalarını şekillendirmektedir.

Tarımsal alanda “gıda güvenliğinin” sağlanması ve korunması açısından bitki sağlığının korunmasına yönelik DTÖ tarım anlaşması çerçevesinde “Sağlık ve Bitki Sağlığı Önlemlerinin Uygulanmasına İlişkin Anlaşma” gerçekleştirilmiştir. Bu anlaşma gereği, bitkilerin hastalık ve zararlılardan korunmasına yönelik tedbirlerle, gıda güvenliğinin temini ve sürdürülebilirliği hedeflenmiştir.

Ülkeler yapılan bu düzenlemeler gereği, ticarete zarar verici olmamak kaydıyla gereken önlemlerin alınmasında serbestlik sağlanması hedeflenmiştir. Burada ulusal mevzuatlar oluşturulurken, bitki sağlığı ve gıda güvenliği hususunda aşağıda yer alan standart ve uygulamaların temel alınması öngörülmüştür, bunlardan;

* Gıda güvenliği hususunda, FAO-WHO Codex Alimentarius

* Bitki sağlığı hususunda ise, Uluslararası Bitki Koruma Birliği'ni etrafında hazırlanmış standartlardır.⁸¹ Ancak bu standartlar etrafında düzenlemeler yapılırken gelişmekte olan ülkelerin özel durumları dikkate alınacağı belirtilmiştir.

DTÖ tarım anlaşmasının Türkiye olan ilişkisinde; Türkiye Uruguay Turu sırasında DTÖ kurucu tarafları arasında yer almıştır. Dolayısıyla tarımsal anlamda DTÖ tarım anlaşması sonucu öngörülen tüm yükümlülük ve gereklere uymak durumundadır.

Türkiye'nin tarım politikaları DTÖ ile sürdürülen ticaret gelişmeleri, gıda güvenliği ve çevre konuları gibi pek çok değişkenin sürekli belirsizliklere yol açan

⁸¹ Aslı Büyükerşen, a.g.e., s.37.

etkilerinden soyutlanamaz.⁸² Dolayısıyla Türkiye bu süreçte Tarım Anlaşması ile; pazara giriş, ihracat sübvansiyonları ve iç destekler konusunda gelişmekte olan ülke statüsünde yer almaktadır. Genel olarak bakıldığında;

Pazara giriş hususunda, Türk tarım ürünlerinin tamamı konsolide edilmiş olup, Türkiye'nin seksen sonrası dış ticaretinde meydana gelen serbestleşme sonucu tarife dışı engelleri tarifelere dönüştürme işlemini gerçekleştirmemiştir, dolayısıyla Türkiye'nin tarım ürünleri ithalatında tarife dışı engeli bulunmadığından asgari ve cari giriş kotaları için taahütte bulunmamıştır. Türkiye'nin DTÖ Tarım Anlaşması taahütlerini uygulamaya başladığı 1995 yılından itibaren tarım ürünleri ihracatı oranlarında bir düşme eğilimi görülmüştür.⁸³ Tablo 4'ten görüleceği üzere 1980 yılında tarımın genel ihracattaki payı %57lerde seyrederken bu oran serbestleşme eğilimleriyle birlikte giderek düşmeye başlamıştır. 1994 yılında %13,57 olan oran, 1995 yılından 2000 yılı başına kadar yaklaşık %9-10 civarında bir görünüm sergilemiştir. Günümüze kadar bu düşüş devam ederek ortalama %3-4 gibi bir orana ulaşmıştır. Bu durum gelişmiş ülkelerin dünya tarım ürünleri ticaretinde tam bir serbestlik sağlamak konusundaki yetersizliğinden kaynaklanmıştır.

⁸² Saadettin Gültekin, **a.g.e.**, s.57.

⁸³ Ahmet Ay, Sinem Yapar, **a.g.e.**, s.71.

Tablo 4: 1980-2000 Arası TR'nin Dış Ticareti ve Tarımın Dış Ticaretteki Payı (Milyon \$)

	İHRACAT			İTHALAT		
YILLAR	GENEL İHRACAT	TARIM ÜRÜNLERİ İHRACATI (1)	TARIMIN GENEL İHRACATTAKİ PAYI (%)	GENEL İTHALAT	TARIM ÜRÜNLERİ İTHALATI (2)	TARIMIN GENEL İTHALATTAKİ PAYI (%)
1980	2,910	1,672	57,46	7,909	51	0,64
1981	4,703	2,219	47,18	8,933	125	1,4
1982	5,746	2,140	37,24	8,843	176	1,99
1983	5,728	1,881	32,84	9,235	138	1,49
1984	7,134	1,749	24,52	10,757	418	3,89
1985	7,958	1,719	21,6	11,343	375	3,31
1986	7,457	1,886	25,29	11,105	457	4,12
1987	10,190	1,853	18,18	14,158	782	5,52
1988	11,662	2,341	20,07	14,335	499	3,48
1989	11,627	2,126	18,29	15,792	1,041	6,59
1990	12,959	2,347	18,11	22,302	1,318	5,91
1991	13,594	2,683	19,74	21,047	808	3,84
1992	14,719	2,204	14,97	22,870	1,178	5,15
1993	15,348	2,365	15,41	29,429	1,664	5,65
1994	18,105	2,457	13,57	23,270	1,209	5,2
1995	21,639	2,133	9,86	35,708	2,444	6,84
1996	23,224	2,455	10,57	43,627	2,885	6,61
1997	26,261	2,679	10,20	48,559	3,093	6,37
1998	26,974	2,700	10,01	45,921	2,597	5,66
1999	26,588	2,394	9,00	40,671	1,814	4,46
2000	27,775	1,998	7,19	54,503	2,129	4,40
2001	31,334	2,264	7,23	41,399	1,413	3,41
2002	36,059	2,089	5,79	51,554	1,707	3,31
2003	37,068	2,545	5,41	68,808	2,567	3,73
2004	63,167	2,525	3,98	97,539	2,527	2,59
2005	73,476	3,314	4,51	116,774	2,541	2,17
2006	85,534	3,466	4,05	139,576	2,634	1,88
2007	102,271	3,709	3,62	170,062	4,352	2,55
2008	132,027	3,903	2,97	201,963	6,151	3,04
2009	102,027	4,336	4,24	140,928	4,448	3,15
2010	113,883	4,919	4,31	185,544	6,261	3,37
2011	134,906	5,148	3,81	240,841	8,669	3,59
2012	152,461	5,167	3,38	236,545	7,246	3,06

Kaynak:TÜİK,Dış Ticaret İstatistikleri Yıllığı (2012),Yayın no:4124,2012, s.2-4.

İhracat sübvansiyonunda ise Türkiye gelişmekte olan ülke kategorisinde yer alan oranlar uygulanmış olup on yıl içerisinde ihracat sübvansiyonuna konu olan ürün miktarı %14, bütçe harcamalarında ise %24 oranında indirim yapmayı

taahhütetmiştir.⁸⁴ Türkiye içerisinde buğday gibi önemli gıda maddelerini içeren belli ürünlerde ihracat sübvansiyonu vermeyeceğini açıklamıştır. Türkiye ihracat sübvansiyonu konusunda DTÖ tarım anlaşması çerçevesinde sorun yaşamamıştır. Ancak bazı gelişmiş ülkelerin ihracat sübvansiyonunu amacına uygun kullanmaması Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeleri bu süreçte zora sokmaktadır.

İç destekleme alanında; DTÖ tarım anlaşması gereği gelişmekte olan ülkelerin iç desteklerini on yıl içinde %14 oranında azaltmaları hedeflenmiştir. Ancak Türkiye’de iç destek harcamaları yoluyla yapılan yardım miktarının değeri %10’un altında kaldığı için yurt içi desteklerde herhangi bir indirim taahhütünde bulunmamıştır.⁸⁵

Sonuç olarak, bakıldığında Türk Tarım sektörü DTÖ Tarım Anlaşmasından karşılıklı olarak etkilenmiştir. Dış dünyaya açılma yolunda gerek DTÖ, gerek Uruguay Turu ve GATT, bu süreçte gerçekleştirdikleri faaliyetlerle doğrudan yada dolaylı olarak Türk Tarım politikalarını yönlendirmişlerdir.

2.2.5. Birleşmiş Milletler Biyoçeşitlilik Sözleşmesi ve Türkiye

Türkiye’nin tarımsal politikaları dışa açılma süreciyle birlikte uluslararası anlaşma ve faaliyetlerin tarımsal politikalarından direkt yada dolaylı olarak etkilenmiştir. Bu süreçte Türkiye esas olarak, AB’den uyum çalışmaları çerçevesinde yoğun olarak etkilenmiş ve etkilenmeye devam etmektedir.

Seksenli yıllarla birlikte dünya tarım ürünleri ticaretinde meydana gelen serbestleşme eğilimiyle birlikte tüm dünyada tarımsal ticaretin getirmiş olduğu ekonomik avantajlar yanında gıda güvenliği konusu ön plana çıkmaya başlamıştır.

Bu konuda BM’nin Biyoçeşitlilik Sözleşmesi son derece önemli bir yer teşkil etmektedir.

⁸⁴ Aslı Büyükerşen, **a.g.e.**, s.26.

⁸⁵ Ahmet Ay, Sinem Yapar, **a.g.e.**, s.74.

Gıda güvenliği konusundaki en önemli noktalardan biri kaliteli ve yeterli gıdaya ulaşmada sorun yaşamamasıdır. Bu noktada sürdürülebilir bir temelde gıda güvenliğinin oluşturulmasına ihtiyaç olup biyolojik tarımsal kaynakların devamlılığı hayati rol oynamaktadır.

Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi Metni dünyada sanayileşme, şehirleşme gibi biyoçeşitlilik üzerindeki baskıları artıran süreçlerin hızlanması ile 1987 yılında (Birleşmiş Milletlerçevre programı) UNEP tarafından başlatılan çalışmayla oluşturulmuştur. Rio de Janerio’da 1992 yılında gerçekleştirilen “Dünya Sürdürülebilir Kalkınma” zirvesinde biyoçeşitlilik sorunu üzerinde durularak uluslararası işbirliğiyle ele alınması gereken bir konu olarak görülmüş ve gereken bir konu olarak görülmüş ve Türkiye’nin de taraf olduğu Biyoçeşitlilik Sözleşmesi 1992 yılında imzalanarak, 1996 tarihinde onaylanmış ve 1997 yılında ülkemizde yürürlüğe girmiştir.⁸⁶

BM biyoçeşitlilik sözleşmesiyle “GDO’ların üretimi ve kullanımına ilişkin düzenlemelerin ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda sözleşmede belli maddelerinde ülkelerin biyoçeşitliliğini koruma ve bunların sürdürülebilirliğine ilişkin ülkelerin hem kendilerine hem de birbirlerine karşı olan sorumlulukları düzenlenmiştir.

Burada 3. Maddede gereken sorumluluklar belirtilmiş olup, gıda güvenliği ve biyoçeşitlilik açısından GDO’ların kullanımında oluşacak potansiyel risklerin bertaraf edilmesinde gene ülkelerin sorumlulukları 8. Maddenin ilgili hükümlerince belirlenmiştir. 19. maddede ise, GDO’ların sınır ötesi transferlerinin güvenli şekilde yerine getirilmesine dair uygulamalar bulunmaktadır. 19. maddenin 4. bendinde GDO’ların zararlarıyla ilgili bilgilerin paylaşımı için yapılması gerekenler

⁸⁶ Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesinin (CBD-RİO) Önemi (t.y.).(çevrimiçi)<http://web.ogm.gov.tr/birimler/merkez/odundisiurun/biyoces/Sayfalar/cbdninonemi.aspx>, 20.06.2013.

belirtilirken 3. bendinde tarafların biyolojik güvenlik için protokol hazırlamalarının gerçekliğine değinilmiştir.⁸⁷

Burada bilhassa DTÖ'nün tarım ürünleri ticaretinde serbestlik yaklaşımı gereği GDO'ların serbest ticaretini kısıtlayıcı düzenlemeler bulunmaktadır. DTÖ Tarım Anlaşmasında tarım ürünleri ticaretinin liberalleşmesi ve her türlü kısıtlayıcılığın ortadan kaldırma çabalarına rağmen sağladığı ekonomik avantajlar yanında GDO'lu ürünlerin başta insan sağlığı olmak üzere olası tehlikelerinin dikkate alındığı görülmektedir. Sözleşmenin ilgili maddelerinden, anlaşılacağı üzere GDO ihraç eden ülkelere gerekli tedbirleri sağlama adına önbildirim yapmasını gerekli kılar. Sözleşmenin tarafları bilhassa ithalat yapan ülkelerin gereken teknik personel vb... alt yapıya sahip olmasının yanında, söz konusu ön bilgi, ithalatta bulunan ülkelerin faydalanabileceği şekilde düzenlenmeli, şayet bilgi mevcut değilse ithalatçı ülke inisiyatif kullanma hakkına sahip bulunmaktadır. Ancak gelen bilginin gizlenmesi bilhassa uluslararası ticarete zarar gelmemesi açısından önemlidir.

Sonuç olarak Türkiye'nin de taraf olduğu bu sözleşme dünyada artan oranda gıda güvenliğine yönelik bilincin oluşmaya başladığının göstergesidir. Türkiye her ne kadar bu sözleşmeye tarafta olsa, gıda güvenliği hususundaki düzenlemeleri AB'ye uyum politikaları çerçevesinde şekillenmiştir. Bu doğrultuda AB'nin temel oluşumu içerisinde tarımsal politikaları etrafında gıda güvenliğine yönelik yaklaşımının incelenmesi gerekmektedir.

2.3. AVRUPA BİRLİĞİNİN OLUŞUMUNDA TARIM

2.3.1. Gelişim Sürecinde Tarım Konusu

2. Dünya Savaşı sırasında hemen her alanda ciddi zarar gören Avrupa içinde bulunduğu zorlu durumdan kurtulmaya çalışmıştır. Söz konusu bu durum, Avrupa

⁸⁷ Nuran Talu, "Biyogüvenlik Protokolü ve Türkiye'de Durum", Biyogüvenlik Protokolü ve Biyoçeşitlilik Sözleşmesinde Teşvikler, **TÇV Yayını**, (çevrimiçi) <http://www.cevre.org.tr/yayinlerden%20secmeler/Biyoguvencilik%20Protokolu.htm>09.02.2013.

içindeki devletleri birbirine yaklaştırmaya itmiştir. Ülkeler ekonomik refahlarını tekrar tesis etmek ticareti ilerletmek, tarımsal vb... açılardan yaşadıkları sorunları halletmek adına çeşitli faaliyetlerde bulunmuşlardır.

Bu doğrultuda tarımsal açıdan kalkınmanın gerçekleşebilmesi için uygulanacak tarım politikalarının ne yönde olacağına ilişkin Avrupa Tarım Konferansını gerçekleştirmişlerdir.

Bu faaliyetler sonrasında, Avrupa Tarım Politikasının ortak bir zemine oturtulması için çalışmalar başlatılmış AB'yi kuran Roma Antlaşmasında bazı ortak politikaların uygulanması öngörülürken bunların ilki tarım alanında olmuştur. Topluluğu oluşturan 6 üye ülke tarım sektörüne müdahaleyi öngörüp, piyasa düzenlemeleri yoluyla ürünlerin dolaşımı üzerinde kontrol yapılması ve parasal sınırlamalar getirilmesi kabul edilmiştir.⁸⁸

Yapılan politika çalışmaları sonrasında Avrupa'da tarım sektörü daha sistemli şekilde ele alınmaya başlamıştır. Ancak bunun tek tek ülke başarısı olmaktan çıkıp topyekün bir boyuta ulaşması birliğin entegrasyonu açısından son derece önemliydi.1955 yılında Avrupa'nın yeniden düzenlenmesi hususunda görüşen devletler 1956 yılında "Spaak Raporu" adında bir raporla tarımsal alandaki sorunlara değinmişlerdir.

Bu rapor doğrultusunda tarım ürünleri için ortak bir Pazar oluşturulması konusuna eğilmişler ve 3 temel koşula değinmişlerdir, bunlar;

* İlk olarak ülkeler arası ticareti engellerinin kaldırılmasının yanında, gümrük vergileri, ihracat sübvansiyonları, kota vb... tüm engelleyici unsurların kaldırılması,

* İkinci olarak tek tek ülkelerin kendi içinde uygulamakta oldukları destekleme politikaları yerine bütüncül bir politika oluşturulması,

⁸⁸ Ahmet İnkaya, **Türkiye'nin AB'ne Adaylık Sürecinde Tarım Politikaları**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Afyon, 2011, s.6-7.

* Üçüncü olarak üye ülkeler arası tarımsal ürünler bazında fiyat farklılıklarının kaldırılması için bir geçiş dönemine olan ihtiyaçtır.⁸⁹

2.3.2. Roma Anlaşmasında Tarım Politikaları

AB ortak bir tarım politikası(OTP) kurma yönündeki görüş birliğine varılmıştır. Bu doğrultuda kurucu anlaşma niteliğinde olan Roma Anlaşmasında bu hususa değinilmiştir. Bu konuya yönelik açılan başlık gereğince, OTP'yi oluşturacak temsili çerçeve oturtulmuştur.

Genel olarak bakıldığında 38. madde gereğince tarımsal alanda ortak bir pazarın oluşumu için üye ülkeler arasında OTP öngörülmüştür, 39. maddede ise OTP'nin amaçlarıyla gıda arzı güvence altına alınarak tarımsal sahada kendine yeter pozisyona gelmenin yanı sıra vatandaşların güvenli şekilde beslenmeleri için yeterli miktarda gıdaya erişimlerinin sağlanması adına tarımda istikrarın ve verimliliğin artırılması hedeflenmiştir. 40. madde gereği bu hedeflere ulaşmada ortak bir piyasa yapısının oluşturularak gerekli finansmanı sağlanması öngörülmüştür.⁹⁰

Finansal destek kadar hedeflere istenildiği şekilde ulaşılabilmesi için üye ülkelerin karşılıklı olarak entegre hareket etmesi gerekmektedir. Yani ülkelerin topluluk çıkarlarını, kendi ulusal çıkarlarının önüne koymaları gerekmektedir. Bu doğrultuda ülkelerin mevcut durum ve ihtiyaçlarına göre OTP'nin temelini belirleyecek düzenlemeler öngörülmüştür.

Anlaşmanın yürürlüğe girmesinden 6 ay sonra 1958 yılında bir konferans düzenlenmiş ve bu toplantıda alınan kararlar OTP'ye teşkil etmiştir.

Özetle baktığımızda, tarım ekonominin temel unsurlarından biri olacaktır, ticaretin devamlılığının sağlanması, ülkelerin birbirleriyle olan ekonomik ilişkileri göz önüne alınması suretiyle yavaş yavaş ilerletilerek denge sağlanmalıdır, bu

⁸⁹ E. Neville Rofe, **The Politics of Agriculture in The European Community**, London, 1984, s.186.

⁹⁰ Ahmet İnkaya, **a.g.e.**, s.9

doğrultuda üretimde stok fazlası önlenmeli, tarımsal yapıda sermaye ve iş gücü bakımından dengeli bir yapıya kavuşturulmalıdır. Tarımsal teknolojilerin geliştirilmesine paralel olarak tarım kesiminden dışlanan iş gücünün kırsal alanda tutulması sağlanmalı ve istihdam yaratılmalıdır.

Özetlenen bu gereklerin yerine getirilmesi her biri farklı yapıya sahip ülkelerin koşulları göz önüne alındığında kolay olmamıştır.

2.3.3. OTP'nin Temel İlkeleri

AB OTP çerçevesinde 3 temel ilke belirlenmiştir. Bunlar Tek Pazar İlkesi, Topluluk Tercihi İlkesi ve Ortak Mali Sorumluluktur.⁹¹ Özetlemek gerekirse;

* **Tek Pazar İlkesi;** Tarımsal ürünlerin topluluk içinde serbest dolaşımını ifade eder. Burada ürünlerin kota, gümrük tarifesi vb... bir dış ticaret engeliyle karşılaşmaksızın ticareti gerçekleşir. Burada öncelikli olarak üye tarafların ortak bir tavır sergilemesi gerekmektedir. Bu durum dış rekabet karşısında ortak tutum, ortak fiyatlarla ilgili rekabet kurallarına uyarak ticaretin yapıldığı bir ortamı ifade ederken,

* **Topluluk Tercihi İlkesi;** Topluluk içindeki üye ülkelerin, öncelikli olarak hedeflenen Pazar politikası kapsamında öncelikli olarak topluluk içinde üretilen ürünlere yönelmesini gerektirir. Bu ilke gereği topluluk içindeki üreticilerin korunması için topluluk dışından gelen ürünlere karşı tedbirli olunmalıdır.

Üreticileri dış rekabetten korumak için iki temel mekanizma belirlenmiştir. Birincisi ithal ürünlerden alınan ve bu ürünlerin fiyatlarını topluluk fiyatına çıkarmak amacıyla kullanılan “prelevman” vergisidir, ikinci olarakta topluluk içindeki ürünlerin daha kolay ihraç edilmesi için kullanılan “ihracat iadesi”dir.

⁹¹Nüvit Oktay, **Dış Ticarete Giriş**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2005, s.201.

* **Ortak Mali Sorumluluk İlkesine Göre;** Tarımsal politikaların finansmanının ortak bir bütçeden karşılanmasıdır. Bu doğrultuda “Avrupa Tarımsal Garanti ve Yön Verme Fonu”(FEOGA) bu amaca hizmet etmektedir.

2.3.4. OTP Reformları

OTP’de yıllar itibariyle bir takım reformlar yapılmıştır. Bu reformları 1992 öncesi, 1992 ve Gündem 2000 reformları olarak sıralanabilir.

92 öncesi reformları genel olarak özetlediğimizde;

OTP ilk reform çalışmaları 1968 yılında başlatılmış olup, “Mansholt Planı”dır. Bu planda, OTP’nin temel sorununun piyasa mekanizmasının işleyiş bozukluğu yerine topluluğun tarım sektöründeki yapısal problemleri olduğu vurgulanmıştır. 1973 yılında gerçekleştirilen raporla birlikte gelir dağılımının çarpıklığı ve yarattığı sorunlar ve çözüm önerilerine değinilmiştir. Ancak bu yıllarla rastlaşan petrol krizi önerilerin uygulanmasını zora sokmuştur. 80’li yıllara gelindiğinde de söz konusu raporlarda benzer konulara değinilmiş. 1985 yılında yayınlanan “Avrupa Tarımı İçin Bir Gelecek” adlı raporda çiftçilerin çevreye duyarlılığın önemi ürünlerde güvenlik, kalite, küçük işletmelerin yaşadığı problemlerin çözümü vb... konulara değinilmiştir. 1988 yılı reformunda ise bütçe disiplini sağlanmasının önemi vurgulanmıştır.⁹²

1992 yılı Mac Sharry Reformlarında ise diğer reform çalışmaları gibi OTP’den meydana gelen aksaklıklara çözüm getirmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu reformlar OTP’nin pazar ve fiyat mekanizmaları üzerinde önemli değişiklikler meydana getirmiştir.

Mac Sharry reformları özetlendiğinde;

* destek fiyatlarının düşürülmesi,

⁹² Rıdvan Karluk, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, 8. bs, Beta Yayınları, İstanbul, 2005, s.429-430.

* telafi edici önlemlerin alınması

* doğrudan arzın kontrolü olmak üzere 3 maddede ele alınmıştır.

Destek fiyatlarının düşüşü ile üreticilerin yaşayacağı gelir kaybının telafi edilmesi amacıyla, doğrudan yardım sağlanması kararlaştırılmıştır. Gene bu reformla elverişli ekim alanları kavramıyla tarıma elverişli olmayan alanların programdan faydalanması engellenmeye çalışılmıştır.

Bu reformla toprağın daha verimli kullanımı hedeflenerek, daha sistematik hareket edilmesi amaçlanmıştır.

Gündem 2000'e baktığımızda; Mac Sharry anlaşmasının ardından OTP belli konuları tartışılmaya başlanmış ve bunlar "Tarım Stratejisi" planında ifade edilmiştir. Burada tarımsal alanda rekabetin korunması için DTÖ'nün başlattığı serbest ticaret sürecinin devamlılığının önemi vurgulanmıştır. Bir diğer husus ise karmaşık yapıdaki OTP'nin daha anlaşılır hale getirmesidir. Bu hususlara 1997 yılında "Gündem 2000" raporunda değinilmiştir. 26 Mart 1999'da ise yeni bir reform paketi olan "Gündem 2000" kabul edilmiştir.⁹³

Gündem 2000'nin tarım sektörüne ilişkin hedeflerine baktığımızda;

* Üreticilerin rekabet seviyelerinin artırılması

* Gıda güvenliği ve kalitesine yönelik iyileşme

* Küçük işletmelerin desteklenerek gelir kaybının önlenmesi

⁹³Ahmet İnkaya.,a.g.e., s.51.

* Karmaşık konumdaki OTP'nin sadeleştirilerek hedeflerin pratikte daha rahat uygulanması şeklinde özetlenebilir.⁹⁴

Sonuç olarak baktığımızda AB'nin tarımsal açıdan temel teşkil eden OTP başlangıcından itibaren amaçları, reform değişiklikleri, ilkelerinden anlaşılacağı üzere topluluk içinde tarım ürünleri ticareti ve politikalarını düzenlemede temel kaynak teşkil etmektedir. Aynı zamanda AB'nin gıda güvenliği konusunda geçirdiği değişimin temelini oluşturur.

AB'nin gıda güvenliğine ilişkin düzenlemeleri yıllar içerisinde birlik içinde yaşanan gıda sorunlarıyla birlikte, tüketici politikası açısından verilen önemin artmasına yol açmıştır.

2.4. AB TÜKETİCİ POLİTİKASI VE GIDA GÜVENLİĞİ

2.4.1. AB Tüketici Politikası

AB'nde gıda güvenliğine ilişkin politikalar temelde tüketicinin korunması ve bilinçlendirilmesi üzerine inşa edilmiştir. Çünkü AB'nde topluluğun merkezinde birey bulunmaktadır. Topluluğun en önemli hedeflerinden biri vatandaşlarının refahını en yüksek seviyeye taşımaktır. Dolayısıyla tüketicilerinin sağlığının korunması açısından gıda güvenliği ve kalitesi hayati önem taşımaktadır.

AB tüketici politikası esaslarından olan tüketicinin sağlık ve güvenliğinin korunması temel bazı ilkeleri içermektedir. Örneğin; birlik içerisinde tüketiciye sunulan ürünlerin risk taşıması, gıda üretiminde kullanılan maddelerin açıkça belirtilmesi, ürünlerin güvenliğinin desteklenmesi, gibi zorunluluklar tüketici sağlığının korunmasının ön koşuludur. AB tüketici politikası esaslarından olan tüketicinin ekonomik çıkarlarının korunması yani yanıltıcı reklam vb... dürüst

⁹⁴ Cemil Ertuğrul, "Gündem 2000 Çerçevesinde AB Ortak Tarım Politikasının Yeniden Yapılandırılması ve Türkiye", **Planlama Dergisi**, s.297-298,(çevrimiçi) <http://ekutup.dpt.gov.tr/planlama/42nciyil/ertugruc.pdf>, 08.08.2013

olmayan ticari uygulamalardan korunmasıyla aynı zamanda tüketicisi olan vatandaşlarının çok yönlü korunması hedeflenmiştir.⁹⁵

Tüketici politikasının esasları sadece bu ilkelere dayanmakla kalmayıp aynı zamanda tüketicin gerektiğinde hukuki sürece başvurma, temsil edilme gibi hakları da içermektedir.

2.4.1.1. AB Tüketici Politikasının Yasal Dayanağı

Tarihsel süreç içerisinde bakıldığında AB'nin oluşumu içinde başlangıçta tüketici politikasına yönelik hukuki bir düzenleme yapılmamıştır. Yani doğrudan bir madde eklenmemiştir.

Tüketici politikası ilk defa Paris Zirvesinde gündeme gelmiş ve zirve sonrasında tüketici politikasına ilişkin ilk faaliyet programı açıklanmıştır. Bu program içerisinde tüketici politikasının esaslarını oluşturacak şekilde;

- * Tüketicinin sağlığının ve güvenilirliğinin korunması,
- * Ekonomik çıkarların korunması,
- * Ürün iadesi sistemi,
- * Bilgilendirme hakkı ve eğitim,
- * Temsil edilme, olarak beş temel hak belirlenmiştir.⁹⁶

Tüketici politikası 1986 yılında Avrupa Tek senedinin imzalanmasından sonra işlerlik kazanmıştır. Bundan sonra AB Tüketici Politikasına yasal temel verilmesi 1992 yılında Maastricht Anlaşmasıyla gerçekleşmiştir. Sonuçta AB kuran

⁹⁵ Ayşe Şahin, **a.g.e.**, s.276.

⁹⁶ Avrupa Birliğinin Tüketici Politikası (t.y.). Tüketicinin Tercihi Tüketicinin Korunması, AB Avrupa Komisyonu TR Temsilciliği Raporu, s.4, 2002, Ankara, (çevrimiçi) <http://www.abveteriner.org/dosyalar/tuketici.pdf>, 02.05.2013.

anlaşmanın tüketicinin güvenliğine ilişkin 153. maddesiyle son halini almış ve bu madde uyarınca AB tüketicinin çıkarlarını destekleyerek, yüksek seviyeli bir tüketici korunması temin etmek amacındadır.⁹⁷

Tüketici politikası gıda güvenliği ve sağlığı ile ilgili konularla doğrudan bağlantılı olup, tarladan sofraya gıda güvenliği yaklaşımının temel dayanağı konumundadır. AB içindeki tüm vatandaşlar aynı zamanda birer tüketici olduklarından, tüketicinin korunmasına yönelik bilgilendirilmeleri ve tüm süreçlerde gerekli kural ve prosedürlere uyulması gerekmektedir. Bu vade hedef tüketicinin çıkarlarının korunması olduğundan, tüketici politikası durağan olmayıp ihtiyaçlara göre değişen şartlara adapte olmalıdır.

AB’nde Tük Pazarın etkili bir şekilde işleminde ve gıda güvenliğine ilişkin sağlam bir temelin oluşturulmasında tüketici politikası büyük öneme sahiptir.

2.4.1.2. Tek Pazarın Oluşumunda Tüketici Politikası

Tek pazarın oluşumu sonrasında tüketicilerin serbest dış ticaret vasıtasıyla tarımsal açıdan gıda ürünlerine, gereken ihtiyaçlar doğrultusunda, serbestçe ulaşabileceği bir ortam sağlanmıştır. Ancak ürünlerin serbest dolaşımı beraberinde tüketicinin korunması açısından bazı riskler oluşturmaktadır. Bu risk beslenme açısından yeterli güvenliğe sahip olmayan ve tüketicinin sağlığı üzerinde olumsuz sonuçlara yol açabilecek ürünlerin serbest dolaşımından kaynaklanmaktadır. Potansiyel sağlık riskleri kadar diğer bir riskte ekonomik olarak tüketiciyi yanıltıcı reklam uygulamaları, yanlış bilgilendirme, sağlıksız ve hatalı ürünlerin ticareti sırasında tüm ülkeleri ilgilendiren sorunlardır.

⁹⁷Mahir ,İlgaz Özgür Bozcağa, Damla Cihangir, , **Tüketici Hakları ve AB’nin Tüketici Politikası**, İKV Değerlendirme Notu, S:12, 2010, s.9.(çevrimiçi)http://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/12-tuketici_haklari_veabnin_tuketici_olitikasi_damla_cihanir_mart_2010.pdf , 04.11.2012

Birey merkezli tek pazarın sağlıklı bir şekilde işleminde tüketici güveni çok önemlidir. Bu sebeple tek pazar çerçevesinde tüketici politikası bu güvenin temin edilmesinde önemli bir araçtır.

Tüketici politikası sayesinde topluluk içindeki ülkeler ortaklaşa hareket ederek farklı uygulamaların önüne geçilerek serbest ticaretin rahatça uygulanması sektöre uğramaması sağlanacaktır. Ayrıca tüketici politikası rekabet açısından iç pazarın oluşumuna katkı sağlamaktadır.

Asgari kural ve standartların belirlenmediği bir ortamda yaşanacak rekabet; ürün ve hizmet kalitesi ile gıda güvenliğini daha ileri bir noktaya taşımayacaktır.⁹⁸

Bu doğrultuda tüketicinin güvenliğini sağlayarak sağlıklı işleyen bir tüketici politikası, tek pazarın oluşumunda büyük katkı sağladığını söylemek mümkündür.

2.4.1.3. AB Tüketici Politikası Açısından Gıda Güvenliği

Tüketiciler açısından gıda güvenliği hususu topluluk içerisinde, bilhassa son yıllarda öne çıkan bir konu olmuştur. Tarlada başlayan bu sürecin, temin edilmesi adına topluluk içerisinde tüketici politikasına uygun düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

Gıdaların tarladan tabağa geçirdiği tüm süreçlerin insan sağlığını tehdit etmesini engellemek ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi temel amaçtır.⁹⁹ Bu amaç doğrultusunda tüm topluluk içinde birtakım kural ve düzenlerin oluşturulması zorunluluğu ortaya çıkmıştır.

⁹⁸AB Avrupa Komisyonu TR Temsilciliği Raporu, **a.g.e.**, s.6.

⁹⁹Özgür Bozçağa, Damla Cihangir, AB ile Müzakerelerde Gıda Güvenliği, Veteriner ve Bitki Sağlığı **İKV Değerlendirme Notu**, S:18, 2010, s.5,(çevrimiçi) [http://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/gida_guvenligi_degerlendirme_notu\(1\).pdf](http://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/gida_guvenligi_degerlendirme_notu(1).pdf), 08.09.2012.

2.4.2. AB’de Gıda Güvenliğine Yönelik Düzenlemeler

AB’nin gıda mevzuatı AB’nin OTP’sının amaçlarından biri olan iç pazarın oluşumu etrafında şekillenmiştir. Ancak zamanla değişen koşullar gereği, topluluk ihtiyaçlarına cevap vermekte zorlanmaya başlamıştır. Bilhassa küreselleşmenin etkisiyle, tarım sektörü de meydana gelen değişimden etkilenmiştir. Dolayısıyla tarımsal ürünlerin ticareti de bu durumdan etkilenmektedir. Gıda ve tarımsal ürünlerin ticareti bu değişim sürecinde güvenlik ve kalite sorunlarıyla karşılaşması bu alana verilen önemin tüketicinin artan kaygısına paralel olarak artmasına yol açmıştır. Çünkü ortaya çıkacak muhtemel sorunlar doğrudan ya da dolaylı olarak tüketicinin çıkarları üzerinde (sağlık, ekonomik vb...) bir takım sorunlara yol açmaktadır.

Bu sebeple AB topluluk içinde yeni bir yaklaşıma yönelmiştir. Bilhassa AB içerisinde ortaya çıkan gıda güvenliği krizleri bu konuyu en üst sıralara taşımıştır.¹⁰⁰

Bunlar 90’lı yıllarda yaşanan Deli Dana yani Dioksin krizidir. Yaşanan krizlerle AB’nin gıda güvenliğine yönelik bazı ciddi değişimlerde bulunarak harekete geçmesi kaçınılmaz olmuştur. Karmaşık ve ihtiyaçlara cevap vermede yetersiz kalan mevzuat yeniden değerlendirmeye alınmıştır. Bu doğrultuda atılan adımlara baktığımızda başta yeşil kitap olmak üzere bazı düzenlemelere gidilmiştir.

2.4.2.1. YeşilKitap

AB gıda mevzuatının değiştirilmesine yönelik ilk adım, Avrupa Komisyonunun 1997 yılında AB’de gıda hukukunun genel prensiplerine ilişkin Yeşil Kitabı yayınlaması ile atılmıştır.¹⁰¹

¹⁰⁰ Güher Çeltek, **a.g.e.**, s.17.

¹⁰¹ TR Gıda ve İçecek Sanayi Dernekleri Federasyonu, **a.g.e.**, s.45.

Yeşil Kitap AB'nin gıda güvenliğine yönelik artan kaygısının somut bir ürünü olup, söz konusu sorunların çözümüne ilişkin belli hedefler tespit edilmiştir. Bu hedeflere baktığımızda;

* Mevcut mevzuatın ne derece tüketicilerin, üreticilerin ve ticaretle uğraşanların beklentilerini karşıladığının tespit edilmesi,

* Ulusal ve AB düzeyinde yürütülen gıda maddelerinin kontrol ve denetimine ilişkin gıdaların sağlıklı ve güvenilir olmasını ne ölçüde sağladığının tespiti,

* Gıda mevzuatına ilişkin kamuoyu başlatmak ve

* Komisyonun AB gıda hukukunu geliştirici önlemler belirlemesini temin etmektir.¹⁰² Bu hedeflerden de anlaşılacağı üzere kamuoyu oluşturularak tüketicinin bilinç düzeyinin artırılması, komisyonun söz konusu alanda daha işler hale getirerek etkin bir denetim mekanizmasının gerekliliği vurgulanmıştır. Bu hedeflerle tüketicinin güvenin tesis edilmesine verilen önem göze çarpmaktadır. Mevzuatın yapısının hantallıktan kurtarılıp, daha anlaşılır ve şeffaf bir yapıya kavuşturulması gerekmektedir. Bunun yapılabilmesi için yeşil kitapta; ayrıntılı mı yoksa genel bir tutum mu belirleneceği, ortak bir çatı altında toplanmanın gerekliliği böylece söz konusu mevzuatın nasıl iyileştirilebileceği, tüketici korunması, OTP'yi anlaşılır kılma gibi konularda karışıklığa sebep olmaksızın nasıl bir arada ele alınacağı gibi sorular gündeme gelmiştir.

Yeşil kitapta, gıda güvenliğine yönelik teoride ve pratikteki duruma ilişkin belli tespitlerde bulunulmuştur. Bunlar;

* Mevzuat oluştururken şeffaflığı sağlamada tarafların görüşleri alınmalısı,

¹⁰² Gökhan Güder, **AB Gıda Güvenliği Politikası ve Üyelik Sürecinde Türkiye'ye Yansımaları**, AB ile İlişkiler Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi, Yayın No: DPT: 2696, Ankara, 2006, s.7.

* Mevzuatın daha anlaşılır hale getirerek basitleştirilmiş usullerle değişime en hızlı şekilde adapte olması,

* Gene anlaşılabilirliği sağlamada adına kullanılan tanımlar tüm mevzuat için ortak olmalı,

* Müktesebatın tarım ve malların serbest dolaşımı bölümlerindeki yaklaşım farkları dikkate alınmaksızın gıda kalitesi ve güvenliği temin edilmesi,

* Gıda ürünleri üzerinde bulunan etiketlerin, tüketiciler tarafından anlaşılması zor bilgilerden kaçınılması şeklinde özetlenebilir.¹⁰³

2.4.2.2. Beyaz Kitap

1999 yılında ortaya çıkan dioksin(delidana) kriziyle birlikte tüketicinin mevcut politikalara ilişkin güveni sarsılmıştır. Bu güvenin tekrar tesisi adına 14 Ocak 2000 tarihinde gıda güvenliğine yönelik “Beyaz Kitap” yayınlanmıştır.¹⁰⁴

Beyaz Kitapla birlikte tüketici sağlığı açısından sorunların çözülerek, mevzuatın modernleştirilmesi, gıda güvenliğine yönelik konuların kapsamlı bir şekilde ele alınarak tarladan sofraya kalite ve güvenliğin sağlanması amacına hizmet eden düzenlemeleri kapsamaktadır.

Beyaz Kitapta;

* Kapsamlı ve entegre bir yaklaşım benimsenmesi,

*Gıda zincirindeki tüm unsurların sorumluluk ve rollerinin açıkça tanımlanması,

* İzlenebilirlik,

¹⁰³ A.e., s.9.

¹⁰⁴ Güher Çelteç, a.g.e., s.19.

* Tutarlı, etkin ve dinamik bir gıda politikasının gerekliliği,

* Risk değerlendirme, analizi, yönetimi,

* Bağımsızlık, şeffaflık bilimsel yetkinlik açısından en üst seviyede bilimsel tavsiye alınması gibi ilkeler benimsenmiştir.¹⁰⁵

Bu ilkelere baktığımızda; kapsamlı ve entegre bir yaklaşım gereği tüm sürecin denetimden, tüketicinin bilinçlendirilmesine vb... geniş bir alanı kapsayan konularda bütüncül şekilde hareket edilmesini gerektirir. Bu doğrultuda zincir içerisinde yer alan herkesin vazifesini yerine getirmesi gerekmektedir. Örneğin; tüketicilerin hatalı bir ürünle karşılaştığında bu durumu derhal ilgili merciyeye bildirmesi gerekmektedir. Bu açıdan sorumluluk çok boyutlu olup tüketiciyi de kapsamaktadır. Geriye dönük izlenebilirlik için sistem ve prosedürlerin oluşturulması sürecin etkin işleminde vazgeçilmezdir. Aynı şekilde tutarlı ve dinamik bir gıda politikasıyla, zincir içerisinde meydana gelen bir soruna yerinde müdahale yapılması sağlanabilir. Böylece küçük bir sorunun büyük çaplı bir krize dönüşmesi engellenmiş olur. Şeffaflık ilkesi sayesinde kamuoyunun yaşanan gelişmeleri aktif bir şekilde takip ederek bilgi alması kolaylaşır. Risk yönetimi ile olası problemlerin çıkması engellenerek, baştan tedbir alınması sağlanmış olur. Ancak bunun yapılabilmesi için düzenli bilgi akışı ve veri temininin yanında bu bilgilerin doğru bir şekilde değerlendirilmesini sağlayacak kontrol mekanizmasının oturtulması gerekmektedir.

AB'nin gıda güvenliğine ilişkin güvenin yeniden temin edilmesi ve halk sağlığının korunup geliştirilmesi için ihtiyaçlara cevap verebilecek güçlendirilmiş sistemlere ihtiyaç duyduğu anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda etkin bir izleme ve takip sisteminin gerekliliği anlaşılmış ve bunun tesis edilmesi için birlik içerisinde koordineli hareket edilerek, bilgi akışının iyi sağlanmasına ihtiyaç duyulmuştur. Bunun için Beyaz Kitapta erken uyarı sistemlerinin tüm gıda ürünlerini kapsayacak

¹⁰⁵Desmont Dinan, **AB Ansiklopedisi**, Çev: Hakan Akay, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2005, s.445.

şekilde genişletilmesi ve buna uygun bir yasal çerçevenin oluşturulması hedeflenmiştir.¹⁰⁶

Beyaz kitapla birlikte tüm bu gereklerin yerine getirilmesinin sağlayacak, bu alanda faaliyet gösterecek bağımsız bir Avrupa Gıda Otoritesinin kurulması hedeflenmiştir. İlgili otoritenin topluluk içerisinde tüm üyelerle etkin iletişim kanalı oluşturarak, tüketicilerin sorunlarına hızlı cevap verip gerekli tavsiyelerde bulunacak, yol gösterecek ve bilgilendirme faaliyetlerinde bulunması amacıyla kurulacağı ifade edilmiştir.

2.4.2.3. Gıda Hukukuna İlişkin 178/2002 Sayılı Tüzük

Beyaz Kitabın yayınlanmasından iki yıl sonra 2002’de 178/2002 sayılı gıda hukukunun genel prensiplerini ortaya koyan AB Gıda Güvenliği Otoritesi’ni(EFSA) kuran ve gıda kalitesine ve güvenliğine yönelik konularda usulleri belirleyen AB parlamentosu ve Konsey Tüzüğü kabul edilmiştir.¹⁰⁷

Bu tüzükle birlikte beyaz kitapta belirlenen hedefler önemli ölçüde somutlaşmıştır ve AB gıda mevzuatının temel çerçevesi oluşturulmuştur. Tarımsal açıdan bakıldığında tüzük erken uyarı sistemini güçlendirerek, risk değerlendirmesi yapan diğer komiteleri birleştirmekte ve insan sağlığına zarar veren bir durum söz konusu olduğunda acil müdahale imkanı veren yetkiler sağlamaktadır. 178/2002 sayılı tüzük gıda güvenliğine ilişkin 5 temel ilke belirlenmiştir. Bunlar;

* Gıda zincirinin bütüncül olarak ele alınması ve tüm aşamalarda izlenebilirlik sağlanması,

* Risk analizinin bilimsel bir temele dayandırılarak, ilgili otoritelerin müdahalesi vasıtasıyla, halka gereken bilgi akışının sağlanması,

¹⁰⁶ Gökhan Güder, **a.g.e.**, s.12

¹⁰⁷ Türkiye Gıda ve İçecek Sanayi Dernekleri Federasyonu, **a.g.e.**, s.47.

* Risk değerlemesi yeterli olmuyorsa ihtiyari tedbirlerin alınması gibi konular gıda mevzuatının parçası olmuştur. Tüzük Avrupa Gıda Güvenliği otoritesini tesis etmektedir.¹⁰⁸ Söz konusu düzenlemelerle birlikte gıda güvenliğine yönelik temel sorumluluk gıda sektörüne verilmişt; üretimde kullanılan hammaddeye, depolamaya, pazara sunma aşamasına kadar tüm süreçlerde sektördeki ilgili birimlerin gerektiğinde inisiyatif olarak olası bir sorunu engellemesinin gerekliliğine değinilmiştir. Ayrıca burada da şeffaflık konusuna değinilerek izlenebilirliğin ve gerektiğinde tüketicinin bilgi edinme hakkı öne çıkarılmıştır.

2.4.2.4. Avrupa Gıda Güvenliği Otoritesi (EFSA)

Beyaz Kitap sonrasında kurulan EFSA gıda güvenliğine yönelik ortaya çıkan sorunlara hızlı bir şekilde cevap vererek, tüketicuyu mevcut gelişmeler hakkında bilgi akışının sağlanması, rehberlik vb... yönlendirici konumda olması hedeflenmiştir.

EFSA'atardan sofraya gıda güvencesi ilkesince riskdeğerlemeden sorumludur. Bağımsız bir kuruluş olarak faaliyet göstermesi hedeflenen EFSA gerekli alanlarda diğer üye ülkenin temsilcileriyle bütüncül bir şekilde hareket edecektir.

Otoritenin faaliyetlerinde şeffaf bağımsız ve bilimsel temeller etrafında hareket etmesi gerekmektedir. Bu sebeple tek bir ülkenin ürünü olmayan EFSA bağımsızlık gereği belli ideolojiler etrafında hareket edemez, topluluğun ortak çıkarları etrafında; tüketici güveninin inşa edilmesi hedefiyle faaliyetlerini gerçekleştirmelidir.

178/2002 sayılı tüzük gereği EFSA'ya belli görevler verilmiştir. Bu görevlere baktığımızda;

¹⁰⁸ Betül Gürer, "AB ve Türkiye'de Gıda Mevzuatı", **TEPGE Bakış**, S:14, Ankara, 2011, s.2(çevrimiçi)<http://www.tepge.gov.tr/Dosyalar/Yayinlar/78407f093dd048eb831b5fb8c085afee.pdf>16.05.2013

- * Gıda güvenliği ile ilgili konularda bilimsel tavsiyede bulunmak,
- * Gıda zincirine ilişkin mevzuat ve politikaların oluşmasını sağlamak üzere teknik konularda görüş vermek,
- * Gıda zincir boyunca kontrol ve izlenebilirlik için potansiyel risk teşkilden alanlardan veri toplayarak analiz edilmesi,
- * Söz konusu riskleri tespit edildikten sonra önlem alınması,
- * Acil durumlarda inisiyatif kullanarak yardımcı olmak,
- * Ortaya çıkan riskleri şeffaflık ilkesi gereği kamuoyuyla paylaşarak tüketicilerin bilgilendirilmesini sağlamak olarak özetlenebilir.¹⁰⁹

Otoritenin yönetim kurulu, genel müdür danışma kurulu, bilimsel komite ve panellerce faaliyetlerini gerçekleştirmektedir. Yönetim kurulu ile otoritenin etkin bir şekilde çalışması sağlanır. Kurulu oluşturan üyeler belli bir ideolojiyi temsil edemez ve yanlı tutum sergileyemezler. Burada kurul üyeleri topluluğu temsil etmeli ve yönetim kurulu toplantılarını kamuoyuyla paylaşmalıdır.¹¹⁰

Gıda güvenliğine yönelik politika ve düzenlemelerin düzgün bir şekilde işlenmesi ancak iyi işleyen bir otoritenin varlığıyla mümkündür.

Görüldüğü üzere AB’de gıda güvenliğine yönelik bir çok somut düzenleme yapılmıştır. Tüketici politikası gereği AB mevzuatında bazı özel alanlarda düzenlemeler getirilmiştir.

¹⁰⁹ TR Gıda ve İçecek Sanayi Dernekleri Federasyonu, **a.g.e.**,s.48.

¹¹⁰ Gökhan Güder, **a.g.e.**, s.28.

Örneğin gıda hijyeni hususunda 14 Haziran 1993 tarihli 93/43 sayılı direktiftir. Benzer şekilde gıdaların resmi kontrolüne ilişkin 14 Haziran 1989 tarihli 89/397 sayılı Konsey direktifi bulunmaktadır.¹¹¹

Hijyen konulu direktifle; tüm aşamalarda yeterli hijyen koşullarının oluşturulmasını hedefler ve bu direktifle “HACCP”(Tehlike Analizi ve Kritik Kontrol Noktaları) kurallarının uygulanmasının gerekliliği öne çıkmıştır. Gıdaların resmi kontrolüne ilişkin direktifle birlikte; genel ilkelerin tespit edilerek, kontrollerin belli bir plan dahilinde yapılması öngörülmektedir. Bu direktif dahilinde üye ülkeler, resmi kontrol görevlilerine sunmuş oldukları raporlarla düzenli bilgi akışını sağlarlar.

Göze çarpan diğer bir konuda GDO’ya ve pestisite yöneliktir. Buna göre; tahıllarda azami pestisit kalıntı seviyesinin belirlenmesine ilişkin 24 Temmuz 1986 tarihli 86/363 sayılı direktiftir, genetik olarak modifiye edilmiş gıdalar mevzuatta mikroorganizmaların kullanımına ilişkin 23 Nisan 1990 tarihli 90/129 sayılı direktif ile, bu organizmaların bilinçli olarak çevreye salıvermesi hakkındaki 2001/18 sayılı direktiftir.¹¹² Pestisit ve GDO hususu gıda güvenliği açısından çok kritik noktalar. Bu alanlara yönelik düzenlemeler AB’de gıda güvenliğinin temin edilmesinde çok önemlidir. Bilhassa GDO’nun kullanımına yönelik insan sağlığı ve çevreye zarar vermesine engelleyecek şekilde düzenlenmesi hedeflenmiştir. Bu doğrultuda GDO’ya yönelik risk analizi, kayıt altına alma vb... sınırlar getirmektedir.

2.4.2.5. AB’de Gıda Denetim Sistemleri

AB’de gıda güvenliğinin sağlanması adına denetim ve kontrol mekanizması içinde önemli bir yer teşkil eden HACCP(Tehlike Analizi ve Kritik Kontrol Noktası) ve GMP(İyi Üretim Uygulamaları) gıda sektöründeki işletmelerin iç kontrol mekanizmalarını güçlendirerek olası risklerin önlenmesinde büyük önem taşır.

¹¹¹ TR Gıda ve İçecek Sanayi Dernekleri Federasyonu, **a.g.e.**, s.15-16.

¹¹² **A.e.**, s.21-23.

HACCP; başlangıçtan astronotların gıda ihtiyaçlarının güvenli ve sağlıklı bir şekilde temin etmeleri amacıyla geliştirilmiştir, bu gün ABD başta olmak üzere AB’de gıda işletmelerinde zorunlu olarak kullanılmaktadır.¹¹³

HACCP (Hazard Analysis and Critical Control Point) yani Tehlike Analizi ve Kritik Kontrol Noktası vasıtasıyla, gıda zinciri içerisinde meydana gelebilecek bir takım kimyasal vb... risklerin belirlenerek önlenmesi amacını taşır. Böylece sorunun başlangıç noktasında tespit edilerek giderilmesi sağlanır.

HACCP sistemi yedi temel ilkeden oluşmakta olup bunlar;

- * Tehlike analizinin yapılması,
- * Kritik noktaların belirlenmesi,
- * Kritik limitlerin oluşturulması,
- * Kritik kontrol noktalarının izlenmesi için bir sistemin kurulması,
- * Kontrol altında olmayan belli kritik noktaların olup olmadığının izlenmesi,
- * Etkinliğin doğrulanması için prosedürlerin oluşturulması,
- * Tüm bu prosedür ve kayıtları kapsayan dokümantasyonun oluşturulmasıdır.¹¹⁴

Başta gelişmekte olan ülkeler olmak üzere dünya genelinde tüketici beklentilerinin artması, ülkelerin dış ticarete konu olan ürünlerde riski minimuma çekecek ve ekonomik olarak zarar görmesini engelleyecek uygulamalara ihtiyaç duyduğundan HACCP sisteminin işletmeye kurulması kolaylaştıracak iyi tarım

¹¹³ Seda Yılmaz, “TR’de Uygulanan Gıda Güvenlik Sistemleri ve Kontrol Yöntemleri”, (Yayınlanmamış Yüksek L. Tezi), Bursa, 2010, s.7.

¹¹⁴ Gülsüm B. Mısır, “HACCP Gıda Güvenliği ve Risk Yönetim Sistemi”, **SÜMAE Yunus Araştırma Bülteni**, C.8, S:3, 2008, s.8.

uygulamaları (GAP) iyi üretim uygulamaları (GMP), iyi hijyen uygulamaları (GHP) benzeri ön koşul programları vasıtasıyla etkin şekilde çalışması hedeflenir.¹¹⁵

Diğer bir denetim sistemi olan ISO 9000 ise, gıda sektöründeki işletmelerin uygulayabileceği kalite standartlarını ortaya koyar. Bu sistemle birlikte HACCP'ta olduğu gibi işletmeler açısından verimliliği artırıcı, maliyetleri düşürücü, kalitede sürekliliğin sağlanmasına yönelik bir sistemdir.

Görüldüğü üzere gıda güvenliği hususu AB'de üzerine önemle durulan bir konudur. Ancak AB sözkonusu alandaki düzenlemeleri sadece üye ülkelerle değil, üye olma yolundaki ülkelere de ilgili alanda mevzuat ve uygulamalar konusunda yükümlülükler getirmektedir.

2.5. TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİNDE TARIM

2.5.1. Üyelik Sürecinde Tarım Konusu

Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerin temelleri 1963 yılında imzalanan Ankara anlaşması ile atılmıştır. Bu anlaşmayla hazırlık sürecinin ardından tam üyeliğe geçmesi öngörülmüştür. Öngörülen hazırlık çalışmalarının tamamlanmasının ardından 22 yıllık bir geçiş döneminin usul ve şartlarını belirleyen “Katma Protokol”ün onaylanmasından sonra 1971 yılında kanunlaştırılmış ve üye ülke parlamentolarının onaylamasıyla birlikte 1973 yılında yürürlüğe girmiştir.¹¹⁶

Bu dönemde Türkiye'nin AB'ye uyum süreci döneminde tarım politikalarını OTP'ye uyumlu hale getirmesi öngörülmüştür. Ancak Türkiye'nin söz konusu dönemde yeterli altyapıya sahip olmadığı için; tarımsal veri ve istatistiklerin güçlendirilmesi, AB topluluk mevzuatına uygun şekilde tarımsal ürünlerde yeterli kalite ve güvencenin sağlanması, hastalık ve zararlılarla mücadele vb.. konularda

¹¹⁵ Mert Topoyan, “Gıda Sektöründe Kritik Kontrol Noktaları ve Tehlike Analizleri ve ISO 9001: 2000 Kalite Yönetim Sistemi İlişkisinin İncelenmesi”, (Yayınlanmamış Y.L. Tezi), İzmir, 2003, s.35.

¹¹⁶ Mustafa Kesgin, AB Müzakere Sürecinde Türk Tarımı, (Yayınlanmamış Y.L. Tezi), Kocaeli, 2010, s.96-97.

mevzuatın geliştirilmesi gibi konularda Türk tarımı ile ilgili yapılması gerekenler belirtilmiştir.

Bu konuda yapılan çalışmalar dahilinde başlangıçta, doğrudan gelir desteği benimsenmiş ancak yıllar geçtikçe Türk tarımının liberalleşmeye başlamasıyla birlikte, doğrudan gelir desteği düşürülmeye ve desteklenen ürün sayısı azaltılmaya başlamıştır.

Süreç içerisinde yaşanan bu gelişmelerle birlikte AB OTP’nda değişiklik öngören reform çalışmaları 2004 yılında başlanmış ve bu dönemde Türkiye’de 2000 yılında yurtiçi girdi ve ürün piyasalarına müdahaleyi azaltmayı amaçlayan reform programını başlatarak tarım yapılan alanları esas alan doğrudan gelir ödemesi sistemine geçilmesi öngörülmüştür.¹¹⁷

Türkiye’ye OTP’yi istenildiği gibi benimseyememiş olsa da tarımsal politikalarını üyelik süreci içerisinde belli çerçevede AB ile uyumlu hale getirmeye çalışmıştır. 95 yılında gümrük birliğinin kabulüyle tarafların tarım ürünleri ticaretinde birbirlerine tanıdıkları ticaret avantajlarının geliştirilmesi hükme bağlanmış böylece OTP’ye uyumda yol kat edilmesi hedeflenmiştir. 2000 yılı sonrasında tam üyelik müzakerelerinin başlamasıyla birlikte, tarım ve gıda güvenliği hususundaki düzenlemeler daha ciddi bir boyuta ulaşmıştır.

Temel olarak Türkiye’de gıda güvenliği konusundaki gelişmeleri destekleyen temel unsur AB ile olan uyum çalışmalarıdır.¹¹⁸

2.5.2. Gıda Güvenliğine İlişkin AB ile Uyum Sürecinin Türkiye’ye Yansımaları

Oldukça eskiye dayanan Türkiye-AB ilişkilerinde önemli bir dönüm noktası sayılabilecek gümrük birliği anlaşmasının imzalanmasıyla birlikte AB gıda mevzuatı

¹¹⁷ Saadettin Gültekin, **a.g.e.**, s.65.

¹¹⁸ Handan Giray ve arkadaşları **.,a.g.e.**, s.974.

iç hukukuna aktarılmaya çalışılmış olup, tam üyelik yolunda AB'deki gıda politikalarına ilişkin düzenlemelerden Türk tarım politikaları doğrudan etkilenmektedir.

Bu doğrultuda 2/97 sayılı ortaklık konseyi kararıyla Türkiye'nin AB mevzuatıyla uyumlaştırma koşul ve kuralları ile uyumlaştırılacak mevzuat listesi belirlenmiştir.

2.5.2.1. Helsinki Zirvesi Sonrası Gelişmeler

Helsinki Zirvesi AB ile olan ilişkilerde çok önemli bir yeri bulunmaktadır. Bu zirveyle birlikte Türkiye'ye AB ile aday ülke arasına alınmıştır. Bu aşamadan sonra üyelik sürecinin sağlıklı bir şekilde işlemesine yönelik “Katılım Ortaklığı Belgeleri” imzalanmıştır ve böylece vadeye göre hedefler tespit edilerek hazırlanan “Ulusal Programlarla birlikte hedeflere ulaşmada nasıl bir takvim ve mali tablo izleneceği belirlenmiştir. AB tarafından yayınlanan ilerleme raporlarıyla birlikte üyelik yolunda söz konusu hedefleri yerine getirmede mevcut durum değerlemesi yapılmaktadır.

Türkiye'ye söz konusu hedeflere ulaşmada gıda mevzuatını uyum sağlama sürecinde güncelleme çalışmalarında bulunmaktadır.

Bu doğrultuda 1998 yılında 560 sayılı “gıdaların üretimi, tüketimi, denetlenmesine ilişkin KHK'yı kabul etmiştir. Bu düzenlemeyle birlikte Türkiye'de AB'ye uyum çerçevesinde gıda güvenliği konusuna verilen önem artmaya başlamıştır. Ancak 560 sayılı düzenlemedeki bazı yetersizlikler sonucunda 2004 yılında 5179 sayılı Kanun, AB ile ilişkileri temel alarak hazırlanmıştır.¹¹⁹ Yapılan çalışmalarla ilerleme raporları, KOB, ve ulusal programlarda gıda güvenliği konusunun incelenmesi yaşanan sürecin değerlendirilmesinde daha doğru olacaktır.

¹¹⁹ Gökhan Güder, **a.g.e.**, s.92.

2.5.2.2. İlerleme Raporları Açısından Gıda Güvenliği

Ülkemizde AB'ye üyelik yolunda 1998 yılından beri düzenli ilerleme raporları hazırlanmaktadır. 2000 yılı ilerleme raporunda, malların serbest dolaşımı başlığı altında Gıda Mevzuatının kabul edilmesine dair bir ilerleme kaydedilmediği görülmektedir. 2001 yılı ilerleme raporunda, tarımsal politikalarda gıda güvenliği konusunda 2000 yılı raporunda olduğu gibi ilerleme kaydedilememiştir. Bu dönemler Türkiye'nin yaşadığı ekonomik krizin etkisiyle güçlü ekonomiye geçiş programı olduğundan, tarımsal konulara ve gıda güvenliğine ilişkin düzenlemeler ikinci planda kalmıştır.

2002 yılı ilerleme raporunda ise malların serbest dolaşımı başlığı altında, gıdaların güvenliği, ambalajlama vb... düzenlemeleri gerçekleştirmek üzere müktesabatın bir bölümünün iç hukuka aktarıldığı, gıda denetiminin güçlendirilmesi adına HACCP ve laboratuvar analizlerine ilişkin eğitim programlarının başlatılacağına değinmiştir.¹²⁰ 2003 yılı raporunda ise Türkiye'nin gıda güvenliğinin temini adına gerekli tüm alanların mevzuata uygulanması yönündeki çabalara değinilmiş. Gerekliliği, Türkiye de "gıda kontrol ve denetiminin güçlendirilmesi" belirtilmiştir. Türkiye'nin müktesabatın uygulanmasına ilişkin idari kapasitenin güçlendirilmesi amacıyla, bazı adımlar atmış, bu kapsamda öncelikle Acil Alarm Sistemi kurmuştur.¹²¹ 2004 yılı ilerleme raporunda ise 2003 yılından itibaren gıda güvenliği alanında yapılan gelişmelere değinilmiştir. Raporun ilgili kısımlarında bazı tarım ürünlerinde rastlanan kalıntı sorununa ilişkin önlemler alınmasına, numune, analiz gibi yöntemlerinde AB uygulamalarına göre düzenlenmesi amaçlanmıştır. Temelde benzer konularda uygulama ve çalışmaların tavsiye edildiği 2004 raporunda Türkiye'nin AB'ye uyumunun istenen seviyede olmadığı görülmektedir. 2005

¹²⁰ Avrupa Komisyonu (2002), Türkiye'nin AB'ne Katılım Sürecine İlişkin 2002 Yılı İlerleme raporu, s.55, (çevrimiçi)http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2002.pdf, 04.06.2013.

¹²¹ Avrupa Komisyonu (2003), TR'nin AB'ne Katılım Sürecine İlişkin 2003 Yılı İlerleme Raporu, s.65, (çevrimiçi)http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2003.pdf, 04.06.2013.

ilerleme raporunda yeni bir düzenleme ile 12. fasıl altında “Gıda güvenliği, veterinerlik ve bitki politikası” başlığı açılmıştır. Bu raporda diğerlerinden farklı olarak gıda güvenliği konusu tarım ve malların serbest dolaşımı altında olmaktan çıkmıştır. Türkiye’de gıda güvenliği açısından, uygulamaları müktesabata aktarmada yeterli ilerleme kaydedilememiştir. 2006 raporunda baktığımızda ise gene yeterli bir ilerleme sağlanamamıştır. Bu doğrultuda bilhassa kontrol, denetim, hijyen gibi konularda eksikliklerin giderilip daha fazla ilerleme sağlanması amacıyla gıda yasasının kapsamlı şekilde gözden geçirilmesi, bitki sağlığı açısından uyum konusunda yeterli ilerleme sağlanamasa da, denetim ve kontrolü gerçekleştirecek personel, laboratuvar vb... alanlarda AB standartlarına uygun hale getirilmeye çalışılmıştır. Acil Uyarı Sistemi’ne katılım konusunda, acil durumların izlenmesi konusundaki eksikler ile merkezi ve yerel birimler arasındaki bilgi ağının yetersizliği devam etmektedir.¹²²

2007 yılında da AB düzenlemelerine uyum konusunda yeterli ilerleme gerçekleşmemiştir. Ancak genel gıda maddeleri politikasıyla ilgili olarak, ikazların uygun şekilde izlenebilmesinin temini amacıyla Ulusal Acil Uyarı sisteminin, bilişim alt yapısının geliştirilmesiyle merkezi ve yerel birimler arasındaki bilgi ağı güçlendirilmiştir.¹²³ 2008 raporunda; gelişmeler yetersiz kalmıştır, yapılan düzenlemeler bir önceki yıldan farklar göstermemiştir. Bu durum, gerekli kanuni düzenlemelerin yapılmamasından kaynaklanmıştır. 2009 raporunda uyum konusunda ilerlemede önemli değişiklikler olmamasına rağmen, bitki sağlığı alanında, bitki koruma ürünlerinin reçeteli satışına ilişkin yönetmelik ile bu ürünlerin piyasaya arzına ilişkin yönetmelik yürürlüğe girmiştir.¹²⁴ 2010 yılı ilerleme raporunda ise

¹²² Avrupa Komisyonu (2006), TR’nin AB’ne Katılım Sürecine İlişkin İlerleme Raporu, s.43, (çevrimiçi)http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2006.pdf, 04.09.2012.

¹²³ Avrupa Komisyonu (2007), TR 2007 ilerleme Raporu (gayri resmi tercüme), s.45, (çevrimiçi)http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2007.pdf, 04.06.2013.

¹²⁴ Avrupa Komisyonu (2009), 2009 Yılı İlerleme Raporu, s. 57, (çevrimiçi)http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2009.pdf, 03.06.2013.

diğer raporlardan farklı olarak AB müktesebatına uyum konusunda, “Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı ve Yem” kanunu kabul edilmiştir, ancak bu kanun tarımsal açıdan bitki sağlığından çok veteriner alanında hizmet etmektedir. 2011, yılında; organik tarım konusuna değinilmiş Tarım ve Köy İşleri Bakanlığının yeniden yapılandırılmasına ilişkin ileriye dönük adımlar atılmıştır.¹²⁵ Yeniden yapılanma çalışmalarıyla bakanlığın ismine gıda başlığının eklenmesi bu yönde yapılan çalışmalarda bilhassa AB ile uyum çalışmalarında gıda güvenliğine verilen önemin kurumsal olarak da ciddiye alındığının bir göstergesidir. 2012 yılında ise AB müktesebatı ile uyum adına gıda güvenliği konusunda daha iyi ilerleme kaydedilmiştir. Etiketleme, ambalajlama gibi konularda gelişme sağlanmıştır.

2000 yılı sonrası gerçekleşen tüm ilerleme raporlarında gıda güvenliğine yönelik müktesebata uyum adına tatmin edici bir gelişme kaydedilmeği göze çarpmaktadır. Ancak uyum adına Türkiye’nin bu yönde umut vaat eden düzenlemelerde bulunmuştur. Tam üyelik yolunda bilhassa 2005 sonrasında TR’nin söz konusu alanda ayrı bir başlık altında değerlendirilmesi bile konuya verilen önemin arttığının bir göstergesidir. Ancak ilave çabalara duyulan ihtiyaç; hijyen, denetim, risk analizi vb... tüm alanlarda AB müktesebatını daha çok gözetmelidir

2.5.2.3. Ulusal Programlarda ve KOB’larda Gıda Güvenliği

Üyelik yolunda kısa-orta-uzun vadeli hedefler belirleyen katılım ortaklığı belgesi (KOB) ilk defa 2001 yılında hazırlanmıştır. Tarımsal amaçlar altında gıda güvenliği konusu yer almıştır. 2003 yılı KOB’da ise “gıda mevzuatı alanındaki müktesebata uyumun tedricen geliştirilmesi de dahil olmak üzere, gıda güvenliğine yönelik çabaların sürdürülmesi kurumsal yapılar oluşturulması ve gıda işleme tesislerine ilişkin denetim mekanizmalarının kısa vadede güçlendirilmesi hedeflenmiştir. Orta vadede ise; AB gıda güvenliği standartlarına uyum sağlanması

¹²⁵ AB Komisyonu (2011), TR 2011 Yılı İlerleme Raporu, s.66, (çevrimiçi) http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2011.pdf, 04.06.2013.

amacıyla beşeri – teknik, mali kaynakların iyileştirilmesi, gıda işleme tesislerinin standartizasyonuna yönelik bir iyileşme planının oluşması hedeflenmiştir.¹²⁶ 2006 yılı KOB’da ise; Kırsal kalkınma hususunda AB araçlarının faaliyete geçirilmesi amacıyla uygun idari yapının kurulması, ve gene kısa vadeli hedefler doğrultusunda tarımsal açıdan AB hijyen ve kamu sağlığı standartlarını karşılamak amacıyla gıda işleme tesislerinin modernize edilmesi için bir program hazırlanmasına değinilirken; orta vadede gıda mevzuatının daha çok uyumlaştırılması, gıda güvenliği kontrol sisteminin uygulanması, bitki çeşitleri kayıt sisteminin AB gereklileriyle uyumlaştırılması, idari kapasitenin sağlamlaştırılması gibi hedefler bulunmaktadır.¹²⁷ Dördüncü KOB olan 2008’te resmi gazete yayınlanan belgede, 2007 katılım ortaklığı çerçevesinde kısa vadede, AB müktesebatının tam olarak aktarılmasını sağlayacak mekanizmanın kurulması, gıda işletmelerinin iyileştirilmesi; orta vadede ise, gıda güvenliğine ilişkin daha çok hayvansal alanda hastalık, kontrol, iyileştirme vb... konulara değinilmiştir. Tarım başlığı altında ise “Ulusal Çiftçi Kayıt Sistemi”nin geliştirilmesi, çevre ve kırsal bölgelere ilişkin pilot eylemlerin uygulanmasına ilişkin hazırlıklara başlanması hedeflenmiştir.¹²⁸

Bakıldığında KOB’larda gıda güvenliğine yönelik düzenlemeler konusundaki hedefler birbirinin tekrarı gibi görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında, Türkiye’nin söz konusu hedefleri gerçekleştirmede tarımsal politikalar açısından ciddi düzenlemelere gitmesi gerekmektedir. Düzenlenen KOB’lara paralel olarak, eş anlı “Ulusal Programlar” hazırlanmıştır. Hazırlanan bu programlar, KOB’lardaki hedeflerle benzer niteliktedir. Ancak bu programlarda hedeflere ulaşmak için uygulamalara değinilmiştir. Ayrıca uyum takvimi, ihtiyaç takvim finansman ihtiyacı gibi başlıklar yer almaktadır. Örneğin 2008 yılındaki ulusal programda (Ek 1’de);

¹²⁶ Gökhan Güder, a.g.e., s.84.

¹²⁷ Türkiye ile Katılım Ortaklığı Belgesinde Yer Alan İlkeler, Öncelikler ve Koşullara İlişkin 2006 Tarihli Konsey Kararı (t.y.), s.21. (çevrimiçi) http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/Kob/Turkiye_Kat_Ort_Belg_2006.pdf, 03.06.2013.

¹²⁸ Avrupa Topluluğu Komisyonu (2008), Konsey Kararı, s. 17, (çevrimiçi) http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/Kob/Turkiye_Kat_Ort_Belg_2007.pdf, 03.06.2013.

gıda güvenliği bilgi sisteminin kurulması, işletilmesi, bu doğrultuda ulusal bütçeden 400.000 TL Mali ihtiyaç tespit edilmiştir. İhtiyaç takviminde belirtilmiştir.

Görüldüğü üzere Türkiye'nin AB ile uyumu konusundaki çalışmalar, gıda güvenliğine yönelik düzenlemeleri de kapsamaktadır. Türkiye'nin 2005 yılında tam üyelik müzakerelerine başlamasıyla birlikte bu süreç daha ciddi çerçevede ele alınmaya başlamıştır. Türkiye'nin gıda güvenliğine yönelik çalışmaları 2000 yılı sonrasında hız kazanmış olup, başta kalkınma planları olmak üzere, çeşitli eylem ve stratejilerde yer almaktadır.

2.6. TÜRK TARIM POLİTİKALARINDA GIDA GÜVENLİĞİ

2.6.1. Sekizinci 5 Yıllık Kalkınma Planında Gıda Konusu

AB ile olan ilişkileri geliştirme çabaları diğer alanlarda olduğu gibi tarımsal açıdan gıda güvenliği alanında da, birtakım çalışma ve düzenlemeleri beraberinde getirmiştir.

Bu doğrultuda şu anda kalkınma bakanlığına dönüştürülen Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca yapılan sekizinci 5 yıllık kalkınma planında gıda güvenliği ile ilgili konulara yer verilmiştir. Bu doğrultuda, gıda güvenliği ve hizmetlerinin geliştirilerek etkin bir denetim sağlanması, yeterli ve dengeli beslenmenin temini adına halkın bilgilendirilmesi vb... konulara verilen önemin artırılması gibi ifadelere yer vererek, hukuki ve kurumsal düzenlemesi olarak gıda güvenliği alanında denetimi artırıcı mevzuat düzenlemelerine yönelik konulara değinilmiştir.¹²⁹

Sekizinci planda; biyoteknoloji kullanımının dünyada ve ülkemizdeki mevcut durumuna değinilerek gıda güvenliği açısından bu alanlarda bir eylem planının hayata geçirilmesi öngörülmüştür. Biyoteknolojinin yanlış kullanımı sonucunda

¹²⁹ Filiz Demirayak, Biyolojik Çeşitlilik – Doğa Koruma ve Sürdürülebilir Kalkınma, **Tübitak Vizyon 2023 Projesi Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma Paneli**, 2002, s.30, (çevrimiçi) http://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/vizyon2023/csk/EK-14.pdf, 15.07.2013.

oluşabilecek riskler bu doğrultuda önlemlerin alınması yasal düzenlemelerin yapılması hususuna değinilmiştir. Aynı zamanda biyoteknoloji de arge hususuna değinilerek konunun önemini vurgulanmıştır.

8. beş yıllık kalkınma planında, “Ekonomik ve Sosyal gelişmeyi gerçekleştirirken insan sağlığını, ekolojik dengeyi, tarihi ve estetik değerleri korumak esastır” yaklaşımı yer almış ve doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımının teşvik edilmesi, çevresel risklerin en aza indirilmesi yaklaşımı getirilmiştir ve gene bu planda, biyoteknolojik uygulamalardan kaynaklanabilecek olası risklerin en aza indirilmesi için bütüncül bir yaklaşımla yasal, kurumsal ve uygulamaya ilişkin düzenlemelerin yapılmasının gerekliliğinden bahsedilmiştir.¹³⁰

8. planla en önemli hususlardan biri 560 sayılı KHK’nın gelecek vadede yasallaştırma hedefidir. Bu kanunla birlikte gıda kalite ve güvencesinin sağlanmasında hukuki olarak yasal çerçeveye oturtulacak olmasıdır.

Sonuç olarak sekizinci planla birlikte gıda güvenliği konusunda verilen önemin arttığını ve Türkiye’nin bu doğrultudaki çalışmaları resmi politika çerçevesinde baktığı görülmektedir. Sekizinci plandan sonra dokuzuncu planda da gıda güvenliği konusu geniş bir çerçeveden ele alınmıştır.

2.6.2. Dokuzuncu Kalkınma Planında Gıda Konusu

2007-2013 arası dönemi kapsayan 9. Kalkınma Planında, gıda güvenliği konusunda bitki ve hayvan sağlığı başlığı ayrı bir komisyon tarafından incelenmiştir. AB ile uyum sürecinde karşılıklı ticari ilişkiler kapsamında gıda güvenliği hususunda zorunlu tedbirler alınmasının gerekliliğine değinilmiştir.

Türkiye bu kapsamda gıda ürünlerinin güvenli arzı ve tüketimi için 560 sayılı gıdaların üretimi, tüketimi, denetlenmesine ilişkin KHK’yi düzenleyerek 5 Haziran

¹³⁰ A.g.e., s.30.

2004 tarihinde 5179 sayılı Kanun ile AB müktesebatına uygun hale getirmeye çalışıldığını vurgulamıştır.¹³¹ 9. Planda gene 8. planda olduğu gibi dünyadaki genel durum üzerinden yola çıkarak GAP, HACCP, Entegre mücadele vb... başarılı uygulamalarını göstererek, AB'ye katılım sürecinin etkileri başlığı altında tam üyelik durumunda beklenen etkilere değinilmiştir. Bunlardan bazıları;

* Üretim zincirlerinde izlenebilirliğin sağlanması ve kayıt dışı üretimin küçülmesi.

* Her türlü kontrolü yapılabilen güçlü bir gıda kontrol sisteminin oluşturulması.

* Güvenli gıda üretimi yapamayan işletmelerin üretimden men edilmesi.

* AB üyeliği ile Türkiye'de tarladan sofraya gıda güvenliği yaklaşımının benimsenmesi ve AB'deki gibi standartlaşmanın sağlanması.

* Gıda politikalarında istikrar ve şeffaflık sağlanması şeklinde sıralanabilir.¹³²

Dokuzuncu Kalkınma planında ayrıca gelecek vizyonuna ve stratejilerine değinilerek gıda güvenliğinin tesisi adına öncelik ve tedbirler belirlenmiştir.

2013 vizyonu başlığı altında; işletmelerin tarladan sofraya yaklaşımı varsayımınca gıda güvenliği mevzuatının gerekliliklerini sağlayabilecek bir yapıya kavuşturarak, yetkilerin tek merkezde toplandığı güçlü bir yapılanma ile denetim sistemlerinin etkin bir şekilde yürütülmesi ve bilimsel verilere dayalı sürdürülebilir gıda güvenliği sisteminin oluşturularak güvenli gıdayı iç ve dış pazara sunulması hedeflerine değinilmiştir.¹³³ Bu hedeflere ulaşılması için sistemin organize edilerek zincir içerisindeki tüm birimlerin rahat bilgi akışının sağlanması böylece kayıtdışılığın önlenmesi, bilinç düzeyinin artırılması ve sürdürülebilir temelde gıda

¹³¹ DPT (2007), a.g.e.,s.2.

¹³² A.e.,s.48.

¹³³ A.e., s.54.

güvenliği konusundaki çalışmaları AB politikalarının dikkate alınarak devam ettirilmesi gibi politika tedbirleri öne sürülmüştür.

9. plandaki Uygulama Stratejilerini özetlendiğinde:

Mevzuat ve Kurumsal Düzenlemeler altında;

* Çiftçi kayıt sistemi gibi, entegrasyonu sağlayacak kayıt sistemlerinin geliştirilmesi,

* İthalat ve ihracata yönelik yasal düzenlemelerin adaptasyonu,

* 5179 sayılı kanunun AB mevzuatı ile uyumlu hale getirilmesi,

* Gıda güvenliği ile ilgili ihtisas mahkemelerinin kurulması,

* Ulusal bilgi ağı sisteminin kurulması,

* Türk Gıda Kodexindeki eksikliklerin tamamlanması,

* AB bütçesinden gıda, tarım, biyoteknoloji alanında 2.472 milyon Avro kaynak ayrılması şeklinde özetlenebilir.¹³⁴

Ancak söz konusu olan bu stratejilere ulaşmada altyapı, mali destek vb... düzenlemelerin yanında yetişmiş, kalifiye istihdamın sağlanması gerekmektedir. Bilhassa denetleme ve AB ile uyum çerçevesinde sistemin etkin işlemesi için bu unsur çok önemlidir. Ancak planda bu durumun istenen seviyede olmadığı vurgulayarak, durumun iyileştirilmesi tavsiye edilmiştir.

¹³⁴ A.e., s.59-63.

2.6.3. Ulusal Gıda Ve Beslenme Stratejisi Eylem Planı

2001 yılı içerisinde Türkiye'nin gıda ve beslenme alanındaki temel sorunları tespit edilerek çalışma stratejisi ve eylem planı oluşturmak amacıyla çeşitli kesimden tarafların bir araya gelerek, BM desteğiyle "Ulusal Gıda ve Beslenme Stratejisi eylem raporu" hazırlanmıştır. Bu raporun genel olarak, gıda güvencesi sorununa, yeterli ve kaliteli gıdaya ulaşımın temini ve sürdürülmesi adına mevcut durum yeterli beslenme açısından değerlendirilmesi gibi konulara yer verilmiştir. Bu doğrultuda Türkiye'de gıda güvenliğine yönelik uygulamalara değinerek kamu ve özel sektörde güvenliğin temini için Türk Gıda Mevzuatına uygun güvenilir gıda üretiminin sağlanması ve gıda tesislerinin hijyenik ve teknik normların geliştirilmesi hedeflerine değinilmiştir. Gıda güvenliğinin temini insan sağlığı açısından hayati bir unsur olduğu için gıda ve gıda katkı maddelerine yönelik işletmelerin imalata geçmeden önce sağlık bakanlığına müracaat ederek gerekli izinlerin alınarak, gıda siciline kaydolma zorunluluğu getirilmiştir.¹³⁵

Tarım ve Köy İşleri Bakanlığının kontrol ve denetim mekanizmasıyla gıda güvenliğine yönelik gereken kontrolleri gerçekleştirerek, tarladan sofraya gıda güvenliği Kavramının Türk tarım politikalarına entegre olmasıyla birlikte sistemin güvenliğinin sağlanması ön plana çıkmıştır.

Planda bu çerçevede, hedef ve tedbirler belirlenmiştir. Temel hedef gıda güvenliğinin sağlanmasında sağlıklı yaşamın sürdürülebilirliğinin temini adına yeterli ve kaliteli gıdaya ulaşımın vazgeçilmezliği temelinde tüm aşamaların muhtemel risklere karşı korunarak tüketicinin bilinç düzeyinin artırılması gibi konular etrafında şekillenmiştir. Ulusal gıda ve beslenme politikası başlığı altında kısa, orta ve uzun vadeli önlemlere değinilmiş olup; önlemlere baktığımızda

¹³⁵DPT,Ulusal Gıda ve Beslenme Stratejisi Çalışma Grubu Raporu, DPT İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Yayın No: DPT:2670, Ankara, 2003, s.28.

* Kısa vadede; gıda üretim zinciri içerisinde çalışarak elemanların gereken bilgi ve eğitime sahip olması,

* Gıda işletmelerindeki yöneticilerin görev ve yetki alanlarının gerekli yasal düzenlemelerin en hızlı şekilde belirlenmesi,

* Kısa vadede gıda güvenliği konusunda görev yapmak üzere danışma gruplarının kurulması,

* Orta ve uzun vadede tarladan sofraya gıda güvenliğinin tesisinde risk analizi, kurumlar arası koordinasyon ve AB uyum faaliyetlerinden sorumlu “Ulusal Gıda Otoritesinin” kurulması hedeflenmiştir.¹³⁶

2.6.4. Gıda Güvenliği Eylem Planı 2000

Eylem Planı 2000’de, söz konusu alanda temel hedefler; güvenli gıda üretiminin sağlanması ve sektördeki kuruluşların hijyenik koşullarda üretim yapmasının sağlanmasıdır. Bakıldığında bu planda temel hedef ve politika çerçevesinde diğerleriyle benzer niteliktedir. Ancak yapılan çalışmalar hedefleri gerçekleştirme noktasında istekli olduğunu göstermektedir.

Planda o zamanki adıyla Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı gerek yurt içinde üretilen gerek ithal edilen her türlü gıda ürününün kontrol ve denetiminin etkin bir şekilde gerçekleştirilmesi, gıda tesislerinin HACCP sisteminin geliştirilmesi ve gıda sicili, gıda üretim izni çalışmalarının tamamlanmasında bakanlığın rolü öne çıkarılmıştır.¹³⁷

Saymış olduğumuz çalışmalar Türkiye’de gıda güvenliğinin temini adına temelde hedefler, amaçlar, politika ve strateji çerçevesini bize sunmaktadır. Temelde benzer konular etrafında şekillenen bu çalışmalar bazı yerlerde birbirinin tekrarı

¹³⁶ A.e., s.80.

¹³⁷ Gökhan Güder, a.g.e., s.64.

durumundadır. Bu durum Türkiye'nin ilgili alanda geçmişten gelen altyapısının yetersiz oluşu ve düzenlemelerin AB eksenli olmasında yatmaktadır. Ancak her ne olursa olsun iyileştirme ve ilerleme yönünde pozitif bir çaba gösterildiği göz ardı edilemez. Bu çabaların istenen doğrultuda şekillenmesi için hukuki yapının oturtulması önem taşır. Bu doğrultuda Türk Gıda Mevzuatındaki düzenlemeleri incelememiz gerekmektedir.

2.7. TÜRK GIDA MEVZUATINDA GIDA GÜVENLİĞİ

2.7.1. Tarımsal Açıdan Gıda Mevzuatının Gelişim Süreci

Gıda Mevzuatı; Tüketicuyu korumak için çıkarılan ve genel anlamda gıda maddelerinin üretildiği, depolandığı ve satıldığı yerlerin niteliklerini belirleyen kanun yönetmeliklerine verilen isimdir.¹³⁸

Türk Gıda Mevzuatı Türkiye'nindış dünyayla kurduğu ilişkilerden büyük ölçüde etkilenererek, zaman içerisinde bir takım değişimler geçirmiştir. Gıda mevzuatı uzun zaman bütüncül şekilde ele alınamamıştır. Bu sebeple gıda ile ilgili çalışmalar tek bir çatı altında etkili bir şekilde yürütülememiştir.

Dönemler itibariyle baktığımızda; gıda kalitesi ve güvenliği konusunda sorumlu yetkili bir kuruluş ortaya konamamıştır ve gıda ile ilgili konular değişik bakanlıklara dağıtılmıştır.

Türkiye'nin gıda güvenliğine ilişkin ilk yasası 1930 yılında çıkarılan 1580 sayılı Belediye yasası olup. Bu yasanın ilgili maddelerinde gıda üretim, satış ve depolama yerlerinin denetiminin belediye sınırları içinde ve belediyenin görevleri arasında sayılmıştır.¹³⁹

¹³⁸ Türk Gıda ve İçecek Sanayi Dernekleri Federasyonu, **a.g.e.**, s.51.

¹³⁹ Hatice Giray, Ahmet Soysal, "Türkiye'de Gıda Güvenliği ve Mevzuatı", **TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni**, C. 6, S: 6, İzmir, 2007, s.487.

Bu alandaki diğer bir yasa Belediye Yasasından sonra çıkarılan 1593 sayılı “Umumi Hıfzı Sıhha Yasası” olup, bu yasayla birlikte insan sağlığına zarar verecek her türlü depolama, üretim vb... durumlar yasaklanmıştır. Devam eden yasalara baktığımızda 1942 yılında “Gıda nizamnamesi” ve 1952 yılında çıkarılan “Gıda Maddeleri Tüzüğü”dür.¹⁴⁰ Bu düzenlemeler kapsamlı olmamakla beraber güvenli gıdanın temininde yasal bir altyapı oluşturmaktadır.

1961 yılındaki 224 sayılı yasayla “Gıda Konseyi” oluşturulmuştur. Burada konsey danışma merci olarak faaliyet göstermesine karar kılınmıştır. 1960’larda gıdaya ilişkin denetim ve kontrol tek bir organda toplamak yerine çeşitli kurum ve kuruluşlar arasında dağınık bir görünüm sergilemiştir. Örneğin; 224 sayılı yasayla gıda hijyen ve denetimine ilişkin görev sağlık ocaklarına bırakılmıştır. 1971 yılında ise dönemin politika stratejileri çerçevesinde Tarım Bakanlığına bağlı daha sonra “Gıda İşleri Genel Müdürlüğü” adını alan ve 1983’te kapatılan “İaşe Genel Müdürlüğü” kurulmuştur.¹⁴¹

80’li yıllara gelindiğinde ise denetim görevi kurumlar arasında dağınık görünümü devam etmekte olup, karmaşık görünümü sebebiyle 1985 yılında gıda ile ilgili konularda daha sistematik hareket etmeyi sağlayacak “Gıda Kanununa” ihtiyaç duyulmuştur. 1995 yılı sonrasında Türkiye’nin AB ile yapmış olduğu Gümrük Birliği Anlaşmasının ardından gıda kanunu hazırlanmasına dair gıda taslağı resmi gazete yayımlayarak yürürlüğe giren 560 sayılı “Gıdaların üretimi – Tüketimi – Denetlenmesine Dair KHK kabul edilmiştir.¹⁴²

2.7.2. 560 Sayılı Gıdaların Üretimi-Tüketimi Ve Denetlenmesine Dair KHK

1995 yılında oluşturulan 560 sayılı KHK tarladan sofraya gıda zinciri içerisinde tüm aşamalarda uygulanmak amacıyla oluşmuştur. Gıdaların kontrol ve

¹⁴⁰ A.y.

¹⁴¹ TR Gıda ve İçecek Sanayi Dernekleri Federasyonu, a.g.e., s.52.

¹⁴² A.y.

denetimiyle ilgili hususlar Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı ile Sağlık Bakanlığına verilerek ve ilk defa HACCP kavramına risk yönetimi çerçevesinde değinilmiştir. Yapılan bu düzenlemenin ardından gıda güvenliği altında Türk Tarım Politikalarında gıda sektöründeki işletmelerin kalite-kontrol sistemlerini yani gıdaların olası risklere karşı bir krize dönüşmeden önlem alma konusu önem kazanmaya başlamıştır.

560 sayılı KHK gıda işleyen ve ticaretini yapan işletmelerin, 1997 tarihli 23172 “Türk Gıda Kodeksi” yönetmeliği çerçevesinde gıda hijyeni, katkı maddeleri, depolama, dağıtım vb... konularda ilgili özelliklerin belirlenmesine yönelik, kodeks çerçevesinde ürün tebliğleri yayınlanmıştır.¹⁴³

560 sayılı KHK sadece tüketicilerin değil üreticilere de fayda sağlamaktadır. Üreticiler gerekli kuralları yerine getirerek menfaatleri doğrultusunda, hem içeride hem uluslararası pazarda ticari faaliyetlerini kolaylaştırmaktadırlar.

2.7.3. 5179 Sayılı Gıdaların Üretimi, Tüketimi Ve Denetlenmesine Dair KHK’nin Değiştirilerek Kabulü Hakkındaki Kanun

05.06.2004 tarihinde 5179 sayılı kanun resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Biyogüvenliğin teminine yönelik önemli kanun olup, bu kanun 560 sayılı KHK’nin yerini almış ve gıda güvenliğinin denetimi, kontrolü gibi hizmetler daha önceden olduğu gibi dağınık ve karmaşık görüntüden kurtarılarak tek çatı altında toplanması ve yürütülmesi hedeflenmiştir.

Yeni yasayla birlikte gıda ile ilgili yetkilerin tümü Tarım ve Köy İşleri Bakanlığında toplanmıştır. Ayrıca yeni yasa kapsamında getirilen düzenleme ile risk analizlerinin alanında uzman kişi ve kuruluşlarca yapılmasına yönelik adımlar atılmış

¹⁴³ Gökhan Güder, a.g.e., s.65.

olup ilave olarak Kanunun 3. Maddesinde Gıda Bankası ile ilgili tanım yapılmış olup, Gıda Bankasının kurulması gündeme getirilmiştir.¹⁴⁴

Söz konusu kanunun 560 sayılı KHK yerine geçmesinde belli sebepler vardır. Genel olarak bakıldığında 560 sayılı KHK'nın öngördüğü tescil ve izin işlemlerinin bakanlıklar arasında yol açtığı yetki kargaşasının önüne geçmek istenmesi, gıda işletmelerinin önündeki mali ve bürokratik engelleri kaldırma düşüncesi AB ile uyum gereği, gıda ile ilgili temel kavramların tanımlanması düşüncesi, ve başta uzman kişiler olmak üzere ilgili tüm tarafların gıda mevzuatının hazırlanma ve uygulanma sürecine dahil edilmek istenmesi olarak sıralanabilir.

Yapılan düzenleme gıda güvenliğine yönelik tedbirlerin Türk Tarım Politikalarına yansımalarının somut bir göstergesidir. Bilhassa AB müktesebatında yer alan gıda ile ilgili birçok alanında açıklama getirerek başta risk ile ilgili alanlar olmak üzere, tarladan sofraya gıda güvenliğine yönelik söz konusu aşamalarda yetkinliğin sağlanması öne çıkmaktadır. Bu yasayla birlikte sorumluluk tek elde toplanmış olsa da, gıda denetimi ve kamu hizmet alanlarının en önemlilerinden biri olsa da bu sorumluluğun daha etkin bir şekilde yerine getirilmesi için alanında uzman kişi, kurum ve kuruluşlarla işbirliği içine gidilmesi çok daha yararlı olacaktır.

Denetim, risk gibi unsurlar 5179 sayılı kanunun temel konularıdır. Ancak her ne kadar kurallar belli bir sistem içinde işlese de acil durumlarda sorunun büyümesini engelleyecek şekilde ihtiyari tedbirlerin alınması önemli bir konudur. Hangi durumlarda böyle bir uygulamaya başvurulacağı ise bakanlık tarafından belirlenecektir. Bakanlık, görevlerin tek çatı altında toplanmasına rağmen daha etkin hizmet verebilmek için, kanunla ilgili tedbirlerin alınmasında katılımcılığı artırmak

¹⁴⁴ Gıda Mühendisleri Odası Yönetim Kurulu, “5179 Sayılı Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanun’un Değerlendirilmesi”, Gıda Mühendisleri Odası Yönetim Kurulu, **Gıda Mühendisliği Dergisi**, S:18 Ağustos, 2004, s.11.

üzere Ulusal Gıda Kodexi Komisyon ve Ulusal Gıda Meclisi kurulmakta, olup kanunda belirlenen kurallara uymayanlara yönelik cezai hükümler tespit etmiştir.¹⁴⁵

5179 sayılı yasayla gıda güvenliğini sağlamaya yönelik politika tedbirlerinin kanuni bir çerçevede ele alınarak, sistemin etkin bir şekilde işlemlerini sağlayacak mekanizmalar ortaya konulmuştur. Ancak bu yasanın da tarladan sofraya gıda güvenliği yaklaşımına bütünsel bir yaklaşım getirecek şekilde düzenlenmesine ihtiyaç duyulmuştur. Bu doğrultuda 5996 sayılı kanun oluşturulmuştur.

2.7.4. 5996 Sayılı “Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı Ve Yem Kanunu” Dönemi

2010 yılında çıkarılan bu kanun, 5179 sayılı kanunun yerine geçmek üzere Türkiye ve AB arasında ilgili komisyon yetkilileri arasında yapılan görüşmelerle kabul edilmiştir. Bu kanunla birlikte gıda, tarım, hayvancılık tek çatı altında toplanarak bir bütün olarak ele alınmıştır. Bu kanun ve ilgili yönetmeliklerin en temel amacı tüketicinin korunmasını sağlamak ve AB mevzuatı ile uyumlu hale getirecek önemli bir gelişmedir. Dolayısıyla 5996 sayılı kanun Türkiye’de gıda alanında pek çok değişiklik getiren önemli bir yasal düzenlemedir.¹⁴⁶

Kanunla birlikte, belediye ve il özel idarelerinin zararlı org. ile mücadele bakanlığa yardımcı olmak zorunda olduklarını ve bakanlığın bitki sağlığı ile ilgili önlemler almaya, uygulamaya ve uygulatmaya yetkilidir. Bakanlık bitkisel ürün ve diğer maddelerin dolaşımında bitki pasaportu bulundurulması zorunluluğu getirilmiştir. Gıdaların güvenilir olup olmadığının belirlenmesinde, üretim, işleme, dağıtım aşamaları, etiket bilgileri ve sağlıkla ilgili uyarı niteliğindeki bilgiler ile

¹⁴⁵Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu (2010), TC Resmi Gazete, 27610, 13 Haziran 2010.(çevrimiçi) <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/06/20100613-12.htm> , 12.04.2013.

¹⁴⁶ Betül Gürer, **a.g.e.**, s.4.

insanlar tarafından günlük kullanım koşullara dikkate alınır ifadeleri resmi gazetede belirtilmiştir.¹⁴⁷

2.7.5. Türkiye’de Gıda Güvenliğine İlişkin Güvenlik Sistemleri Konusundaki Uygulamalar

AB ve Dünyada gıda güvenliğine verilen önemin artmasına paralel olarak gıda güvenlik sistemleri önemli konular arasında yer almaktadır. Bu sistemlerden en yaygını HACCP ve ISO22000 gıda güvenliği yönetim standartlarıdır. HACCP daha önceden de belirtildiği üzere tüm süreçlerde gereken önlemleri alarak gıda güvenliğinin teminini amaçlayan olası riskleri önleme amacını taşıyan bir sistemdir.

ISO22000 ise dünya çapında güvenli gıda üretimi amacıyla oluşturulmuş ve gıda tedarik zinciri içerisinde yer alan tüm firmalara uygulanabilen bir standarttır.¹⁴⁸ Gıda güvenlik sistemlerinin hazırlanmasında iyi tarım uygulamaları, iyi üretim uygulamaları gibi süreçlerle desteklenmektedir.

Tarım sektörünün ekonomi içerisinde önemli bir yer teşkil ettiği Türkiye’de tarımsal ürünlerin ticareti önemli bir yer teşkil etmektedir. Bilhassa AB ile yapılan tarım ürünleri ticaretinde, tedbirler alınması önemlidir. Çünkü gıda güvenliğine yönelik olası bir sorun büyük çaplı bir krize dönüşebilmektedir. Dolayısıyla ürünler gümrük kapısından geri dönebilmektedir. Türkiye’ye çeşitli dönemlerde bu tarz sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Önceki yıllarda Rusya’yla domates konusunda kalıntı izine rastlayan Rusya, 2013 yılında Türkiye’den ithal ettiği gerekli standartlara uygun olmadığı gerekçesiyle geri göndermiştir. Bu da söz konusu alanda dünyanın verdiği önemi göstermektedir.

Ülkemizde AB ile olan tarım ticaretinde Eurogap standartlarına uygun üretmesi yönünde çalışmalara başlatılmış ve iyi tarım uygulamalarına ilişkin 25577

¹⁴⁷ 13 Haziran 2010 tarih ve 27610 sayılı Resmi Gazete

¹⁴⁸ Utku Çopur ve Arkadaşları, **a.g.e.**, s.2.

sayılı yönetmelik resmi gazetede yayınlanmış olup ayrıca 2003 yılında 25329 sayılı “Kontrollü Örtü Altı Üretimin Uygulanmasına” ilişkin yönetmelikle birlikte üreticilerin ilgili hükümleri yerine getirmesiyle gıda güvenliği açısından tüketiciler için daha sağlıklı bir üretim gerçekleştirilebilecektir.¹⁴⁹

Bu yönetmeliklerle birlikte üreticilerin hastalık ve zararlılara karşı ilaç vb. koruyucu maddelerinin belirlenen talimatlar gereğince uygulanmasına değinilmiştir. Ayrıca örtü altı üretimin geliştirilmesi, kayıt altına alınması, izlenmesi vb... amacıyla bu yönetmelik altında 2004 yılında Örtü Altı Kayıt Sistemi Veri Tabanı Kurulmuştur. Ayrıca mevcut yönetmelik ve kayıt sistemi 2010 yılında güncellenerek Örtü Altı Üretimin kayıt altına alınması hakkındaki yönetmelik ve örtü altı kayıt sistemi adı ile ihtiyaca daha fazla cevap verir hale getirilmiştir.¹⁵⁰

Gıda güvenliği sistemi açısından iyi tarım uygulamalarına bakıldığında, iyi tarım uygulamaları standartı sertifikası alan bir ürün hem tüketici hem üretici açısından avantaj sağlamaktadır. Tüketici kaliteli ve güvenli gıdaya erişmiş, üretici ise kontrollü ve izlenebilir güvenli gıda üretimi ile çevreyi, işçi sağlığını ve kaynak kullanımında bilinçli hareket etmesini sağlayarak ekonomik olarak ticari bir yeri dönüş riskini azaltmış olur.

Türkiye’de gıda güvenliği sistemleri konusundaki bir diğer düzenlemede 30 Mart 2005 tarihli 25771 sayılı, “Gıda ve Gıda ile Temasta Bulunan Madde ve Malzemelerin Piyasa Gözetimi, Kontrol ve Denetimi ile İşyeri Sorumluluklarına Dair Yönetmelik”tir. Bu düzenlemeyle birlikte işyerlerinde gıda güvenliğinin temin etme açısından hijyen tedbirlerini uygulamakla yükümlü hale getirerek, bunları takiben HACCP ilkelerine dayanan prosedürleri uygulamakla yükümlü kılınmıştır.¹⁵¹

¹⁴⁹DPT,9. Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu, **a.g.e.**, s.32.

¹⁵⁰Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı,Örtü Altı Kayıt Sistemi, (t.y.), (çevrimiçi) <http://www.tarim.gov.tr/Sayfalar/IceriklerDetay.aspx?rid=361&NodeValue=156&KonuId=133&ListName=Icerikler>, 06.12.2012.

¹⁵¹DPT,9. Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu, **a.g.e.**, s.35.

2.7.6. Türkiye’de Gıda Güvenliğinde Tohum

Tohum gıda zincirinin başlangıç noktasıdır. Bu sebeple güvenli gıda temininde tohumlukların yeri çok önemlidir. Bilhassa artan nüfusun artan gıda talebinin karşılanmasında tohum konusu sürdürülebilir tarım anlayışı gereği en önemli konulardan birini oluşturmaktadır. Tohumluk açısından en çarpıcı noktalardan biri kalıntı sorunu ve GDO kullanımıdır. Türkiye’de 1992 yılında imzalanan BM’nin biyoçeşitlilik sözleşmesi ve 2003 yılında bu sözleşmeye ek olarak GDO’lu organizmaların uluslararası ticaretin kurallarını belirleyen “biyogüvenlik protokolü” imzalanmıştır.¹⁵² Bu düzenlemelerle birlikte tohum başta olmak üzere tüm aşamalarda GDO içerikli üretim ve ticareti engellenmiştir. Ancak Türkiye’nin alt yapı yetersizlikleri ve sözleşmenin yükümlülüklerini yerine getirecek “ulusal biyogüvenlik” yasası gibi kanuni düzenlemelerin olmaması gibi sebeplerden GDO’lu tarım ürünleri iç piyasaya girmesi sözkonusudur. Bu doğrultuda Türkiye’nin GDO’ya ilişkin yapmış olduğu ilk resmi düzenleme Tarım ve Köy İşleri Bakanlığınca “Transgenetik Kültür Bitkilerinin Alan Denemeleri Hakkında Talimat” adıyla 1998 yılında yapılmış ve 26 Ekim 2012’de yönetmelik hazırlanarak “Ulusal Biyogüvenlik Yasa Tasarısı” bakanlar kuruluna sunulmuştur.¹⁵³

Ülkemize dış ülkelerden gelen tohumlukların, yukarıda da belirtildiği gibi alt yapımızın istenen seviyede olmamasından bilhassa gümrük takibinde test edilmesi vb... gibi yeterli denetleme imkanı olmadığından transgenetik tohumların ülkemize giriş riskini artırmaktadır. Tarım politikaları açısından bu alanda önlemlerin alınmasını gerektirmektedir. Tohuma İlişkin Türk Tarım Politikalarındaki düzenlemelere baktığımızda;

1926 yılında “Tohum ıslah ve üretme istasyonları kurulmuş; 1938 yılında “Devlet Zirai İşletmeler Kurumu kurulmuştur”, böylece tohumlukların üretimi hız

¹⁵² Nalan Y. Delice, Tayfun Özkaya, **a.g.e.**, s.53.

¹⁵³ Türkiye’nin Yetersiz GDO’lu Ürün Politikası (t.y.), (çevrimiçi)<http://www.gazetebilkent.com/2013/05/25/turkiyenin-yetersiz-gdolu-urun-politikasi/>, 25.05.2013.

kazanmıştır, 1950 yılında 5433 yasa ile “Devlet Üretim Çiftlikleri” ile tohumluk üretim ve dağıtımını organize edilmiş, 1953 yılında tahıl tohumlarının kontrol ve sertifikasyon çalışmaları başlatılmış; 1963 yılında (ISTA) Uluslararası Tohum Test Birliğine üye olunmuştur. 308 sayılı Kanun ile tohumluk konusu disipline altına alınarak, kaliteli ve güvenli tohumların devlet garantisi altında üretimi amaçlanmıştır. 1980 sonrasında özel sektörde tohumculuk alanına girmiş ve 1985 yılında “tohumluk teşvik kararnamesi” çıkarılmıştır; 1993 yılında yapılan düzenlemelerle dış alımda uygulanan gümrük istisnası ile tohumculukta kalite ve bitki hastalıkları konusunda iyileştirici uygulamalar amaçlanmıştır. 1997 – 1999 yıllarında bitki çeşitlerinin tescili ve üretimi izni verilmesine ilişkin yönetmelikler düzenlenmiştir; 2004 yılında 5042 sayılı “Yeni Bitki çeşitlerine ait Islahçı Haklarının korunmasına ilişkin yasa yürürlüğe girmiştir; 2006 yılında ise AB ile uyumlu hale getirme adına yeni bir tohumluk yasası kabul edilmiştir.¹⁵⁴

2006 yılında yürürlüğe giren bu yasayla birlikte çiftçinin yerel tohumları kullanması engellenerek çok uluslu şirketlerin tohumlarına olan bağımlılığı artmayı hedeflemektedir. Dahası yerel tohumların kullanımı halinde cezai yaptırım öngörmektedir. Kamunun giderek çekilmesi ile yerel olmayan bu tohumların nedenli güvenilir olduğu bilinmemekte, dolayısıyla menşei bilinmeyen tohumlarla üretilen ürünlerin soframıza gelişi ciddi bir risk teşkil etmektedir.

2.7.7. Türkiye de Gıda Güvenliğine İlişkin Kamu – Sivil Toplum İşbirliği

Türkiye’de 13 Haziran 2010 tarihinde 5996 sayılı Kanunla eski adıyla Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı” gıda güvenliği, veterinerlik ve bitki sağlığı” konularında tek yetkili merci olmuştur. Ancak gıda güvenliği alanında en yetkili birim, “Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü” (KORGEM) oluşturmaktadır.¹⁵⁵

¹⁵⁴ Demet Altındal, İlknur Akgün, “Yeni Tohumculuk Yasası ve Türk Tarımına Etkileri”, **Süleyman Demirel Üni. Ziraat Fakültesi Dergisi**, C. 2, S:2, 2007, s.28.

¹⁵⁵ Necdet Buzbaş, **TR ve AB’de Gıda Güvenliği: Ortaklık Sinerjisi**, 28. TR-AB Karma İstişaresi Toplantı Raporu, İskoçya, 2010, s.8.

Yapılan çalışma faaliyetleriyle birlikte karmaşık yapıdaki kurumsal yapı tek bir otoriteye dönüştürülmüştür. Ancak gıda güvenliği konusu çok geniş bir alanı oluşturduğundan, bakanlık etkin bir şekilde hizmet edebilmesi için gerekli gördüğünde sağlık, iç işleri bakanlığı, sivil toplum kuruluşları gibi çoklu destek alarak işbirliğine gidebilmektedir.

Bu doğrultuda Bakanlık tüketici bilinç seviyesinin yükselmesi adına 2009 yılında “güvenilir gıda, sağlıklı yaşam” sloganıyla imzalanan protokolle “Alo 174” Gıda Hattını oluşturmuştur. Bu düzenlemeyle halk sağlığını koruma adına, mevcut şikayetleri dikkate almakta ve gerekli gördüğünde sözkonusu işbirliği vasıtasıyla acil önlem alabilmektedir.

2009 yılı “gıda güvenliği yılı” ilan edilmesiyle bu dönemde bakanlık ve sivil toplum kuruluşları karşılıklı etkileşimde bulunmuşlardır.

3. BÖLÜM

GIDA GÜVENLİĞİNDE ULUSLARARASI KURULUŞLAR VE GIDA GÜVENLİĞİNİNGELECEĞİ

3.1. ULUSLARARASI KURULUŞLARIN ROLLERİ

Güvenli gıdaya erişim konusunda, insan sağlığına zarar vermeyecek kaliteli ve yeterli gıdanın temini son derece önemlidir. Özellikle, dünya nüfusunda meydana gelen artış göz önüne alındığında kaliteli ve güvenli gıdaya erişim gün geçtikçe zorlaşmaktadır. Bununla birlikte iklim değişikliği, gittikçe çoraklaşan araziler, tarımsal alanların verimsizleşmesi gibi unsurlar gıda güvenliğini tehdit etmektedir. Bu doğrultuda, BM, Dünya Bankası gibi kuruluşların söz konusu alanda bir takım çalışmaları bulunmaktadır ve bu çalışmalara çoğu zaman Türkiye’de iştirak etmektedir.

3.1.1. Birleşmiş Milletler (BM)

1945 yılında Türkiye’ye BM’nin kurucu üyelerinden biri olarak dahil olmuştur. BM gıda ve beslenme konuları ile doğrudan ilgili olduğu kuruluşlar bulunmaktadır. Bunlardan FAO (Gıda – Tarım Örgütü) gıda güvenliği ve tarım alanında en aktif faaliyet gösterenidir, UNDP (BM Kalkınma Programı), konu ile ilgili olarak kalkınma için güvenli gıdaya erişim ve iyi beslenmeyi önemli bir unsur olarak değerlendirmektedir. Diğer bir alt kuruluş WHO (Dünya Sağlık Örgütü)’dür. WHO’nun temel amacı insanların daha sağlıklı bir yaşama kavuşması ve sürdürmesi için çalışmalarda bulunmaktır. Bu doğrultuda güvenli gıdaya erişimde insan sağlığı açısından önemli bir unsurdur. Tüm bu alt kuruluşlar doğrudan ya da dolaylı olarak birtakım çalışmalarda bulunmaktadırlar. Türkiye’de bu çalışmalara iştirak etmektedir.

3.1.1.1. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)

UNDP, 177 ülke ve bölge ile birlikte 60 yılı aşkındır çalışmalarını sürdürmektedir. UNDP'nin temel amacı, Dünya üzerinde yoksulluğu önlemek, tarım alanlarının geliştirilmesi, çevrenin korunması, doğal kaynakların verimli kullanımı, kalkınma yönetimi gibi başta GOÜ'ler olmak üzere ilerlemenin sağlanmasıdır.¹⁵⁶ Türkiye ile gıda güvenliği ve tarımsal işbirliğinin gelişmesine yönelik 1998 yılında UNDP ve FAO işbirliğiyle “Gıda Güvenliği Çalışma” grubu oluşturulmuştur. Bu grubun yönlendirmesiyle “Ulusal Gıda Güvenliği Değerlendirme Raporu” hazırlanmıştır. Bu raporda Türkiye'nin yeterli tarım ve gıda potansiyelinin olduğunu ancak özellikle Doğu, Güneydoğu Anadolu, Karadeniz bölgelerinde yetersiz gıda ve beslenme riskinin olduğu belirtilmiş olup, 1999 yılında tamamlanan raporun bulguları UNDP ve FAO'ya çalışmaları açısından önemli bir yol gösterici olmuştur.¹⁵⁷

Gıda güvenliğinin sağlanmasında sürdürülebilirlik temelinde organik tarım uygulamaları ön plana çıkmaktadır. Bu doğrultuda UNDP-Türkiye arasında 2009 – 2013 dönemini kapsayan “Organik Tarım Kümelenme Projesi” gerçekleştirilmiştir. Bu projede, Türkiye'den Güneydoğu Anadolu Bölgesi saha olarak seçilmiş ve organik tarım sektörünün aktif hale getirilerek, gereken kapasitenin oluşması hedeflenmiştir.

UNDP'nin “Bin Yıl Kalkınma Hedefleri” kapsamında Türkiye için 2015 yılına kadar 8 hedef belirlenmiştir. Burada gıda güvenliğinin devamlılığı açısından aşırı yoksulluğu ve açlığı ortadan kaldırma hedefi bulunmaktadır. Bu hedefte, artan nüfusun ihtiyaçlarının yeterli seviyede karşılanması gerekliliği yatmaktadır. Bu

¹⁵⁶ Yaşar Öz, “TR ve AB’nde Uygulanan Güvenli Gıda Politikaları Üzerine Bir Araştırma”, (Yayınlanmamış Y.L. Tezi), Tekirdağ, 2012, s.11.

¹⁵⁷ DPT ,İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, , a.g.e.,s.61.

başlık altında, Türkiye’de açlık sorunu olmamakla birlikte daha çok yoksulluğa bağlı yetersiz beslenme sorununa değinilmiştir.¹⁵⁸

3.1.1.2. Gıda Ve Tarım Örgütü (FAO)

1945 yılında BM’ye ait bir alt kuruluş olarak kurulmuş olan FAO; tarım ve gıda ile ilgili alanlarda çalışmalar yaparak, gıda güvenliğinin sağlanması beslenme ve hayat kalitesinin yükseltilmesi amacını taşır. FAO, söz konusu alanda en aktif kuruluştur. FAO kurulduğu gündem beri bu amaçlara paralel olarak tarımsal üretimi artırarak kırsal kalkınmayı gerçekleştirmek, kaliteli ve güvenli gıdaya erişimin sağlanması için yaklaşık 191 ülkesiyle konuyla ilgili çeşitli alanlarda proje ve çalışmalarda bulunmaktadır. Türkiye-FAO ilişkileri 1948 yılında başlamıştır. Bu doğrultuda Türkiye’ye FAO’nun öncelikleri arasında yer alan sürdürülebilir tarım çerçevesinde gıda üretiminin artırılması ilkesini destekleyerek, doğal kaynakları tahrip etmeden ortak, uygulanabilir, ekonomik olarak karlı ve sosyal açıdan kabul edilebilir programlara katılarak insan ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik faaliyetlerde bulunmaktadır.¹⁵⁹

FAO, 1974 yılında ilk defa dünya Gıda Konferans gerçekleştirmiştir. Konferansa 3 temel konu üzerinde durulmuştur. Bunlar; Dünya gıda güvenliği * Tarımsal Kalkınma için uluslararası yardım, * Konferanstaki tavsiyelerin hayata geçirilmesi için kurumsal çerçevedir. Gıda güvenli başlığı altında; gelişmekte olan ülkelere yapılması gereken gıda yardımları, tüm ülke hükümetlerinin zirve sonrasında belirlenen prensipler doğrultusunda rol oynama ve gıda – tarım alanında erken uyarı sisteminden bahsedilmiştir.¹⁶⁰ Bu konferansta yeterli beslenme sorunu büyük çaplı bir problem olarak değerlendirilmiştir ve gıda güvenliği konusu uluslararası boyuta taşınmıştır. Konuyla ilgili 2. konferans ise 1992 yılında

¹⁵⁸UNDP-The Millennium Development Goals, (t.y.),

(çevrimiçi)<http://www.tr.undp.org/turkey/en/home.html>04.07.2013.

¹⁵⁹ DPT, İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, a.g.e.s.62.

¹⁶⁰ CommunicationFromTheCommissiontoTheCouncil World FoodConfrence (5 to 6 November/1974),s.2-3. (t.y.), (çevrimiçi)<http://aei.pitt.edu/view/eusubjects/foodaid.html>, 17.06.2013.

gerçekleştirilen “Dünya Beslenme Deklorasyonu”dur. Bu konferans FAO – WHO ve diğer ülke temsilcilerinin katılımıyla gerçekleşmiş olup, beslenme ve açlık problemini çözmek amacıyla yapılmıştır.¹⁶¹ Bu konferansta beslenme refahının artırılması, gıda güvenliği ve muhafazasına ilişkin temel konuların ülkelerin sorumluluk alanında olduğunu, değişen dünya şartlarında kaynakların etkin kullanımı yoluyla dengeli beslenmenin sağlanması gibi sonuçlara varılmıştır.

1996 yılında FAO’nun ev sahipliğini yaptığı “Dünya Gıda Zirvesi” gerçekleştirilmiştir. Her ülke kendi gıda güvencesinin durumunu, amaçlarını, sorularını ve geleceğe yönelik eğilimlerini belirleyerek zirveye katılmıştır.¹⁶² Bu konferansa Türkiye’de katılmıştır. Genel olarak özetlendiğinde konferansta açlık sorununa geniş boyuttan bakılarak 2015 yılına kadar 1996’daki seviyesinin yarısına inmesi ana hedef olarak tespit edilmiştir. FAO’ya hedefin gerçekleştirilmesi amacıyla izleme görevi verilmiştir.

Konferansta evrensel gıda güvenliğinin gerçekleştirilmesi adına kamu-sivil toplum – BM kuruluşları arasında bütüncül bir işbirliğinin gerekliliğine değinilmiştir. Konferanstaki hedeflere ulaşılabilmesi için uygun koşullarda ortamın oluşturulması, sürdürülebilir tarım ve gıda güvenliğini sağlayacak politika çerçevesinin oluşturulması; Deprem, sel gibi acil durumlarda gıda ihtiyacını karşılayacak tedbirlerin alınması kamu ve özel yatırımlarının gıda ve tarım sistemleriyle kırsal kalkınmayı güçlendirecek şekilde yönlendirilmesi ve her ülkenin mevzuat dahilindeki eylemleri belirlemesi kararlaştırılmıştır.¹⁶³ Türkiye açısından ise söz konusu taahhütleri yerine getirmesi için bazı plan ve projeler oluşturulmuştur. Bunlar;

¹⁶¹ Gülgün Ersoy, Meral Aksoy, 1992 Dünya Beslenme Deklarasyonu, **Gıda Dergisi**, C. 19, S:2, 1994. S.93.

¹⁶² DPT İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, **a.g.e.**,s.2.

¹⁶³ Sinan Varol, “Dünya Gıda Zirvesi – Geçmişten Bugüne”, **Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi**, S:6, erişim: 02.12.2013, (Çevrimiçi),<http://www.mfa.gov.tr/dunya-gida-zirvesi---gecmisten-bugune.tr.mfa>, 05.06.2013

* Gıda Güvencesizliği ve Hassasiyeti Bilgi ve Haritalama Sistemi (FIVIMS)'nin yerleştirilmesi planlanmıştır. Bu vesileyle, Türkiye’de gıda güvencesizliğini takip etmek ve beslenme araştırmalarını yürütmek amacıyla çalışmalar gerçekleştirilmiştir.¹⁶⁴

* Daha sistematik ve düzenli hareket edilmesi amacıyla “Gıda Güvenliğine İlişkin Eylem Planının” hazırlanarak HACCP, risk değerlendirme vb... konuların önem verilmesine değinilmiştir.

* Türkiye gıda güvenliği ile ilgili konularda Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ), tarımsal kalkınma ve gıda güvencesi programlarının bölgesel stratejiler başta olmak üzere 2000-2001’de FAO-ve 11 ülkenin katılımıyla KEİ tarım çalışma grubu İstanbul’da toplantılar düzenlemiştir. KEİ, esas olarak Eski Sovyetler Birliğinin tarımsal açıdan gıda maddelerine, Türkiye’nin ise ihtiyaç duyduğu enerji talebinin karşılanması çerçevesinde işbirliği yatmaktadır. KEİ’ye üye ülkeler arasında kaliteli ve güvenli gıdanın temini açısından karşılıklı işbirliğine dayalı planların hazırlanması oldukça önemlidir.

* Türkiye’de “Gıda Güvencesi Bilgi ve Erken Uyarı Sisteminin” tanımlanması amacıyla FAO ve Türkiye arasında çalışma toplantılar yapılmıştır. Ayrıca “Güney – Güney” gıda güvencesi programında aralarında Türkiye’nin bulunduğu Türki Cumhuriyetlerin tarımsal üretim ve sulama ihtiyaçlarının belirlenmesi amacıyla bu ülkelerde incelemelerde bulunmuştur.¹⁶⁵

* 2006-2010 dönemini kapsayan tarımsal strateji hazırlanarak, tarım sektörünü daha iyi bir yere taşımak amacıyla kalkınma stratejisi kapsamında amaçlar belirlenmiştir. Stratejinin temeline sürdürülebilirlik kavramı oturtulmuştur.

¹⁶⁴ A.y.

¹⁶⁵ Celile Ö.Dölekoğlu , Gıda Güvencesi, T.E.A.E-BAKİŞ, S:4, C.3, Yayın no: 1303 – 8346, Ankara, 2003, s.3.

Bu planlara ek olarak Türkiye'nin 17 Ağustos Marmara depreminden sonra FAO-Türkiye işbirliğince "Marmara depreminden etkilenen küçük çiftçiler için yardım projesi" yapılmıştır. Gıda güvenliği açısından değerlendirildiğinde çiftçinin güvenli gıda üretimi konusunda bilinç seviyesini yükseltecek tarımsal uygulamalara yönelik eğitim vb... çalışmalar yürütülmüştür.

FAO'nun söz konusu alandaki diğer bir önemli çalışması da 2002 Dünya Gıda Zirvesidir.

1996 Dünya Gıda Zirvesinden 5 yıl sonra 2002 yılında, 96 yılındaki zirvede belirlenen amaçlar doğrultusunda meydana gelen gelişmeler değerlendirilmiştir.

Bu doğrultuda zirvede hedeflenen 2015'e kadar açlık seviyesinin yarıya indirilmesi hedefinde geride kalındığı, dünyada sadece 6 milyon insanın açlık seviyesinden çıkabildiği, bu hızla gidildiği takdirde 60 yıl sonra hedeflere varılacağı belirtilmesi üzerine, dünyada açlığın ortadan kaldırılması için alınması gereken tedbirlerin belirlenerek, karşılaşılan güçlüklerin değerlendirilmesi amacıyla "Dünya Gıda Zirvesi 5 yıl sonra Toplantısı"na karar verilmiştir.¹⁶⁶

11 Eylül saldırılarından dolayı 2002'de gerçekleşen zirvede hem gelişmiş hem GOÜ'lerin temsilcileri katılmıştır. Zirvedeki gelişmeleri genel olarak baktığımızda;

* Gıda güvenliğinin sağlanması amacıyla ortak bir planın oluşturulması, * GOÜ'lerin uluslararası tarım ürünleri ticaretinden gelişmiş ülkeler kadar yararlanmasının sağlanması, * Ülkelerin gıda güvenliğinin sağlanmasında oluşturulacak eylem planında gönüllü katılımın sağlanması, * Herkes için vazgeçilmez bir hak olan gıda güvenliğine yönelik tüketici bilincinin artırılması, * Gıda güvencesi çerçevesinde Codex Alimentarius, Uluslararası Bitki koruma sözleşmesi, Uluslararası Salgın Hastalıklar Ofisinin katkılarıyla birlikte DTÖ Sağlık

¹⁶⁶ Sinan Varol, a.g.e.

ve Bitki sağlığı önlemlerinin gıda güvencesi çerçevesinde ele alınması gibi konulara değinilmiştir.¹⁶⁷

Türkiye'nin de katıldığı toplantıda, bir önceki zirvedeki hedefler doğrultusunda çalışmalar gerçekleştiren Türkiye bu zirvede de gıda güvenliğine yönelik ilerleme kaydetmeye çalıştığı görölmektedir. Gelişmekte olan ölkeler açısından bakıldığında söz konusu alanda iyileştirmelerin yapılmasına duyulan ihtiyaç daha da göze çarpmıştır. Özellikle bir önceki zirvede hedeflenen açlık seviyesini düşürmede yetersiz kalışı, aç insan nüfusunun neredeyse tamamını barındıran GOÜ'ler için acil bir konuyu oluşturmaktadır. Bu doğrultuda gelişmiş ölkelerin GOÜ'lerdeki beslenme sorununa yönelik mali inisiyatif alması gerekliliği ortaya çıkarak, yardımda bulunması konusu gündeme gelmiştir.

2002 yılındaki bu zirvenin ardın FAO 2009 yılında yeni bir zirve daha gerçekleştirmiştir. Türkiye bu zirveye de daha öncekilere olduğu gibi iştirak etmiştir. Bu zirvede de temel hedef değışmemiş ve 2015'e kadar aç insan sayısının yarıya indirilmesi hedeflenmiştir. Tarım sektörünün yoksul ölkeler için hem beslenme hem istihdam olarak en önemli alanı oluşturduğundan, gelişmiş ölkelerin aktifbirşekilde bu soruna eğilmesi gerekmektedir. Bu gerekler etrafında gerçekleşen 2009 yılı gıda zirvesine İtalya dışında G-8 ölkeleri katılmamıştır. FAO'nun GOÜ'. için mali destek talebi katılımcı ölkelerce reddedilmiştir. Ayrıca FAO genel sekreterinin yaptığı açıklamada, "açlığın giderilmesiyle ilgili olarak bir takvim belirlenmemesinin ve somut hedefler konmamasının esef verici" olduğu belirtilmiştir.¹⁶⁸ Ölkelerin katılım konusunda ve ileriye dönük hedeflerdeki isteksizliği 2008'de yaşanan ekonomik krizin olumsuz etkilerinden kaynaklanmış olabilir. Ancak ekonomik konjoktür ne düzeyde olursa olsun ölkelerin güvenli gıda ve beslenme sorunlarını 2. Plana atmaları gelecek vadede sorunun daha da derinleşmesine sebep olacaktır. Gelişmişölkelerin bu konuda dünyanın geri kalanını da düşünmesi gerekmektedir.

¹⁶⁷ A.y.

¹⁶⁸ Korkut, Boratav, "Dünya Gıda Zirvesi", Sol Portal,(Çevrimiçi)

<http://haber.sol.org.tr/yazarlar/korkut-boratav/dunya-gida-zirvesi-20721>, 02.07.2012.

BM'nin yapmış olduğu çalışmalarda dünyanın geri kalan yoksul kesiminin ihtiyaçlarının karşılanması için en zengin 225 kişinin toplam varlıklarının yüzde 4ünün yeterli olabileceği, temel beslenme ihtiyaçlarının karşılanması için 13 milyar doların gerektiği, bu miktarın ise ABD ve AB'de bir yılda yapılan parfüm harcamalarına eşit olduğu hesaplanmıştır.¹⁶⁹

• Dünya Gıda Programı ve Dünya Gıda Günü

BM'nin bünyesinde söz konusu alanda yapılan düzenlemelerden biri de “Dünya Gıda Programı”dır.

1963 yılında kurulan Dünya Gıda Programı, doğrudan gıda yardımlarında bulunan bir örgüt olup, az gelişmiş ülkelere tarımsal, kırsal kalkınma, beslenme gibi konularda yardımcı olmaktadır. Dünya Gıda Programının temel amacı yoksul kesime açlık konusunda yardımcı olarak, bu kişilerin açlık ve yoksulluk döngüsünü kırmaya yardımcı olmaktır. Bu doğrultuda acil durumlar ve kalkınma projeleri için gıda yardımı sağlamakta olup, finansmanı ayni ve nakdi olabildiği gibi hükümetler, özel kuruluşlar gibi birimlerce gönüllü katkılarla sağlanmaktadır.¹⁷⁰

Türkiye'nin Dünya Gıda Programı ile olan ilişkilerinde başlangıçta yardım alan ülke konumundayken sonrasında yardım veren ülke konumuna geçmiştir. 2003 sonrası yoğunlaşan Türkiye-Dünya Gıda Programı ilişkilerini Irak Operasyonu öncesinde yapılacak olan insani yardım çalışmaları tetiklemiştir. Bölgeye yakın olması sebebiyle tampon ülke konumunda ilişkiler yoğunlaşmıştır. Türkiye ile olan karşılıklı ilişkiler küresel gıda güvenliğinin temini açısından açlık, yoksulluk, savaş gibi olağanüstü durumlarda en temel insani hak olan sağlıklı ve güvenilir beslenme ihtiyaçlarının temin edilmesi adına önemli bir gelişmedir.

¹⁶⁹ Turan Güzeloğlu, “Küresel Gıda Krizi ve Beslenme Hakkı”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, S:80, Ankara, 2009, s.300.

¹⁷⁰ Burcu Aytekin, “Uluslararası Tarım politikasına Yön Veren Kuruluşlar ve Türk Tarımı Üzerine Etkileri”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Tekirdağ, 2012, s. 11.

FAO tarafından söz konusu alanda yapılan çalışmada “Dünya Gıda Günü”dür. FAO aynı zamanda kuruluş tarihi olan 16 Ekim’de her yıl gıda günü kutlanmaktadır. Her yıl belirlenen temalarla gıda güvenliği, tarımsal kalkınma, açlık gibi konularda toplumsal bilinç seviyesini artırmaya çalışmaktadır. En son kutlanan 2012 yılı Dünya Gıda Gününde tema olarak “Tarım Kooperatifleri” seçilmiştir. Seçilen temalarla FAO, bilhassa gelişmiş ülkeleri konunun taraflarına yardımda bulunmaya teşvik etmektedir.

FAO’nun yaptığı çalışmalara aktif şekilde katılarak yada güvenliğinin temininde çalışmalar yürüten Türkiye’nin FAO ile olan bir diğer çalışması “FAO-Türkiye Ortaklık Programıdır.

• FAO-TR Ortaklık Programı

Program; 2006 yılında Türkiye’yi temsilen Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ile FAO tarafından karşılıklı mütabakata varılarak anlaşma yapılmıştır. Programın temel amacı, ortaklık çerçevesi anlaşmasında; finansal, mali ve operasyonel çerçevede gıda güvenliğinin sağlanarak, kırsal yoksulluğun azaltılması gibi konularda aktif işbirliğinin sağlanması hedeflenmiştir. Anlaşmaya; Türk İşbirliği Ajansı (TİKA), Çevre ve Orman Bakanlığı, Dış İşleri Bakanlığı, DPT vb... kuruluşlar program ile ilgili faaliyetler doğrultusunda katkıda bulunması öngörülmüştür. Programın finansmanı onaylanmış ve yararlanıcı ülkede uygulanan projelerin ulusal mülkiyeti, ulusal kalkınma strateji ve planları içinde, FAO-Türkiye ortaklık programına entegrasyon sürecinde ilgili hükümetçe sağlanmaktadır. Programın 3. maddesinde öncelikli 6 temel konu tanımlanmıştır; Bunlar;

* Gıda güvenliği

* Tarım ve kırsal kalkınma

* Hayvan ve bitki gen kaynakları

* Doğal kaynak yönetimi

* Balıkçılık ve ormancılık

* Tarımsal politikalar.

Programla olan sinerjiyi kolaylaştırma adına, 3 tematik alanda ülke ve bölgesel seviyede program destekli müdahalelerde sinerji oluşturmak ve tutarlı hareket etme adına entegre olmayı kolaylaştıracak 3 alanda mümkün olduğunca takipte bulunmaktadır. Bu alanlar;

* Gıda güvenliği

* Doğal kaynak yönetimi

* Kurumsal reform ve ulusal kapasite geliştirmedir.

Program gereği; çeşitli bakanlıklar, kuruluşlar gibi konunun ilgili tarafları genel olarak yılda birkez toplantı gerçekleştirmektedirler.¹⁷¹

3.1.1.3. Dünya Sağlık Örgütü (WHO)

II. Dünya Savaşı sonrasında sağlık konusunda faaliyette bulunacak bir kuruma ihtiyaç duyulmuş olup, yapılan toplantılar sonrasında 1946 yılında düzenlenen konferans sonrasında WHO anayasası oluşturularak, bir müddet ara komisyonla işler yürütülmüştür, ara komisyonun hazırlıkları sonlandıktan sonra 1948 yılında WHO anayasası yürürlüğe girmiştir.¹⁷²

WHO'nun temel amacı; farklılık gözetmeksizin herkesin sağlık ile ilgili konulardan faydalanabilmesini sağlamaktır. Bakıldığında gıda güvenliği konusu

¹⁷¹ FAO-Turkey Partership Programme (FTTP), (t.y.) ,(çevrimiçi)<http://www.fao.org/europe /sec/fao-turkey-partnership-programme/en/>, 06.03.2013.

¹⁷² Bekir Metin, Sevim Tezel Aydın, **Dünya Sağlık Örgütü ve Türkiye İlişkileri**, Ankara, T.C. Sağlık Bakanlığı Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı, 1997, s.67.

WHO'nun temel amaçları arasında yer alması da yeterli ve kaliteli beslenme – güvenli gıdaya erişim insan sağlığının devamlılığı için hayati bir unsurdur.

WHO gıda güvenliğinin sağlanması ve açlığa çare amacıyla FAO ile birlikte 1992 yılında “Dünya Beslenme Deklarasyonu”nu gerçekleştirmiştir ve yeterli, kaliteli gıdaya erişimin önemine değinilmiştir.

WHO'nun Avrupa bölgesi için hazırladığı 2000-2005 dönemini kapsayan Gıda ve Beslenme Politikaları Eylem Planına dair durum değerlemesinde yol ve yöntemler belirlenmiştir.¹⁷³ Söz konusu alanda yapılan bir diğer düzenlemede FAO-WHO tarafından, “Codeks Alimentarius Komisyonu” kurulmuştur. 1963 yılında kurulan komisyonun üye sayısı bugün 180 civarındadır. Kuruluşun güvenli gıda üretiminin sağlanmasında temel teşkil etmekte dünyada gıda ile ilgili hijyen, kalite vb... konularda standartlaştırma getirmektedir. Bu standartlar ülkeler için uygulaması zorunlu olmamakla birlikte gıda güvenliği vb... konularda hazırlanacak ulusal çalışmalarda Kodeks temel bir yapı teşkil eder. Türkiye 1 Ekim 1963 yılında Kodekse üye olmuştur.¹⁷⁴

Türkiye’de gıda ile ilgili mevzuat çerçevesinde Kodeks standartları önemli ölçüde dikkate alınmıştır. Kodeks ile birlikte bazı tarım ürünlerinde olabilecek maksimum kalıntı miktarı vb... konularda söz konusu standartlara önemli ölçüde başvurulmaktadır. Türkiye’nin Kodekse uyumu uluslararası tarım ürünleri ticareti açısından özellikle AB’ye uyum çalışmaları sırasında önemlidir. Standartlara uygun şekilde gerçekleştirilen ticaretin sağlıklı bir şekilde işlemesi için büyük önem arz eder. Örneğin kuru incirde; geçmişte bazı tarım ürünlerinde ortaya çıkan kalıntı sorunu vb... sıkıntılarının yaşanmaması için “aflotoksin(küflenme sonucu oluşan bir çeşit zehirli madde)limiti”nin belirlenmesi ile ilgili çalışmalar gerçekleştirilmiştir.¹⁷⁵

¹⁷³ DPT, İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, **a.g.e.**, s.64.

¹⁷⁴ CodexandTurkey, (t.y.), (çevrimiçi)<http://www.tarim.gov.tr/Sayfalar/Eng-1033/IceriklerDetay.aspx?rid=668&NodeValue=349&KonuId=&ListName=Icerikler08.03.2013>.

¹⁷⁵ **A.e.**

3.1.1.4. Uluslararası Tarımsal Kırsal Kalkınma Fonu (IFAD)

IFAD 1977 yılında BM'ye bağlı olarak kurulmuş özel bir ihtisas kuruluşudur. Kuruluşun amacı; GOÜ'lerdeki tarımsal ve kırsal kalkınmayı hızlandırmak amacıyla ek kaynakları harekete geçirmektir. Fon, özellikle gıda üretim sistemleri geliştirmek ve yaygınlaştırmak üzere geliştirilmiş projeleri finanse etmektedir. Desteklenecek kalkınma projelerinin gıda maddesi üretimini artıran, fakirliği önleyen ve beslenmeyi iyileştiren özelliklere sahip olunması istenir.¹⁷⁶

Türkiye'nin BM'nin bir üyesi olarak IFAD ile yaptığı projelerle bir takım faaliyetlerde bulunmuştur. Bu faaliyetlere baktığımızda kırsal kesimde yaşayanlara daha iyi imkanlar sunulması, gıda güvenliğinin sağlanması temelinde bitkisel üretimin artırılması, sulama kanalı, yol vb... altyapı çalışmalarında bulunulmuştur. Bölgesel açıdan bakıldığında IFAD Türkiye'de Erzurum-Muş-Bingöl-Yozgat-Ordu-Giresun'da kırsal kalkınma projelerinde 1980 yılından itibaren kredi desteği sağlamaktadır...¹⁷⁷

IFAD'inentegre ve alan temelli yaklaşımının Türkiye bağlamında uygulanmasının zor olmasından dolayı, proje tasarımı aşırı karmaşıklığından uzak durulmasının önemi ortaya çıkmıştır.¹⁷⁸

IFAD tarım ve gıda alanında çeşitli kuruluşlarla işbirliği çalışmalarında bulunmaktadır. IFAD-FAO-Dünya Gıda Programı (WFP) tarafından 2011 yılında Dünya Açlık Raporu hazırlanmıştır. Bu raporla yeterli ve güvenli beslenmenin önündeki en büyük sorunlardan biri olan açlık konusuna küresel boyutta bakılmıştır.

¹⁷⁶ Burcu Aytekin, **a.g.e.**, s.12.

¹⁷⁷ DPT, İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, **a.g.e.**, s.67.

¹⁷⁸ Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma (Ipard) Programı, (2007-2013), s.75, (çevrimiçi) <http://ipard.tarim.gov.tr/>, 26.04.2012.

3.1.2. Dünya Bankası

BrettonWoods konferansı sonrasında ikinci dünya savaşının sebep olduğu; yıkımın telafi edilmesi ve başta ekonomileri zarar gören ülkelerin finanse edilerek kalkınmasına yön vermek üzere 1946 yılında kurulmuş bir örgüttür.

Dünya Bankasının ana sözleşmesinin 1. Maddesinde yer alan hükme göre Bankanın kuruluş amacı özetle;

* Üyelerin savaş sonrasında kalkınma, yeniden yapılanma çabalarına sermaye kanalıyla yardımcı olmak ve bu doğrultuda ülkelerin kaynaklarının geliştirilmesini özendirmek.

* Özel yabancı yatırımlara destek vermek ve yetersiz kaldığı yerlerde destek olmak.

* Uluslararası ticari geliştirmek ve ödemeler dengesinin devamlılığı için uluslararası yatırımları özendirmek.

* Sağlanan kredilerin aciliyet sırasına göre yönlendirilmesini sağlamak.

* Savaş döneminden barış dönemine geçişte mümkün olan en uygun koşulların sağlanmasına yönelik uluslararası yatırımları yönetmek şeklinde özetlenebilir.¹⁷⁹

Dünya Bankasının yukarıda sayılan temel amaçlara hizmet etmesinin yanında doğrudan yada dolaylı olarak tarımsal ve gıda alanında çalışmaları bulunmaktadır. Çünkü kalkınmanın temel dinamiklerinden biri de gıda maddelerine yeterli ve kaliteli düzeyde erişimin sağlanmasıdır. Bu doğrultuda, Dünya Bankası tarımsal alanda, IFAD(Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu ile birtakım çalışmalar

¹⁷⁹ Mahfi Eğilmez; IMF, Dünya Bankası ve Türkiye. Krizleri Nasıl Çıkardık?, Creative Yayıncılık, İstanbul, s.65,

gerçekleştirmektedir. Türkiye'nin 1947 yılında üye olduğu kuruluştan, çeşitli nedenlerle sermaye birikimi yetersiz olan ülkemizin, kalkınmanın için dış kaynağa olan ihtiyacı doğrultusunda Dünya Bankası kaynaklarından yararlanmıştır.¹⁸⁰ Türkiye ve Dünya Bankası söz konusu alanda bazı projeler gerçekleştirmişlerdir. “Tarımsal Yayım ve Uygulamalı Araştırma Projesi”(TYUAP) ile birlikte Türkiye’de tarımsal sahada milli bir enformasyon sisteminin geliştirilmesi amaçlanmıştır.

TYUAP sistemi eğitim ve ziyaret yoluyla yayım yaklaşımına dayanmaktadır. Burada alanında uzman kişiler seçilmiş sahadaki çiftçileri düzenli aralıklarla ziyaret etmektedir.¹⁸¹ Gıda güvenliğinin sağlanmasının en temel koşullarından biri tarımsal sahada bilinç ve bilgi seviyesinin yükselmesi yoluyla yanlış tarımsal uygulamaların önlenmesini sağlanmasında önemli bir projedir. Bilhassa yapılan ziyaretlerle çiftçilere tarımsal alandaki son gelişmelerden haberdar edilerek uygulanması konusunda yön gösterici olabilmektedir. Ancak böyle bir sistemin oturtulması kolay bir iş olmayıp bölgesel koşullarda göz önüne alındığında, düzenli olarak takip edilmesi oldukça zordur.

Dünya Bankası’nın Türkiye’ye yönelik “Dünya Bankası-Türkiye Gıda Güvenliği Teknik Destek Programı” 2010 tarihli raporda Türkiye’de gıda sektörünün yapısına ve faaliyet gösteren işletmelere yönelik, program altında işletmelerin özelliklerine odaklanarak, AB gereklerine uygun faaliyette bulunmaları için bir dizi yatırım ve destek seçeneği sunulması amacını taşımaktadır. Bu plana ek olarak Dünya Bankası ve Türkiye ile imzalanan “Tarımsal araştırma geliştirmesi” kapsamında çalışmalarda bulunmuştur.

Dünya Bankası tarafından 2008 Kalkınma Raporunda günümüzde üretilen tarım ürünleri miktarı tüm dünyadaki beslenme ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeyde olduğunu ancak 850 milyon insanın gıda güvenliğine sahip olmadığını

¹⁸⁰ Safiye Kaya, “Dünya bankası ve Türkiye”, **Sayıştay Derğisi**, S:46-47, Ankara, 2002, s.39,

¹⁸¹ Geoffrey Tansey, **Milli Tarım Enformasyon Sistemi** (Çev.Mustafa Akbulut,) Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni, C. 35, S:2, 1986, s.15.

belirtmiştir.¹⁸² Bu noktada gıda güvenliğinin temininde sadece yeterli miktarda gıda üretimi yeterli olmamakla tarımsal çıktının bölüşümü sorunu ortaya çıkmaktadır.

3.1.3. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD)

Avrupa Ekonomik İşbirliğinin zamanla görevlerini yerine getirmede yetersiz kalınca yeni bir kurumun varlığına ihtiyaç duyulmuştur. Bu doğrultuda, çeşitli güncellemeler yapılarak, Avrupa ekonomik işbirliğine yeni bir şekil verilmesi konusunda 1960 yılında toplanan konferansın ardından 1961 yılında OECD resmen faaliyete başlamıştır.¹⁸³ OECD'nin temel amacı ekonomik kalkınmayı tüm dünyada gerçekleştirerek sürdürülebilir bir refahın sağlanmasıdır. Temel amaç ekonomik kalkınma olsa da, birçok alanda faaliyette bulunmaktadır. Bu doğrultuda OECD bünyesinde tarım, gıda ve çevresel konularda çalışma komiteleri bulunmaktadır. Genel olarak bakıldığında;

* **Bilim ve Teknoloji Politikaları Komitesi;** Üye ülkelerde halk sağlığı ve biyolojik kaynak merkezleri vasıtasıyla biyoteknolojivb... alanlarda gereken desteği sağlanmaktadır.

* **Çevre Politikaları Komitesiyle;**GDO'nun çevresel riskleri değerlendirilerek gıda güvenliğinin temini adına destek ve çalışmalarda bulunmaktadır.

* **Çevre ve Tarım Politikaları Komitesi;** Birleşik çalışma grubu ile; biyoteknolojinin bitki ve hayvanların biyolojik potansiyelini değiştirebilecek veya üretime yönelik çevresel direnci düşürerek gıdaların besin değeri ve güvenliği üzerinde etkileri olabileceği yaklaşımından hareketle çalışmalar yürütmektedir.

¹⁸² World Development Report, (2008), (Çevrimiçi) <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTDEC/EXTRESEARCH/EXTWDRS/0,,contentMDK:23062293~pagePK:478093~piPK:477627~theSitePK:477624,00.html>, 08.08.2013.

¹⁸³ DesmondDinan, a.g.e., s.387.

* **Tarım Komitesi ise;** Tarımsal açıdan gıda güvenliği sorunlarından kaynaklanan ticari anlaşmazlıkların incelenmesi ve biyoteknoloji kullanımının Pazar ve ticaret üzerindeki etkilerini analiz etmektedir.¹⁸⁴

OECD'nin FAO ile birlikte söz konusu alanda bazı çalışmalar yürütmektedirler. Bu çalışmalarla tarımsal açıdan mevcut durum ve gelecekteki görünüme ilişkin öngörülerde bulunmaktadır. FAO ve OECD tarafından hazırlanan 2013 tarım görünümü raporunda belli konulara değinilmiştir. Genel olarak bakıldığında bir takım öngörülerde bulunulmuştur.

Yıllarca GOÜ'lerde büyümenin yavaşlamasına sebep olarak gösterilen tarımın artan talep karşısında potansiyel bir yatırım alanı haline dönüşerek, GOÜ'ler için küresel üretimdeki paylarını artırmaları ve ticarete aktif rol almaları beklenmektedir. Ayrıca tarım sektörünün GOÜ'lerde yüksek ve güçlü bir büyüme elde ederken, gelişmiş ülkelerde zayıf büyüme artışının yanında artan nüfusa bağlı olarak talep artışına bağlı uzun dönemde fiyatlarda artış beklenmektedir. Buna paralel olarak tarım ürünleri ticaretinin de artacağı ancak fiyatlardaki dalgalanma, üretim stoklarının düşük seviyede oluşu gibi sebeplerle gıda güvenliği hususunda tehlike oluşturmaya devam etme olasılığına değinilmiştir.¹⁸⁵

3.1.4. Uluslararası Para Fonu (IMF)

IMF'de tıpkı Dünya Bankası gibi, Bretton Woods toplantıları sırasında temelleri atılmıştır. Türkiye dahil 44 ülkenin katıldığı toplantılar sonucunda, savaştan sonraki uluslararası para sisteminin esasları kabul edilmiş ve anlaşma imzalanmıştır.¹⁸⁶ IMF'nin temel amacı ekonomik olarak istikrarın devamlılığını sağlayacak çalışma ve faaliyetlerde bulunmaktır. IMF ülkelerle yaptığı karşılıklı

¹⁸⁴ Nuran Talu, **a.g.e.**

¹⁸⁵ FAO, World Agriculture: Towards 2015/2030, (t.y.) ,(çevrimiçi)<http://www.fao.org/docrep/004/y3557e/y3557e00.htm>, 08.05.2013.

¹⁸⁶ Rıdvan Karluk, **Uluslararası Ekonomik Mali ve Siyasi Kuruluşlar**, Turhan Kitapevi, Ankara, 1998, s. 297.

anlaşmalarda çeşitli konulara yer vermekte ve tarım sektörü de bu anlaşmaların bazılarına doğrudan ya da dolaylı olarak konu olmaktadır.

Türkiye ile IMF arasındaki en bilinen anlaşma “stand-by” anlaşmasıdır. 1999 yılında imzalanan 17. stand-by anlaşmasıyla tarımda yeni bir dönüşüm amaçlanmıştır. Anlaşmanın tarımla ilgili kısımlarında; kredi sübvansiyonlarının kaldırılması, tarım kooperatif ve birliklerinin özerk yapıya kavuşturulması, dolaylı destek politikalarından kademeli olarak vazgeçilmesi, çiftçi kayıt altına alma çalışmalarının hızlandırılarak, hububat-tütün gibi ürünlerin fiyatlarının dünya fiyatları ile uyumlu olması gibi düzenlemelerle Türk Tarım Politikalarının uygulaması gereken konulara değinilmiştir.¹⁸⁷ Anlaşmadan anlaşılacağı üzere devletin tarımsal alandaki müdahalelerini azaltarak, daha serbest bir yapıya dönüştürülmesi amaçlanmıştır.

Türkiye ve IMF arasında yapılan bir diğer çalışmada “Tarımsal Destekleme Reform Projesi” (ARIP)’tır. 2002’de yılında imzalanan anlaşma ile reform programının uygulanması kabul edilmiş olup, bu programın amacı; ürün ve girdiye dayalı desteklerin kaldırılarak yerine arazi büyüklüğüne dayalı destek programı uygulanmasıdır.¹⁸⁸ Ancak Türkiye gibi bir ülkede devlet desteğinden tamamen yoksun bırakılmış düzenlemelerin uygulanması oldukça zordur. Bilhassa gıda güvenliğinin temininde kalite, kontrol sistemlerinin işleyişi gibi konularda hükümetlerin uygun politika çalışmaları olmadan sürdürülmesi oldukça zordur.

¹⁸⁷ Celile Özçiçek Dölekoğlu, **Tarımsal Destekleme Politikasında Süreçler ve Üretici Transferleri**, Tarımsal Ekonomi ve Araştırma Enstitüsü Yayınları, Yayın No: 98, Ankara, 2003, s.58.

¹⁸⁸ Taylan Kıymaz, **Dünya Tarım Piyasalarında Serbestleşmenin Türk Tarımına Fiyat ve Gelir Yönünden Yansıması**, İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Yayın No: DPT: 2754, Ankara, 2008, s.47.

3.2. GIDA GÜVENLİĞİNİN GELECEK VİZYONU

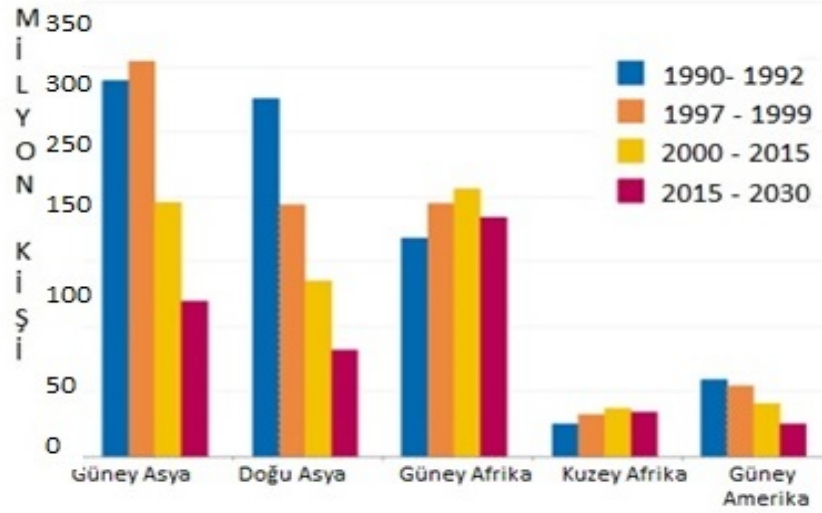
3.2.1. FAO Dünya Tarımı 2030'a Doğru

FAO, tarımsal görünümün gelecek vizyonu kapsamında değerlendirmek için dönem dönem çeşitli raporlar hazırlamaktadır. Türkiye'nin 100. yılına yakın olması sebebiyle 2030'a doğru görünüme bakıldığında; geliştirilmiş gıda güvenliği ve sürdürülebilirlik yolunda ilerlemek için tarımsal açıdan bir vizyon sunmak amaçlanmıştır. Raporda gittikçe artan dünya nüfusunun beslenme ihtiyaçlarının karşılanmasında sürdürülebilirlik konusuna önem verilmiştir. Bu doğrultuda 2030 yılında kaynak kullanımının verimli şekilde sürdürülebilirlik temelinde tahsis edilmesinin önemi ortaya çıkmaktadır. Tarım ürünleri ticaretinin GOÜ'lerin gıda ihtiyaçlarının güvenli şekilde temin edilmesinde daha büyük bir rol oynayacağı öngörülmektedir.

Uzun vadeli perspektifler altında 2030'a kadar 9 milyara ulaşması beklenen dünya nüfusunun tarım ürünlerine olan talebinin büyümeye devam edeceğini ve GOÜ'lerin bu talep doğrultusunda tarımsal ticaret açığının ve net ithalatın artış yönünde olacağı öngörülmektedir. Ayrıca 2030 yılında artan dünya nüfusunun 1/3'ün yetersiz beslenme sorununun olduğu GOÜ'lerde yaşanacağı beklenmektedir.

Tablo 5'te dünyanın gelişmekte olan bölgeleri (Güney Asya, doğu Asya, Güney Afrika, Kuzey Afrika, Güney Amerika) gösterilmiş olup, 2030 yılına kadar mevcut yetersiz beslenme oranlarının düşürülmesi hedeflenmektedir. 2000-2015 yılları arasında Güney Asya'da 200 milyon olan yetersiz beslenen sayısı, 2030 yılında 100 milyona; aynı dönem içerisinde Doğu Asya'da 2030 yılında 100 milyona düşürülmesi hedeflenirken; Güney Afrika'da 2030 yılına kadar kısmi bir düşüş beklenmekte, yetersiz beslenmenin bu bölgeler kadar yoğun yaşanmadığı Güney Amerika ve Kuzey Afrika'da 30 milyon gibi bir düşüş hedeflenmektedir.

Tablo 5: 2030 Yılında Gelişmekte Olan Ülkelerde Yetersiz Beslenen Kişi Sayısı (Beklenen)

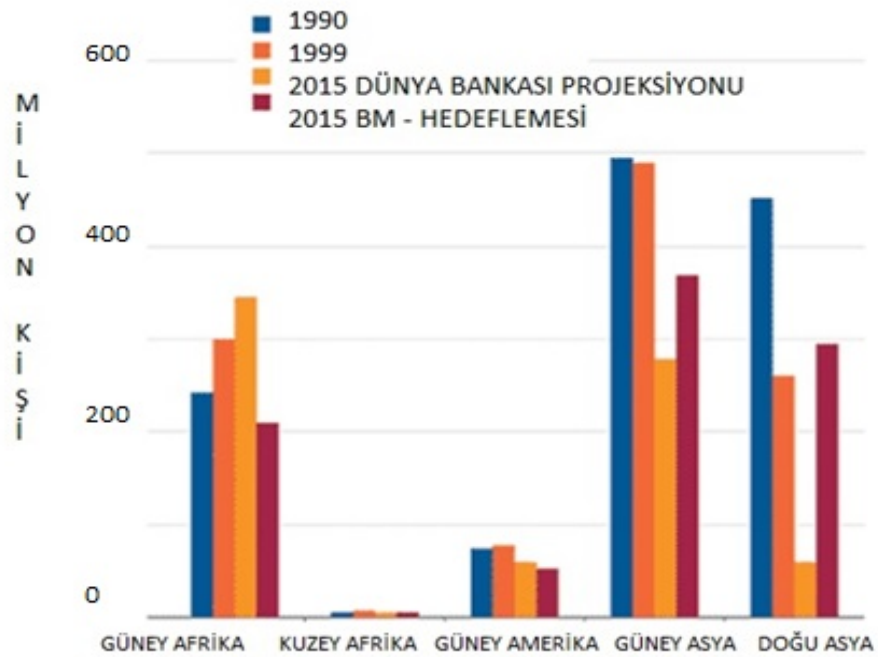
Kaynak: FAO, WorldAgriculture :Towards 2015/2030 s.17 ,(çevrimiçi)
<http://www.fao.org/docrep/004/y3557e/y3557e00.htm,03.05.2013>

Yetersiz beslenen nüfus oranının, tarıma verilen önceliğin sağlanması ve uluslararası gıda üretiminin artırılması yoluyla daha hızlı bir şekilde düşürülebileceği belirtilmiştir. Dolayısıyla etkin işleyen bir gıda güvenliği mekanizması için tarımın önemi gelecek vizyonunda da karşımıza çıkmaktadır.

Raporda yoksulluk ve tarım arasındaki ilişkiye de değinilmiş olup, Tablo 6'dan görüleceği üzere 3 ve 4. sütunla temsil edilen Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletlerin (BM), yeterli ve güvenilir beslenmenin önündeki en önemli sorunlardan biri olan yoksulluğun 2015 yılına kadar düşürülmesi hedeflenmektedir. Ancak bölgeler arası farklılık 3 ve 4. Sütunlardan da görüleceği üzere mevcut projeksiyonlarda tek yönlü azalan bir seyir oluşmasını engellemektedir. Örneğin, Güney Afrika'da Dünya Bankası 2015 projeksiyonuna göre artış beklentisindeyken; Kuzey Afrika, Güney Amerika ve Güney Asya'da azalma beklentisi bulunmaktadır. BM projeksiyonu ise tüm bölgelerde daha olumlu bir beklenti içinde olup

yoksulluğun düşürülmesi yönündedir. Yetersiz beslenmenin sadece yoksulluğun bir sebebi değil aynı zamanda yoksulluğun bir sonucu olduğu ve bu bağlamda daha iyi ve güvenli beslenmenin, bu sorunun yoğun olarak yaşandığı ve kalitesiz beslenme sonucu ortaya çıkan, çeşitli sağlık sorunlarıyla savaşılan GOÜ'lerin daha iyi ve güvenli beslenmelerini sağlayacak önceliklerin verilmesinin gerekliliğini savunulmuştur.¹⁸⁹ Bu sebeple tarım sektörü yetersiz beslenme sonucu ortaya çıkan gıda güvenliği problemiyle mücadele hayati bir yere sahiptir.

Tablo 6: 2015 Yılında Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Yoksul Kişi Sayısı (Beklenen)

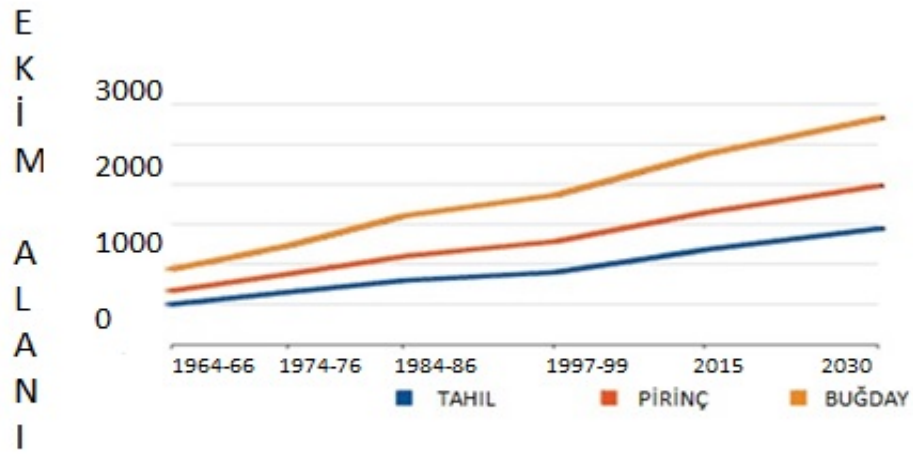
Kaynak: FAO, World Agriculture :Towards 2015/2030 s.23 ,(çevrimiçi)
<http://www.fao.org/docrep/004/y3557e/y3557e00.htm,03.05.2013>

Beslenme sorunu yaşayan yoksul ülkelerdeki gıda güvenliğinin temininde, bitkisel üretimdeki yeri bakımından tahıllar için dünya talebinde 2030'a kadar ciddi bir artış olacaktır.

¹⁸⁹ FAO, World Agriculture: Towards 2015/2030, a.g.es.22.

Tablo 7’den görüleceği üzere pozitif eğimli çizgiler 1960’lı yıllardan 2030’lu yıllara kadar tahıl, pirinç, buğday talebinde devamlı bir artış olduğunu göstermektedir. Beslenme zinciri içinde yer alan bu üç önemli tarım ürününe olan talep, yeterli ve güvenilir beslenmenin devamı için vazgeçilmez unsurları oluşturmaktadır.

Tablo 7: 2030 Yılı Tahıllara Yönelik Dünya Talebi (Beklenen)

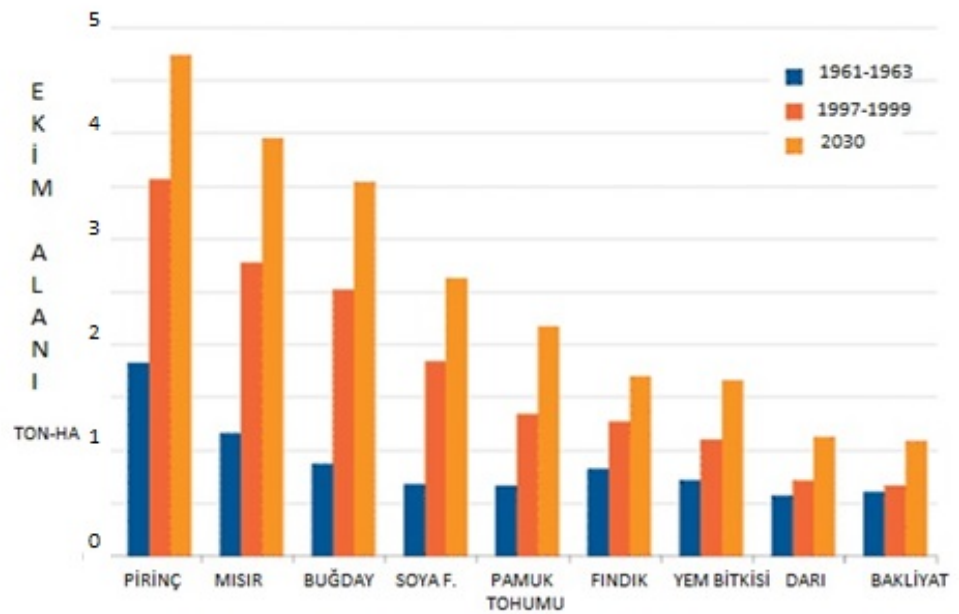
Kaynak: FAO, World Agriculture :Towards 2015/2030 s.33 ,(çevrimiçi)
<http://www.fao.org/docrep/004/y3557e/y3557e00.htm,03.05.2013>

Artantalebinkarşılınmasında, üretim artışının sağlanması için 3 anakaynağa değinilerek; 1. Tarıma uygun toprakların genişlemesi, 2. Hasat sıklığının artırılması, 3. Verim artışının sağlanması olarak belirlenmiştir.¹⁹⁰ Ancak burada sözkonusu sorun 2030 yılına kadar tarıma ayrılan toprakların artırılmasından kaynaklanmaktadır. Bilhassa küresel iklim değışikliği gibi konular tarım topraklarımızın kuraklaşması vb... sorunlarını beraberinde getirmektedir. Ayrıca artan nüfusun ihtiyaçları sadece gıda temelli olmayıp verimli tarım sahalarının konut inşası vb... sebeplerle amaç dışı kullanımı söz konusudur. Dolayısıyla ülkelerin tarımsal politikalarını bu kıstaslar

¹⁹⁰ A.y.

altında düzenleyerek, önceliklerini iyi belirlemeleri ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Diğer önemli bir konu olan verimlilik konusu, artan nüfusun artan talebinin karşılanmasında karşımıza çıkmaktadır. Bu ihtiyaç doğrultusunda GOÜ'lerde ürün verimlerinde Tablo 8'den görüleceği üzere temsil edilen tarım ürünlerinin tümünden elde edilen verim 1961-1963 yıllarını temsil eden birinci sütunda verim düşüken, 1997-1999 yıllarını temsil eden ikinci sütundan görüleceği üzere verim artışı meydana gelmiştir. 2030 yılını temsil eden üçüncü sütunda geçmiş yıllar ışığında GOÜ'lerde ürün verimlerinde artış beklenmektedir.

Tablo 8: 2030 Yılında Gelişmekte Olan Ülkelerde Ürün Verimleri (Beklenen)

Kaynak: FAO, World Agriculture : Towards 2015/2030 s.47 ,(çevrimiçi)
<http://www.fao.org/docrep/004/y3557e/y3557e00.htm,03.05.2013>

Sözkonusu verim artışının sağlanmasında modern biyoteknolojik uygulamaların önemine değinilmiş olup, 2030'a kadar biyoteknolojik uygulamalarla verimin artırılmasında yetersiz beslenme ve açlıkla mücadelede önemli bir araç

olabileceğinin yanı sıra tarımsal politikalarda zararlılarla mücadelede entegre yönetim, entegre bitki sistemleri, organik tarım konuları öne çıkmıştır.¹⁹¹

FAO 2030'a doğru tarım politikalarında; GDO konusunda ,GOÜ'ler ve gelişmiş ülkeler açısından GDO'nun mevcut durumu tartışılmıştır. Nüfus yoğunluğu fazla olan, elverişli tarım arazisini dengesiz kullanan GOÜ'lerde önceliğin; yeter miktarda gıdaya düşük maliyette ulaşmak iken, gelişmiş ülkelerde önceliğin; biyoteknoloji ile ilgili GDO kullanımında maddi ve beslenme beklentilerinin yanında sağlık ve çevresel kaygılar öne çıkmaktadır. Bu sebeple gelişmiş ülkelerde ürünlerin güvenliğinin garanti edildiği takdirde tüketicilerin GDO kullanımını kabul etme eğilimleri artmaktadır.

Raporda verimlilik artışında, biyoteknoloji uygulamalarının uzun dönemde tahminde bulunmanın gelecekteki üretim üzerindeki etkileri de dahil olmak üzere zor olduğu belirtilmiştir.¹⁹² Burada zorluğun temel sebebi de ülkelerin GDO kullanımına ilişkin olası tepkilerinin ne yönde olacağının bilinmemesinden kaynaklanmaktadır.

Diğer bir önemli konu olan Entegre zararlı yönetimi hususunda; pestisit konusunda üretim, dağıtım, uygulama gibi bir dizi tehlike içerdiğini, pestisitlerin geleneksel olarak kullanıldığında zararlılara karşı direncin ortaya çıkmasının yanı sıra insan sağlığı ve çevre üzerinde olumsuz sonuçlar doğurabileceği belirtilmiştir. Entegre mücadele yöntemi ile pestisit kullanımının mümkün olduğunca aza indirilmesi için biyoböcek kullanımı vb... uygulamalarla bugün birçok ülke pestisitlerin zararlı etkilerinden kaçınmaya çalışmaktadır. Ancak Entegre zararlı mücadelenin yaygınlaşması için reforme edilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır. Entegre bitki besin sistemleri ile; gelecek vizyonunda verimliliğin artırılması için bitki ve hayvansal atıkların geri dönüşümü vasıtasıyla ürünlerde kullanılan verim

¹⁹¹ A.y.

¹⁹² A.y.

artırıcı besin kullanımı optimize edilmesini içermektedir. Raporda bu vasıtaıyla verimliliğin %30'a kadar artırılabilineceğine değinilmiştir.¹⁹³

Gelecek vizyonundaki bir diğer husus Organik Tarımdır. Organik tarım vasıtasıyla tarımda zararlı kimyasal girdi kullanımı minimize edilmektedir. Bu sahaya olan artan ilgi, gıda güvenliği, insan sağlığı gibi hususların ön plana çıktığının göstergesidir. Organik tarıma olan artan talep 2030 yılına kadar toplam tarım alanlarının Batı Avrupa'da 1/4'e kadar genişleyebileceğine dair öngörülerde bulunmuştur.¹⁹⁴ Ancak bunun gerçekleşebilmesi için tarımsal desteklerde bulunulması; uluslararası ticarete düzenlemeler vb... tarımsal politikaların yapılması gerekmektedir. Bu takdirde 2030 yılına kadar organik tarım geleneksel tarım uygulamalarına gerçekçi bir alternatif oluşturabilir.

Görüldüğü üzere FAO tarım görünümüne ilişkin 2030'a doğru yaptığı değerlendirmeler ışığında, artan nüfusun ihtiyaçlarının karşılanmasında tarım sektörünün önemi vurgulanarak, kaliteli ve güvenli gıdanın temininde sürdürülebilirlik çerçevesinde mevcut tarımsal uygulamalarda düzenlemeler yaparak gerekli politika tedbirlerinin alınmasıyla ciddi bir ilerleme sağlanabilecektir.

3.2.2. Türk Tarım Sektörü Açısından Gıda Güvenliğinin Geleceği

Türk tarım politikaları açısından bakıldığında gıda güvenliğine ilişkin düzenlemeler temelde AB'ye üyelik sürecinde hızlanmış olup, Türkiye söz konusu alanda uluslararası kuruluşların gerçekleştirdiği faaliyetlere aktif olarak katılmaya çalışmıştır. Tarımsal açıdan AB'ye uyum çalışmalarında temel teşkil eden OTP'da küreselleşen dünya meydana gelen gelişmelere paralel olarak 2013 sonrası OTP'nda bazı değişimleri beraberinde getirmiştir.

¹⁹³ A.y.

¹⁹⁴ A.y.

3.2.2.1. 2013 Sonrası OTP

AB 2013 yılı sonrasında bütçesinin yeniden şekillenmesine ilişkin, bütçenin önemli bir kısmını oluşturan OTP'ye ilişkin 2013 sonrası için 2014-2020 dönemini kapsayan süreçte OTP de ihtiyaçlara uygun olarak birtakım değişimler yapma gereksinimi ortaya çıkmıştır. OTP'de neden böyle bir değişime ihtiyaç olduğu sorusu ise belli gelişmeler ışığında olmuştur. Bu gelişmelere genel olarak baktığımızda;

* 2009 yılında yürürlüğe giren Lizbon Anlaşmasıyla AB'nin kurumsal yapısında, karar alma süreçlerinde ve politikalarında değişimler öngörülmüş olup ayrıca genişleme dalgasıyla AB-27'ye dönüştüren birlik; gerek Lizbon Anlaşması gerekse gerçekleşen derinleşme sürecinde OTP'nin geleceğe dönük stratejilerinde önemli bir belirleyici olmaktadır.¹⁹⁵

Avrupa 2020 stratejisi çerçevesinde verimlilik sürdürülebilirlik gibi öncelikler OTP'nin gelecek vadedeki hedeflerini etkileyecektir. 2008 ekonomik krizi sırasında AB'nin de etkilenmesi sonucu oluşan baskı ve krize bağlı talep ve üretimde meydana gelen düşüşler tarım sektörünü de etkilemiştir. Bu süreçte OTP'nin değişim sürecinde etkili olacaktır. Ayrıca iklim değişikliği, gıda güvenliğine yönelik bilincin artması, çevresel kaygılar reform sürecindeki temel belirleyiciler arasında sayılabilir.

Gıda güvenliği konusu AB'de yaşanan gıda sorunları sonrasında tüketici bilincinin artmasına yol açmıştır. AB tüketici politikası gereği OTP da tüketici beklentileri doğrultusunda bir takım düzenlemelerde bulunması kaçınılmazdır. Ayrıca artan gıda talebinin göz önüne alınarak gene bu çerçevede değerlendirilmesi gerekmektedir.

Bu gelişmeler ve gerekler doğrultusunda OTP'nin temel amaçlarından biri **uygun ve yeterli gıda üretimidir**. Tüketicinin ihtiyaçları doğrultusunda tarımsal

¹⁹⁵ Özgür Çalışkan, "2013 Sonrası OTP: Avrupa Komisyonu'nun Reform Önerileri Üzerine Bir Değerlendirme", *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S:38, Kayseri, 2011, s. 140.

açıdan; kaliteli, güvenli ve yeterli gıdanın temini çok önemlidir. Bu doğrultuda AB 2013 sonrası OTP'da;

* Tarım sektöründe rekabetçiliğin artırılarak gıda zinciri içerisinde tarım sektörünün aldığı katma değerin iyileştirilmesi

* Üretimin devamlılığı açısından çiftçilerin gelirine katma sağlanması ve gelirdeki oynaklığın sınırlandırılması

* Doğal kaynaklar açısından belli kısıtları olan bölgelerdeki üretim güçlüklerinin telafi edilmesi gibi düzenlemeler amaçlanmaktadır.¹⁹⁶

Görüldüğü üzere gelecek vizyonu açısından gıda üretimi son derece önemli olmakta ve üretim arzını gerçekleştiren çiftçinin belli açılardan desteklenmesi önem taşımaktadır.

AB tarımın rekabet gücünü artırıp, tarım piyasalarında istikrarlı bir yol izlenmesi için yeni bir doğrudan ödeme sistemi hedeflemektedir. Ayrıca genç çiftçi kapsamında 40 yaşın altındaki çiftçilere özel yardım yapılması planlanmaktadır. Bu doğrultuda genç çiftçilere doğrudan ek ödeme olanağı sağlanmaktadır.¹⁹⁷ Doğal olarak belli kısıtların olduğu bölgelerde tarımı destekleme adına üye devletlerin bazı yardımlarda bulunması gerekmektedir. Bu doğrultuda üreticilere kullanmaları için devletlerin ulusal ödeneklerinden belli bir pay ayırarak kırsal açıdan kalkınmaya yönelik yardım miktarının hektar başına 300 Avro'ya çıkarılması öngörülmektedir.¹⁹⁸

AB yapmayı hedeflediği bu düzenlemelerin yanında aynı zamanda tarımsal faaliyetlerde sürdürülebilirlik adına doğal kaynakların ve çevrenin ihmal edilmemesi hedeflenmektedir. Bu doğrultuda 2013 sonrası OTP'de doğal kaynakların ve çevrenin sürdürülebilirliği amacı ortaya çıkmaktadır. Bilhassa tüm dünyada etkisi

¹⁹⁶ A.e., s.149.

¹⁹⁷ Gökhan Kilit, AB OTP ve Reform Çalışmaları, **İKV Değerlendirme Notu**, S:52, sayfa: 6, 2012, (çevrimiç): http://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/degerlendirme_notu_-_52.pdf, 19.05.2012.

¹⁹⁸ A.y.

yoğun şekilde hissedilmekte olan iklim değışikliğı ve küresel ısınma doğal kaynak kullanımı ve çevresel açıdan tarım sektörü açısından önemli bir konuyu oluşturmaktadır. Bu doğrultuda 2013 sonrası OTP’de;

* Sürdürülebilir üretim uygulamalarının garanti edilmesi ve çevre ile ilgili alanlarda güvencenin oluşturulması,

* Yükselen bir trend olan biyoekonomi çerçevesinde, yeni üretim süreçlerinin geliştirilmesi, ekolojik yöntemlerin desteklenmesi,

* Tarımın, iklim değışikliğı sorununa cevap vermesini sağlayacak adaptasyon faaliyetlerinin geliştirilmesi gibi hedefler yer almaktadır.¹⁹⁹

Sözkonusu hedeflerden anlaşılacağı üzere, tarımsal sahada gıda üretiminde geleneksel metotların revize edilerek değışime ayak uydurması, çiftçinin bilinçlendirilmesi, üreticilerin artan talep doğrultusunda çevresel koşullarda göz önüne alan plan ve stratejiler hazırlayarak uzun vadeli rekabet gücünün desteklenmesi gerekmektedir. AB’nin bu doğrultuda çiftçilerin güvenilir gıda üretimini destekleyecek bilgi ve teknolojiye erişebilmelerini sağlayarak, olası kriz ve talep değışimleri karşısında stratejilerini doğru belirlemelerini sağlamak adına “bilgi temelli tarım” için çalışmalarda bulunmaktadır.²⁰⁰ 2013 sonrası OTP’nin bir diğer amacı da Dengeli Kırsal Kalkınmadır. Bu doğrultuda;

* Kırsal istihdamın ve kırsal alanların korunmasının desteklenmesi,

* Kırsal ekonominin geliştirilmesi, yerel üreticilerin desteklenmesi yoluyla kaynak kullanımının optimize edilmesi,

* Küçük çiftliklerinin koşullarının iyileştirilmesi ve yerel pazarların geliştirilmesi gibi hedeflerin de 2013 sonrası OTP’nin yapısını şekillendirmesi

¹⁹⁹ Özgür Çalışkan, **a.g.e.**, s.138.

²⁰⁰ Gökhan Kilit, **a.g.e.**, s.6.

öngörülmektedir.²⁰¹ Böylece tarım kesiminin güçlendirilerek gelecekteki gıda ihtiyacının güvenli bir şekilde temin edilmesi adına belirleyici olmaktadır. AB kırsal kalkınmanın sağlanması adına destekleyici programlarla hedeflerini gerçekleştirmeye çalışacaktır.

2013 sonrası OTP'nin sayılan hedefler doğrultusunda şekillenmesi beklenmektedir. Ancak bu hedeflerde istenen seviyeye ulaşılması için OTP'nin karmaşık bürokrasinden kurtarılarak kamu – özel – sivil toplum işbirliği içinde hareket etmesi gerekmektedir. Türkiye'nin bu süreçte OTP reform çalışmalarını AB'ye uyum süreci içerisinde yakından takip etmektedir. Tarımsal açıdan sözkonusu ilişkide temel teşkil eden OTP'de meydana gelecek her türlü değişim doğrudan yada dolaylı olarak Türk Tarım Politikalarını ve tarım sektörünü de etkileyecektir. Bilhassa 3 Ekim 2005 tarihi ile tam üyelik süremizin tamamlanmasıyla birlikte gelecek vadede OTP bütçesinden aktarılacak fon miktarı ile, gıda güvenliğinin sürdürülebilir bir temelde devam ettirilmesine yönelik faaliyetlerde büyük yarar sağlayacaktır. Böylece tarımsal açıdan hem rekabet avantajı sağlanacak hem de tüketicilerin kaliteli ve güvenli gıdaya erişiminde AB standartlarıyla uyumlu ve uygun şartlarda bilinçli ve kaliteli üretim gerçekleştirilebilecektir.

3.2.2.2. 2017'ye Doğru Tarım Stratejimizde Gıda Güvenliği

Dünyada, tarımın görünümü ve gelecek vadede gıda güvenliğinin değerlendirilmesi amacıyla yapılan çalışmalara paralel olarak Türkiye'de 2013-2017 arası dönemi kapsayan stratejik plan oluşturmuştur. Bu planı oluştururken katılımcı bir anlayışla, anket vb... çalışmalar vasıtasıyla, üretici ve tüketici beklentilerini göz önüne alarak, Türkiye'nin sözkonusu alanda küresel bir aktör haline getirme vizyonu doğrultusunda hazırlanmıştır. Plan çerçevesinde.²⁰²

²⁰¹ Özgür Çalışkan, **a.g.e.**, s.150.

²⁰² Gıda tarım Hayvancılık Bakanlığı (2013) “Stratejik Plan 2013-2017”, s.17, (Çevrimiçi)<http://www.tarim.gov.tr/Sayfalar/Icerikler.aspx?rid=242&NodeValue=242&KonuId=189&zGroup=0&ListName=Icerikler>, 03.08.2013.

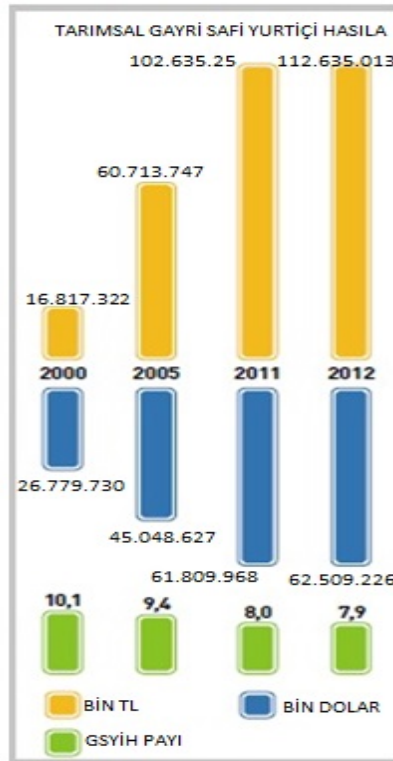
- * Tarımsal üretim ve arz güvenliği,
- * Gıda güvenliği,
- * Bitki sağlığı, hayvan sağlığı ve refahı,
- * Tarımsal alt yapı ve kırsal kalkınma,
- * Kurumsal kapasite

Olarak 5 temel stratejik alan belirlenmiştir. Konumuzla ilgili alanlar özetlendiğinde;

* **Tarımsal üretim ve arz güvenliği alanında;** Dünyada son dönemde yaşanan gelişmelerle birlikte hem gelişmiş hem de GOÜ’lerde beslenme ihtiyaçlarının karşılanmasında tarımın artan önemine değinilmiştir. Çevresel sorunların tarımsal üretimde arz güvenliğini tehdit ettiği bir dönemin içinde olduğumuzda dolayı Türkiye’nin gıda güvenliğini sürdürülebilir bir şekilde devamı adına yeterli tarımsal üretim, kalkınma ve ekolojik dengeyi içeren politikalarla güvence altına alınması hedeflenmiştir. Dolayısıyla, doğal kaynakların optimum şekilde kullanılmasını, yeterli ve güvenilir gıda arzının devamlılığı açısından toprak ıslahı, su tasarrufu sağlayan sistemlerden yararlanılması hususuna değinilmiştir. Çünkü yeterli üretim ancak gereken donanımına sahip doğal kaynak kullanımı ile gerçekleşebilir. Buna paralel olarak genetik yerel çeşitliliğimizin korunarak, sürdürülebilirlik temelinde ele alınmıştır. Ayrıca tarımsal üretimde fiyat dalgalanmalarından kaçınmak düzenlemelerle, artan ihtiyaçlara etkin şekilde cevap vermesini sağlayacak teknolojik gelişmelerden yararlanılması gerekmektedir. Bilhassa tarımsal GSYH ve tarım ürünleri ihracatımızdaki yükselişler göz önüne alındığında güvenli gıda arzının temini önemli bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 9, 2010-2012 yılları arasında bir yılda üretilen nihai mal ve hizmetlerin parasal değeri olan GSMH'nın tarım ürünleri açısından değeri, yüzdesel olarak düşmekle beraber, hem TL hem de Dolar bazında artan bir seyir göstermektedir.

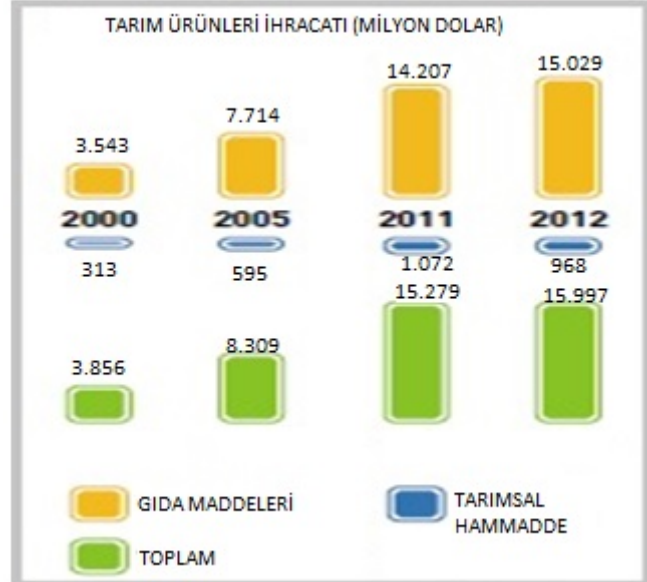
Tablo 9: (2000-2012) Tarımsal Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Oranı

Kaynak: :TÜİK,Dış Ticaret İstatistikleri Yıllığı (2012),Yayın no:4124,2012, s.2-4.

Tablo 10'da tarımsal hammadde ve gıda maddeleri ihracatını gösteren bu grafikten görüleceği üzere, 2000-2012 yılları arasında Dolar bazında artan bir seyir göstermektedir.

Tablo 10: (2000-2012) Tarım Ürünleri İhracatı

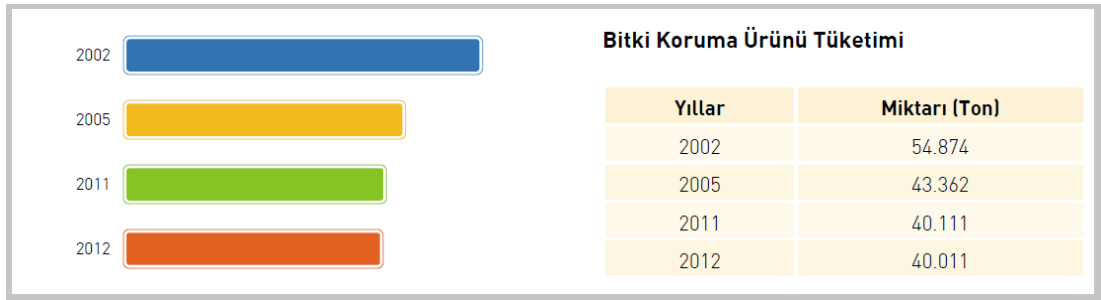
Kaynak:TÜİK,Dış Ticaret İstatistikleri Yıllığı (2012),Yayın no:4124,2012, s.2-4.

* **Bitki sağlığı, hayvan sağlığı ve refahı alanında ise;** Tarım ürünlerini dayanıklı kılma adına bitkilere bulaşan hastalık, zararlı vb.. mücadelede ilaç kullanımını minimuma indirecek, modern ve daha güvenli uygulamalarla tedbir alınması hususuna değinilmiştir. Bu doğrultuda gıda güvenliği açısından kalıntı sorununun ortadan kaldırılmaya çalışıldığı görülmektedir. Raporda; “tüketici sağlığını temel alan bir yaklaşımla daha güvenli bitki koruma uygulamaları gerçekleştireceğini ayrıca AB ülkelerinde uygulamakta olan “Bitki Pasaportu” sisteminin Türkiye’de uygulanmaya ve yaygınlaşmaya üretim materyallerinin etkin kontrolünü beraberinde getireceği aynı zamanda ticarete konu olan ürünlerde karantina hizmetlerinin artırılmasıyla ürünlere zararlı organizmaların bulaşması ve yayılması önlenecektir” ifadeleri yer almaktadır.²⁰³ Böylece başta AB ile olan tarım ürünleri ticaretimizde olası riskler bertaraf edilmiş olacaktır. Ayrıca bitki koruma ürünlerinin kullanımının azaltılmasıyla gıda güvenliği açısından büyük fayda sağlayacaktır.

²⁰³ A.e., s.29.

Tablo 11’den de görüleceği üzere, 2000 ve 2012 yılları arasındaki dönemleri temsil eden 4. sütunda bitki koruma ürünü tüketimi yıllar itibariyle belli oranlarda düşüş göstermiştir. 2002 yılında 54,874 ton olan tüketim miktarı 2012 yılında 40,011 ton olup yaklaşık %25-26 lık bir düşüş göstermiştir.

Tablo 11: (2007-2012) Türkiye Bitki Koruma Ürünü Tüketimi

Kaynak:Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı,StratejikPlan(2012-2017), s.29 .(çevrimiçi)
<http://www.tarim.gov.tr/Sayfalar/Icerikler.aspx?rid=242&NodeValue=242&KonuId=189&zGroup=0&ListName=Icerikler>, 03.05.2013.

* **Tarımsal alt yapı ve kırsal kalkınma alanında;** Tarım sektöründe iyi oturtulmamış altyapı beraberinde kaliteli ve yeterli üretimin teminini zorlaştırmaktadır. Bu sebeple tarımsal alt yapıdaki mevcut sorunların giderilmesi vasıtasıyla üretim ve verim artışlarının sağlanarak sürdürülebilir rekabetin artırılması sağlanacaktır. Rapor da yapısal sorunların çözümünde arazi toplulaştırılması kırsal kalkınma için önemli bir araç olarak görülmüş olup bu doğrultuda toplulaştırma çabalarına hız verilerek her yıl 11 milyon hektar alanın toplulaştırılmasının sağlanacağı aynı zamanda tarım toprağını koruyacak “damla sulama” gibi modern uygulamalara verilen desteğin devam edeceği ifade edilmiştir.²⁰⁴ Kırsal kalkınma alanında ise, tarımsal ürün artışının sadece kaliteli ve güvenilir gıdanın sağlanmasında etkili olmayıp aynı zamanda kırsal kesimde yaşayan insanların hayat şartlarının, refah seviyelerinin yükseltilmesinde önemli bir araç olduğu vurgulanmıştır.Tablo 12’de nüfus, istihdam ve kişi başına GSMH’da tarımın oranına baktığımızda; nüfus açısından 2007-2012 yılları arasında kırsal kesimde yaşayan

²⁰⁴ A.e., s.32.

insan sayısının toplam nüfus içindeki oranının giderek azaldığını; istihdam açısından yüzdesel olarak azalarak, kişi başına GSYH'dan görüleceği üzere; tarımın oranı genel GSYH ile kıyaslandığında oldukça düşük seyretmektedir. 2012 itibariyle genele baktığımızda 10.504 dolar olan kişi başına GSYH, tarım sektöründe 3.622 dolar olmaktadır. Aşağıdaki nüfus, istihdam ve kişi başına gayri safi milli hasılda tarımın oranına baktığımızda; kırsal kesimde yaşayan insan sayısının azaldığını buna paralel olarak tarımın istihdam içindeki oranının düştüğü görülmektedir. Bu oranların yükseltilmesi için kapsamlı kırsal kalkınma politikalarına ihtiyaç duyulmaktadır.

Tablo 12: 2007-2012 Toplam Nüfusun İçinde Tarımsal İstihdamın Oranı

YILLAR	NÜFUS			İSTİHDAM			KİŞİ BAŞINA GSYH (\$)	
	Toplam	Belde ve Köyler		Toplam (Bin)	Tarım		Türkiye	Tarım
		Sayı	Oran (%)		Sayı (Bin)	Oran (%)		
2007	70.586.256	20.838.397	29,5	20.738	4.867	23,5	9.240	2.388
2011	74.724.269	17.338.563	23,2	24.110	6.143	25,5	10.466	3.548
2012	75.627.384	17.178.953	22,7	24.821	6.097	24,6	10.504	3.622

Kaynak:Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı,StratejikPlan(2012-2017),s.33.(çevrimiçi)
<http://www.tarim.gov.tr/Sayfalar/Icerikler.aspx?rid=242&NodeValue=242&KonuId=189&zGroup=0&ListName=Icerikler>, 03.05.2013.

* **Kurumsal kapasite alanında ise;** Tarım sektörü iklim değişikliği, uluslararasıkonjoktürdeki değişmeler vb... iç ve dış değişkenlerin altında olduğu düşünüldüğünde tarımsal politikalarda istikrarın sağlanması için iyi işleyen bir kurumsal kapasiteye ihtiyaç duyulmaktadır. Bu doğrultuda plan çerçevesinde başta personel olmak üzere yaşanan değişimlere ayak uydurmasını sağlayacak, eğitimler düzenleyerek aynı zamanda çalışma koşullarının iyileştirilmesine yönelik çalışmaların yanı sıra, hizmetlerin düzenli bir şekilde sürdürülmesi amacıyla bilgi teknolojilerinin kullanımı artırılarak hızlı ve kaliteli iletişimin sağlanması

hedeflenmiştir. Bu doğrultuda bakanlık “Web Tarım TV” yayınlarıyla en son gelişmeler taraflara ulaştırmaktadır.²⁰⁵

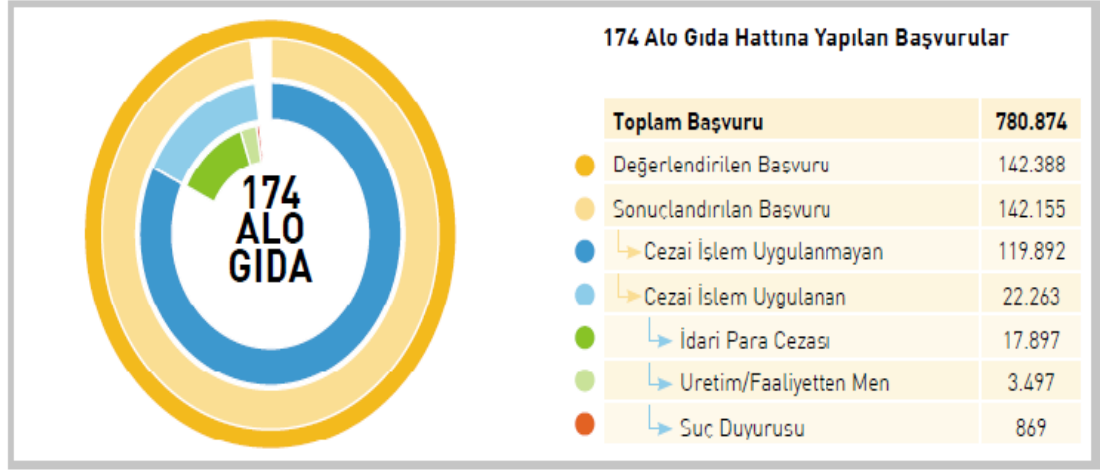
* **Gıda güvenliği alanında ise;** Gıda güvenliğinin sofrada biten bir konu olmayıp tarlada başlamaktadır. Bu doğrultuda tüm süreçlerin denetim ve kontrolü önem taşımaktadır. Raporda; gıda güvenliğine yönelik yürütülen denetim ve kontrollerde Türk Gıda Mevzuatına uygun, güvenli gıda üretiminin sağlanması ve buna yönelik yapılan kontrollerin işyeri sorumluluğu temelinde, risk esasına uyun olarak işletmenin asgari ve teknik hijyen şartlarına ve sözkonusu kurallara uymada gösterdikleri otokontrol sonuçları göz önünde bulundurulması gerektiği ifade edilmiştir.²⁰⁶ Burada yatan temel unsur tarımsal işletmelerin daha özenli hareket ederek, halk sağlığı açısından güvenilir gıdanın temin edilmesidir. Ancak burada tüketici bilincinin artırılarak, gerektiği takdirde geri dönüş yaparak katkı sağlamaları hususu ortaya çıkmaktadır. Bakanlık Alo 174 gıda hattını oluşturarak söz konusu alanda tüketiciye yardımcı olmaktadır. Raporda Alo 174’e gıda hattına yapılan başvurulmalar görülmektedir.

Tablo 13’te faaliyete geçtiği tarihten itibaren Alo 174 gıda hattına yapılan başvuru sayısı 780.874 olup bunlardan 142.388’i değerlendirilmiş; 22.263’üne cezai işlem uygulanmıştır. Bunlardan bir kısmına idari para cezası, bir kısmına ise üretim faaliyetlerinden men cezası verilmiştir.

²⁰⁵ A.e., s.37.

²⁰⁶ A.e., s.55.

Tablo 13: 174 Alo Gıda Hattına Yapılan Başvuru Sayısı

Kaynak:Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı,StratejikPlan(2012-2017),s.25.(çevrimiçi)
<http://www.tarim.gov.tr/Sayfalar/Icerikler.aspx?rid=242&NodeValue=242&KonuId=189&zGroup=0&ListName=Icerikler>, 03.05.2013.

Belirlenen stratejik alanlar çerçevesinde amaçlarda belirlenmiştir bunlar:²⁰⁷

1) Tarımsal üretim ve arz güvenliği açısından; Tarımsal üretim kaynaklarını koruyarak kaliteli tarım ürünlerine erişilebilirliği ve gıda güvenliğini sağlamak.

2) Gıda güvenliği alanında; Üretimden tüketime kadar, uluslararası standartlara uygun gıda güvenilirliğini sağlamak.

3) Bitki sağlığı ve refahı alanında; Çevreye duyarlı etkin bitki sağlığı tedbirleri ile kaliteyi koruyarak bitkisel üretimi artırmak.

4) Tarımsal altyapı ve kırsal kalkınma alanında; Tarımsal ve sosyal altyapı hizmetlerini geliştirmek, kırsal kalkınma ve refahı arttırmak.

5) Kurumsal kapasite alanında; Hızlı, kaliteli ve etkin hizmet sunmak için kurumsal mükemmeliyeti sağlamak olarak ifade edilmiştir.

²⁰⁷ A.e.,s.43.

Birinci amaç doğrultusunda sürdürülebilirlik temelinde tarımsal kaynakların korunarak kalite ve verim artırıcı çalışmalarda bulunulması amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda tarımsal üretim arzının devamlılığında oluşabilecek risklerin minimize edilmesini sağlayacak bir tarım sektörü oluşturulması amaçlanmaktadır. İkinci amaç doğrultusunda; tarladan sofraya tüm süreçleri içine alacak tüketici odaklı bir gıda güvenliği sisteminin oluşturulması amaçlanmıştır. Üçüncü olarak; gıda güvenliğinin konusu sürdürülebilir tarım temelinde yatmaktadır. Bu sebeple çevreye duyarlı ve etkin bitki sağlığı uygulamalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu doğrultuda kimyasal girdilerin yerine çevreye zarar vermeyen uygulamalar amaçlanmaktadır. Dördüncü amaç olarak kırsal kesimde alt yapı çalışmalarını destekleyerek burada yaşayan halkın şehre göç etmesini engelleyici, kırsal alanların cazibesini artıracak politika tedbirleriyle kırsal sahada kalkınmanın desteklenmesi amaçlanmaktadır. Beşinci amaç doğrultusunda güçlü bir kurumsal yapının tesisiyle, güncel gelişmelerin takip edilerek yaşanan sorunlara etkin ve hızlı bir şekilde cevap verilmesi amaçlanmıştır.

Stratejik alanlar ve alanlara uygun amaçlar doğrultusunda 2017'ye kadar olan dönemde gıda güvenliğinin temin edilmesinde belli stratejiler belirlenmiştir. Genel olarak özetlendiğinde bu stratejiler; Gıda güvenliğine yönelik toplumsal bilinçlendirme kampanyalarının yapılması, uluslararası standartlarla Türk gıda mevzuatı arasında uyum sağlanması, ulusal ve uluslararası kuruluşlarla söz konusu alanda işbirliğinin artırılması, DTÖ – Sağlık ve bitki sağlığı kapsamında bildirim sisteminin aktif olarak yürütülmesi, Alo 174 gıda hattının etkin şekilde yürütülmesi, son ürün kontrolü yanında üretim sistemi kontrolüne etkinlik kazandırılması, genetik kaynakların ve biyoçeşitliliğin kayıt altına alınması, çevre dostu üretim tekniklerinin kullanımının özendirilmesi, sertifikalı girdi kullanımına yönelik sistemlerin etkin hale getirilmesi, arazi toplulaştırma çalışmalarının hızlanması, tarım sigortalama sisteminin yaygınlaştırılarak çiftçinin ve koşulların desteklenerek iyileştirilmesi, çevre amaçlı tarım arazilerini koruma programı (ÇATAK) ile çiftçinin kayıtlı ve kontrollü üretim yapması, bitki sağlığı uygulamalarının çevreci yaklaşımla yürütülmesi, bitki pasaportu sisteminin yaygınlaştırılması, karantina hizmetlerinin

etkinliğinin artırılması, üreticinin çevreye duyarlı üretim yapmalarının teşvik edilmesi, iklim değişikliğinin bitkisel üretim, hastalık, zararlılar üzerindeki etkilerinin araştırılması, sertifikalı tohum, fidan, fide kullanımının yaygınlaştırılması, kırsal alanda bilgi teknolojilerinin kullanımının geliştirilmesi, arazi kullanım planları ile tarım arazilerinin amacına uygun kullanımının sağlanması gibi faaliyetlerle 2017 yılına kadar hedeflenen stratejik politika çerçevesi çizilmiştir.²⁰⁸ Bakanlık plan çerçevesinde 2017 yılına kadar tarımsal açıdan söz konusu alanda beklentileri aşağıda yer almaktadır.

Tablo 14'te tarımsal kaynakları korumak, geliştirmek, iyileştirmek ve devamlılığını sağlamaya yönelik uygulamalar görülmektedir. 2012-2017 arası dönemde; kayıt altına alınan genetik materyal sayısı, tarımsal işletmelerin kayıt altına alınması, ÇATAK uygulama alanı, organik tarım yapan müteşebbis sayısı gibi uygulamaların 2017 yılına kadar geliştirilmesi beklenmektedir. Ayrıca örtü altı alanı olan sera ve benzeri tarımsal sahaların jeotermal enerjiyle ısıtılarak verim artışı sağlanması hedeflenmiştir.

Tablo 14: Tarımsal Kaynakları Korumak İyileştirmek, Devamlılığını Sağlamaya Yönelik – Performans Göstergesi (2012-2017)

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Kayıt altına alınan genetik materyal sayısı (Adet)	181	188	192	202	203	218
Tarım işletmelerinin kayıt altına alınma oranı (%)	50	100	100	100	100	100
İslah edilen arazi miktarı (Bin hektar)	20.0	49.2	71.2	71.2	63.5	60
ÇATAK uygulama alanı (Bin Hektar)	300	400	450	500	550	600
Jeotermal enerji ile ısıtılan örtüaltı alanı (Bin Hektar)	9,5	9,5	14,0	14,0	20,0	25,0
Organik üretim yapan müteşebbis sayısı (Bin kişi)	45.0	47.0	49.0	51.5	54.0	57.0
İyi tarım uygulamaları gerçekleştiren üretici sayısı	3.350	3.685	4.050	4.50	4.900	5.400
Arazi kullanım değişiklikleri izlenen alan miktarı (Milyon hektar)	7.5	24.0	24.0	24.0	24.0	24.0

Kaynak:Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı,StratejikPlan(2012-2017),s.85.(çevrimiçi)
<http://www.tarim.gov.tr/Sayfalar/Icerikler.aspx?rid=242&NodeValue=242&KonuId=189&zGroup=0&ListName=Icerikler>, 03.05.2013.

²⁰⁸ A.e., s.79-80.

Tablo 15'te üretimde verim ve kaliteyi artırmaya yönelik yöntem ve teknolojilerin geliştirilip yaygınlaştırılması adına gerçekleştirilen uygulamaların 2012-2017 arası dönemdeki performans göstergelerine değinilmiştir. Buna göre sertifikalı fidan-fide tesis edilen alan; kayıt altına alınan yeni bitki çeşidi sayısı, toprak analizi yapılan arazi sayısının çiftçi kayıt sisteminde kayıtlı araziye oranı gibi uygulamaların geliştirilmesi hedeflenmiştir.

Tablo 15: Üretimde Verim ve kaliteyi Artırmaya Yönelik Yöntem ve Teknolojiler Geliştirmek, Yaygınlaştırmak – Performans Gösterge

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Geliştirilen uygulama teknolojisi sayısı (Adet)	39	49	50	63	64	67
Suni tohumlama sayısı (Milyon adet)	3.5	3.6	3.7	3.8	3.9	4.0
Kayıt altına alınan yeni bitki çeşidi sayısı (Adet)	850	860	900	910	920	930
Sertifikalı fidan – fide tesis edilen alan (Bin Hektar)	170	172	174	176	178	180
Toprak analizi yapılan arazi miktarının çiftçi kayıt sisteminde kayıtlı arazi oranı (%)	25	25	25	30	30	30

Kaynak:Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı,StratejikPlan(2012-2017),s.86.(çevrimiçi) <http://www.tarim.gov.tr/Sayfalar/Icerikler.aspx?rid=242&NodeValue=242&KonuId=189&zGroup=0&ListName=Icerikler>, 03.05.2013.

Tablo 16'da gıda ve yem işletmelerinin altyapılarını güçlendirmek ve standartlara uyumunu sağlamak adına, yayımlanan iyi uygulama klavuzları, sivil toplum kuruluşu işbirliğinde gerçekleştirilen eğitim sayısı gibi uygulamalara değinilmiştir.

Tablo 16: Gıda ve Yem İşletmelerinin Alt Yapılarını Güçlendirmek ve Standartlara Uyumunu Sağlamak (Performans Göstergesi) 2012-2017

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Yayımlanan iyi uygulama kılavuzları sayısı (Adet)	0	3	3	3	3	3
STK işbirliği ile gerçekleştirilen eğitim sayısı	-	90	100	110	120	130

Kaynak:Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı,StratejikPlan(2012-2017),s.86.(çevrimiçi) <http://www.tarim.gov.tr/Sayfalar/Icerikler.aspx?rid=242&NodeValue=242&KonuId=189&zGroup=0&ListName=Icerikler>, 03.05.2013.

Tablo 17’de güvenilir gıda konusunda yayınlanan kamu spotu sayısında belli bir istikrarın takip edilmesi, gıda modülü bilgilendirme amaçlı toplumda güvenilir gıda konusunda bilgilendirmede bulunan uygulamalara yapılan ziyaret sayısının 2013 itibariyle artırılması hedeflenmektedir.

Tablo 17: Güvenilir Gıda Konusunda Toplumda Duyarlılığı Artırmak (Performans Göstergesi) 2012-2017

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Güvenilir gıda konusunda yayınlanan kamu spotu sayısı (Adet)	15	15	15	15	15	15
Gıda modülü ziyaretçi sayısı (Bin Adet)	-	300	500	700	900	1000
174 Alo Gıda hattına yapılan başvuru sayısı (Bin Adet)	35	40	40	40	40	40

Kaynak: Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı,StratejikPlan(2012-2017),s.86.(çevrimiçi)
<http://www.tarim.gov.tr/Sayfalar/Icerikler.aspx?rid=242&NodeValue=242&KonuId=189&zGroup=0&ListName=Icerikler>, 03.05.2013.

Tablo 18’de bitki sağlığı ve hizmetlerinde biyolojik mücadele çalışmalarının geliştirilip yaygınlaştırılması adına; entegre mücadele sertifikalı tohum üretim miktarı, belgelendirilen fidan sayısı gibi uygulamaların geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması hedeflenmiştir.

Tablo 18: Bitki Sağlığı ve Hizmetlerinde Biyolojik Mücadele Çalışmalarını Geliştirmek ve Yaygınlaştırmak Performans Göstergesi (2012-2017)

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Entegre mücadele yapılan alanın toplam üretim alanına oranı (%)	42	43	45	47	48	50
Geliştirilen ziraai mücadele teknik tadilatı sayısı (Adet)	15	15	15	15	15	15
Biyolojik mücadele yapılan alan (Bin hektar)	523	525	530	535	540	550
Sertifikalı tohum üretim miktarı (Bin ton)	680	700	750	800	809	880
Belgelendirilen fidan-fide üretim miktarı (Milyon adet)	68	70	72	73	74	75

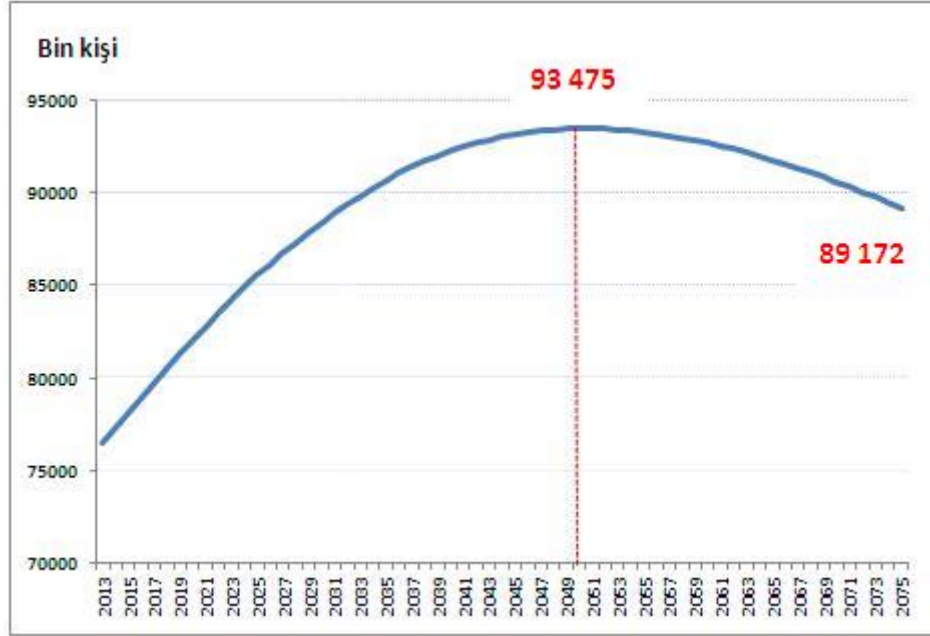
Kaynak:Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı,StratejikPlan (2012-2017),s.88.(çevrimiçi)
<http://www.tarim.gov.tr/Sayfalar/Icerikler.aspx?rid=242&NodeValue=242&KonuId=189&zGroup=0&ListName=Icerikler>, 03.05.2013.

Tablolarda 2012’den 2017’ye kadar olan dönemde tarımsal açıdan gıda güvenliği ile ilgili uygulamalarda iyileşme sağlanması beklenmektedir. Tarımsal açıdan gıda güvenliğinin kapsamına giren bu düzenlemelerden de anlaşılacağı üzere gelecek vizyonu açısından gıda güvenliğine yönelik stratejik çerçeve ve politika uygulamaları giderek önem kazanmaktadır. Tarımsal açıdan önemli kaynaklara sahip olan ülkemizde söz konusu alanda verilen önemin artması sürdürülebilir tarım temelinde gıda güvenliğinin temini açısından son derece önemlidir.

3.2.2.3. 2023 Türkiye Vizyonunda Gıda Güvenliği

Türkiye’nin 2023 yılında, 100. yaşında dünyada küresel bir aktör olarak yönlendirici pozisyonda olması hedeflenmektedir. Tarımın da bu süreçte, 2023 vizyonunda olması hedeflenmektedir. Tarım 2023 vizyonunda stratejik öneme sahip bir alanı oluşturmaktadır. 2023 tarım ve gıda vizyonu çerçevesinde en önemli sorunlardan biri artan nüfusun beslenme ihtiyaçlarının karşılanmasına yöneliktir. 2023 yılında Tablo 19’ dan görüleceği üzere 85 milyon olması beklenen nüfusun, sağlıklı beslenme gereksinimlerin güvenli ve kaliteli şekilde yeter seviyede, sürdürülebilirlik temelinde karşılayabilen, ekolojik olarak çevreye zarar vermeyen, ekonomik olarak kabul edilebilir seviyede, rekabet avantajı elde etmiş bir ülke seviyesine ulaşmaktır.

Tablo 19: Türkiye Nüfusu 2013-2075

Kaynak:Nüfus Projeksiyonları,2013-2075,(çevrimiçi),
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=15844>, 03.01.2013

3.3. TÜRKİYE’DE GIDA GÜVENLİĞİ KONUSUNDA YAPILMASI

GEREKENLER

3.3.1. Tarımda Sürdürülebilirlik Ve Organik Tarım

Türkiye’de tarım sektörü kırsal kalkınma ve gıda güvenliği açısından stratejik bir konumdadır. Bu sebeple tarımsal açıdan doğal kaynakların etkin kullanılarak devamlılığın sağlanması gerekmektedir. Bilhassa küresel iklim değişikliği, çölleşme kuraklaşma gibi sorunların tehlike eşiğinde olduğunda günümüzde sürdürülebilirlik kavramı büyük önem taşımaktadır.

Sürdürülebilir tarım; doğal kaynakların korunarak insana ve çevreye zarar vermeyen tarımsal teknolojilerin kullanıldığı bir yapının oluşturulmasıdır.²⁰⁹ İnsan

²⁰⁹ Şule Turhan, “Tarımda Sürdürülebilirlik ve Organik Tarım”, **Tarım Ekonomisi Dergisi**, C. 11, S:1, 2005, s. 14.

ve çevre olgusu sürdürülebilirliğin temel unsuru olmaktadır .Sürdürülebilir tarım kavramı çevresel değişimlerin üretim üzerindeki baskıları üzerine 4 farklı ilkenin (ekolojik seslilik, ekonomik devamlılık, sosyal adalet ve insancılık) eş anlı olarak dikkate alınmasını öne süren bir yaklaşım şeklidir.²¹⁰

Bugünkü şartlarda dünyada tarımsal üretimin verimli ve ihtiyaçlara cevap verecek şekilde devamlılığını sağlayacak (toprak, su vb...) doğal kaynaklar sınırsız değildir. Bu noktada karşımıza iktisat biliminin en temel sorunlarından biri olan kıt kaynakların verimli kullanımı konusu karşımıza çıkmaktadır. Dar alandan maximum verim sağlanabilmesi için sürdürülebilir kaynak kullanımı önem kazanmaktadır. Bugün ekonomik olarak nitelendirilen ve yoğun olarak kullanılan kimyasal girdiler kısa vadede tarımsal verim artışı sağlasa da gelecek vadede tarımsal üretimin fabrikası konumunda olan toprak yapısının tahrip olmasına sebep olmakta, zararlılarda dayanıklılığın artırarak bu girdilerin daha çok kullanımıyla sonuçlanmaktadır. Dolayısıyla uzun vadede hem bu girdilere bağımlılığımızın artarak ekonomik açıdan zarara sebep olmasının yanında en kötü senaryo toprakların kullanılamaz hale gelerek, yerel çeşitliliğin yok olmasıdır. Bu durumda yanlış tarım uygulamalarının temel beslenme kaynağımız olan tarımsal üretime zarar verdiğini ve gıda güvenliği açısından büyük tehdit oluşturduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Sürdürülebilir tarımın sağlanması için belli noktalara dikkat edilmesi gerekmektedir. “Üretici” safından bakıldığında tarım kesimi içerisinde aldığı payın artırılarak, kalkınmanın gereği olan belli bir refah seviyesinin tesis edilmesinde üretimin devamlılığı açısından önemlidir. Aksi takdirde daha yüksek gelir avantajına sahip olan istihdam sahalarına kayarak kırsal kesimden çekilebilmektedir. Ayrıca üreticiye çevreye zarar vermeyen üretim uygulamalarının benimsetilmesi sürdürülebilirlik açısından önemli bir noktadır. İkinci konu “doğal kaynak kullanımı ve çevredir. Sürdürülebilir bir tarımın devamlılığı doğal kaynak kullanımı ile

²¹⁰ Filiz Pezikoğlu, “Türkiye’de Sürdürülebilir Tarım Uygulamaları ve Geliştirilmesi İçin Gerekli Politikaların Tespiti”, Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü (Sonuç Raporu), Yayın No: 207, Yalova, 2006, s.2,

mümkün olmaktadır. Yanlış tarım uygulamaları sonucu doğal kaynak yapısındaki bozulma meydana gelerek buralarda yaşayan canlıların dışsal olarak negatif şekilde etkilenmelerine yol açmaktadır. Toprak erozyonu, hava kirliliği gibi çevresel etkiler dünyadaki tarım alanlarının artışını yavaşlatmıştır ayrıca erozyon sonucu bu toprakları ıslah etmek yerine tarım dışı kullanımı söz konusudur.²¹¹ Bu durum tarımsal açıdan sürdürülebilirlik için büyük risk teşkil etmektedir. Bu sebeple sürdürülebilir tarım politikalarıyla doğal kaynakların korunarak, çevresel tahribatın önlenmesi önemli bir noktadır. Üçüncü olarak, “yönetimsel açıdan” sürdürülebilir tarım için, üreticilere gerekli destek ve donanımın sağlanması gerekmektedir. Aksi takdirde geleneksel tarım yöntemlerini benimsemiş çiftçinin “sürdürülebilirlik” gibi bir kaygısı olmayabilir. Bu da gıda güvenliğinin temininde kaygılara sebep olmaktadır. Son olarak “sosyoekonomik” açıdan söz konusu alanda yapılan çalışmalarla tarım kesiminin refah seviyesinin yükseltilerek sektörel bazda beklentilere cevap verilmelidir.

Türkiye açısından bakıldığında bu noktalar altında sürdürülebilirlik kavramı değerlendirildiğinde; erozyon, yüksek girdi kullanımı, çevre kirliliği, tarım alanlarının azalması gibi sorunlar yaşamaktadır. Ülkemizin topraklarının %80’inin de erozyon görülmekte olup tarımın sürdürülebilirliğini etkileyecek boyuttadır.²¹² Ayrıca tarım topraklarımızda kullanılan geleneksel tarım yöntemleriyle birlikte kimyasal gübre, pestisit gibi girdiler sürdürülebilirliği tehdit etmekte ve bu doğrultuda gerekli önlemleri almada yetersiz kalmaktadır.

2023 yılında yaklaşık 85 milyonu bulması beklenen nüfusumuzun yeterli ve kaliteli beslenmesi açısından gıda güvenliğini sağlamanın yanı sıra sürdürülebilir bir tarım sektörüyle, doğal kaynakların tahrip olmasını önlemek; başta insan sağlığı açısından kaliteli ve yeterli gıdaya ulaşmanın yanı sıra, sosyoekonomik açıdan da büyük yarar sağlayacaktır.

²¹¹ Şule Turhan, **a.g.e.**, s.15.

²¹² **a.e.**, s.17.

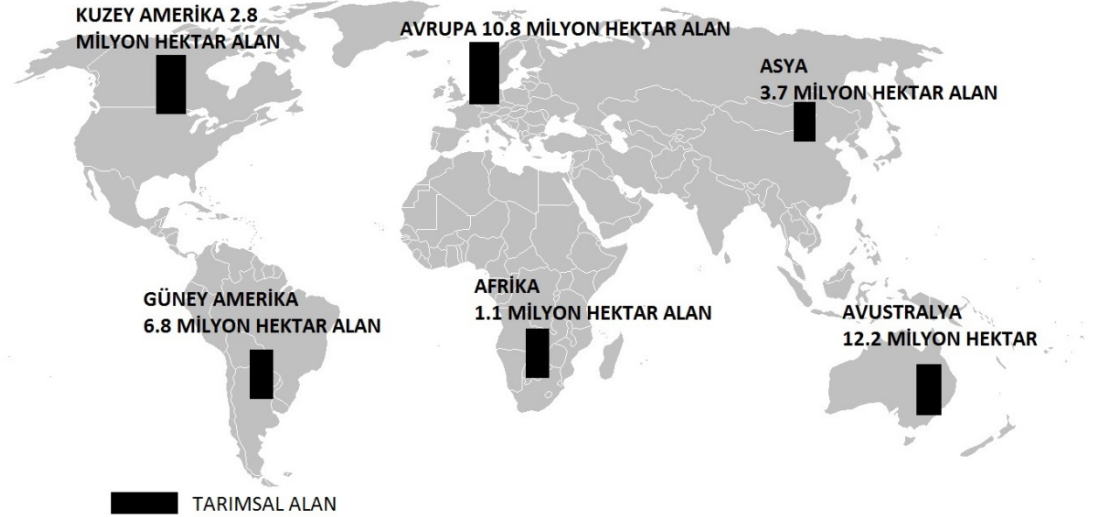
Türkiye'nin sürdürülebilir tarımın, hedeflere uygun doğal kaynak kullanımını bozmadan, insan sağlığı üzerine olumsuz etkileri olmayan, ürün hastalıkları ve zararlılara karşı problemlerin azaltılmasını sağlayacak tarımsal uygulamaların kullanılması önem kazanmaktadır. Bu noktada organik tarım alternatif bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır.

Organik Tarım; ekolojik sistemde hatalı uygulamalar sonucu uygulamalar sonucu zarar gören doğal dengeyi sağlamaya yönelik, insana ve çevreye dost sağlıklı üretim sistemlerini içermekte olup, kimyasal ilaç, gübre vb... girdi kullanımını yasaklamanın yanında, üretimde sadece miktar artışının değil aynı zamanda kalite ve güvenliğinin yükselmesini amaçlayan tarımsal üretim şeklidir.²¹³ Bugün dünyada organik tarım uygulamaları gittikçe öne çıkmaya başlamıştır. Bilhassa gelişmiş ülkelerde tüketicinin gıda güvenliği konusundaki artan beklentisi insan sağlığı ve çevresel çıkarları ön plana koyan organik tarım ürünlerinin tercih edilmesine sebep olmaktadır. Aşağıdaki tabloda “Dünya Organik Tarım Alanlarının” dağılımını göstermektedir.

Tablo 20’de siyah renkli sütunlardan görüleceği üzere, yaklaşık 37 milyon hektarlık alanda organik tarım yapılmaktadır. Organik tarım yapılan alanların kıtalara göre dağılımı ele alındığında, haritadan görüleceği üzere ilk sırayı 12.2 milyon hektar alanla Avusturalya kıtasının aldığı görülmektedir. Buna 10.8 milyon hektarla Avrupa, 6.8 ile Güney Amerika, 3.7 milyon hektarla Asya, 2.8 milyon hektarla Kuzey Amerika ve 1.1 milyon hektar alanla Afrika’nın takip ettiği görülmektedir.

²¹³ Erdal Süngü, Ahmet Bayaner, **Organik Tarım**, TEPGE Yayınları, C. 10, S:14 , Ankara, 2012.s.2.

Tablo 20: Dünya Organik Tarım Alanları (milyon/ha)

Kaynak: OrganicFarmingStatics, (çevrimiçi)

<http://www.fibl.org/en/themen/themen-statistiken.html> 28.12.2012

Dünyada en fazla organik tarım Avustralya da yapılmakta 2. sırayı ise AB 10.8 milyon hektar alanla takip etmektedir.

Organik tarım her ne kadar gelişmiş ülkelerde daha yaygın kullanılsa da Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelere sürdürülebilir temelde gıda güvenliğinin temin edilmesinde önemli bir uygulama olabilir. Türkiye mevsimsel koşulları, toprak ve su kaynakları açısından organik tarım için uygun potansiyele sahiptir.

Organik tarım uygulamaları başlangıçta kimyasal girdi kullanımının azalması sonucu verim kaybı olsa da uzun vadede doğal kaynaklarının tahribatının önlenerek ekonomik açıdan avantajlı pozisyona getirmektedir. Yapılan değerlendirmelerde bitkisel üretimde organik tarıma geçmek %6-17 oranında bir GSMH azalmasına sebep olurken, masraflardaki azalma sebebiyle net gelir kaybının en fazla %13 olduğu ifade edilmiştir.²¹⁴ Bu doğrultuda uzun vadede kaynakların korunmasıyla kaliteli ve güvenli gıda üretiminin temin edilmesinde devamlılık sağlayarak geçici

²¹⁴ Şule Turhan, a.g.e., s.18.

vadedeki ekonomik karlılık yerine uzun vadede dengeli ve sürekli üretim gerçekleşecektir.

Türkiye’de organik tarımın başlangıcı, dış ülkelerin organik ürünlere olan talebiyle başlamıştır. 80’li yıllara dayanan bu süreçte başlangıç safhasında temelde ekonomik ve ticari boyutta olmuştur. Dış talep temelli organik tarımda Türkiye de 90’lı yıllarla birlikte tarımsal açıdan ekolojik mücadele eğilimleri başlamıştır. 24 Aralık 1994 tarihinde “Bitkisel ve Hayvansal Ürünlerin Ekolojik Metotlarla Üretilmesine İlişkin Yönetmelik” yürürlüğe konmuştur. Bu yönetmelikle organik tarım faaliyetleri bakanlık denetiminde ve belirlenen kurallar çerçevesinde yürütülmeye başlanmış olup AB mevzuatındaki değişimlere uyum sağlamak adına düzenlemeye gidilerek 2002 yılında “Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik” yayınlanmıştır.²¹⁵ Bu gelişmelerle organik tarım uygulamaları bakanlık altında ilgili mevzuatlarla sürdürülmeye devam edilmiştir. Yaklaşık 10.8 milyon hektarlık organik tarım alanıyla AB’deki gelişmelerden uyum sürecinde Türkiye tarımı da etkilenmektedir. Türkiye’de Organik Tarım alanındaki uygulamaları kolaylaştırmak ve sorumlulukların yerine getirilmesi amacıyla, 2004 yılında “Organik Tarım Kanunu” çıkarılmıştır ve bu kanuna dayalı hazırlanan 2005 yılında “Organik Tarımın esasları ve uygulamasına ilişkin yönetmelik” yürürlüğe girmiştir.²¹⁶ Bu düzenlemelerle, Tablo 21’den görüleceği üzere organik tarım üretim verilerine bakıldığında 2011 yılı sonuna kadar; ürün sayısı 225’e çıkmış olup, organik tarım yapan çiftçi sayısı 42.460 olmuştur. Yetiştiricilik yapılan alan miktarı 442.581 hektara ulaşmış ve üretim miktarı 1.659.543 tonu bulmuştur. Türkiye’de Organik Tarım üretiminde artış meydana gelmiş olup bu alana yönelen çiftçi sayıları da üretim yapılan alana bağlı artış göstermiştir.

²¹⁵ Gıda Tarım Hayvancılık Bakanlığı (2012), TR Organik Tarım Stratejik Plan (2012-2016) s. 6, (çevrimiçi)<http://www.tarim.gov.tr/BUGEM/Sayfalar//DuyurularDetay.aspx?ListName=Duyurular&rid=14&refId>, 08.06.2012.

²¹⁶ A.e., s.6.

Tablo 21: Organik Tarım Üretim Verileri (2002-2011)

Yıllar	Ürün Sayısı	Çiftçi sayısı	Yetiştiricilik Yapılan Alan(ha)	Doğal Toplama Alanı(ha)	Toplam Üretim Alanı(ha)	Üretim Miktarı(ton)
2002	150	12.428	57.365	32.462	89.827	310.125
2003	179	14.798	73.368	40.253	113.621	323.981
2004	174	12.751	108.598	100.975	209.573	377.616
2005	205	14.401	93.134	110.677	203.811	421.934
2006	203	14.256	100.275	92.514	192.789	458.095
2007	201	16.276	124.263	50.020	174.283	568.128
2008	247	14.926	109.387	57.496	166.883	530.224
2009	212	35.565	325.831	175.810	501.641	983.715
2010	216	42.097	383.782	126.251	510.033	1.343.737
2011	225	42.460	442.581	172.037	614.618	1.659.543

Kaynak:Gıda ,Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü (BÜGEM)Faaliyetleri2013.,s.13.,(çevrimiçi)

<http://www.tarim.gov.tr/bugem/Sayfalar/Anasayfa.aspx>, 20.05.2013

Meydana gelen bu artışlarda organik tarıma verilen desteklerin bir sonucudur. Üreticinin organik tarım uygulamalarına olan yönelimini artırmaktadır. Tablo 22’de yıllar itibariyle organik tarıma verilen krediler ve alan bazlı destekler yer almaktadır.

Tablo 22: Yıllar İtibariyle Organik Tarıma Verilen Krediler (2004-2011)

Yıllar	Organik Tarım		Organik Girdi		Toplam Tutar (TL)
	Üretici Sayısı	Tutar (TL)	Üretici Sayısı	Tutar (TL)	
2004	113	3.180.000	3	233.000	3.413.000
2005	263	6.157.000	10	912.000	7.069.000
2006	524	14.629.000	21	1.236.000	15.865.000
2007	651	18.008.000	30	1.553.000	19.561.000
2008	715	19.933.000	45	3.329.000	23.262.000
2009	468	15.411.000	16	1.100.000	16.511.000
2010	1359	59.529.000	19	5.494.000	65.023.000
2011	1274	27.370.000	-	-	27.370.000
TOPLAM	5367	164.217.000	144	13.857.000	178.074.000

Kaynak:Gıda,Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı,Organik Stratejik Plan(2012-2016),s.23. (çevrimiçi)<http://www.tarim.gov.tr/BUGEM/Sayfalar//DuyurularDetay.aspx?ListName=Duyurular&rid=14&refId=03.02.2013>

Tablo 23'ten görüleceği üzere organik tarıma verilen alan bazlı destekler 131.275 TL'den 60.599.577'ye ulaşmıştır.

Tablo 23: Yıllar İtibariyle Organik Tarıma Alan Bazlı Destekler (2005-2010)

YILLAR	ALAN(da)	TOPLAM TUTAR (TL)
2005	43.758	131.275
2006	117.188	351.564
2007	130.746	653.732
2008	368.581	6.634.464
2009	351.824	7.036.497
2010	2.423.983	60.599.577

Kaynak:Gıda,Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı,Organik Stratejik Plan(2012-2016),s.23. (çevrimiçi)<http://www.tarim.gov.tr/BUGEM/Sayfalar//DuyurularDetay.aspx?ListName=Duyurular&rid=14&refId=03.02.2013>

Görüldüğü üzere sürdürülebilir tarım çerçevesinde organik tarım uygulamaları 2000'li yılların başından itibaren artış göstermiştir. Ancak organik tarımımız şu anda ihtiyaçları karşılayacak düzeyde değildir. Bu sebeple verilen desteklerin ve çalışmaların daha da artırılması gerekmektedir. Ayrıca bu üretim

bilimsel temelli uzmanlık gereksinimi doğurmaktadır. Organik ürünlerin Pazar fiyatları klasik yöntemlerle üretilmiş ürünlere kıyasla yüksektir. Bu ise tüketicilerin kaliteli ve güvenli gıdaya erişimini sıkıntıya sokmaktadır. Bu doğrultuda tarımsal politika çerçevesindeki plan ve stratejilerle bu ürünlerin fiyatlarının mümkün olan en alt seviyede tutulacak politika tedbirleriyle sağlanmalıdır.

2012-2016 organik Tarım Stratejik Planında organik tarım ile ilgili bazı tespitlerde bulunmuşlardır. Bunlar:²¹⁷

- * Vizyon olarak, organik ürünlere olan güvenin artırılması belirlenmiştir.
- * Gelecek vadede organik tarımın geliştirilmesi için ulusal düzeyde eğitim ve yayım politikasının izlenmesi tavsiye edilmiştir.
- * AB, FAO, UNDP gibi kuruluşlardan organik tarımın gelişimine yönelik destek sağlanması.
- * 2007-2013 arası dönemi kapsayan 9. kalkınma planına değinilerek plan sonunda organik tarım alanlarının %3 artacağı öngörülmüştür.
- * Organik tarıma ilişkin mevzuatın AB ile uyumunun artırılması savunulmuştur.
- * Bugün bakanlık organik tarımın yaygınlaşması için 81 ilde faaliyetlerde bulunmaktadır. Bakıldığında “Gökçeada-Bozcaada Tarımsal Kalkınma ve iskan projesi yürütülmekte ve aynı zamanda baraj havzalarında organik tarım yapılması konusunda Devlet Su İşleri genel müdürlüğüyle bir protokol yapılmıştır.

Organik tarımın yaygınlaşması için öncelikli olarak bu faaliyetlerini bölgesel şartlara uygun olarak hazırladığı stratejik politika çerçevesinde hızlandırılmalıdır. Bunun için kurumsal yapısında da düzenlemelere giderek etkin iletişim ağı

²¹⁷ A.e., s.20-21.

kurulmalıdır. Bakanlık bünyesinde “İyi tarım uygulamaları ve organik tarım daire başkanlığında”, yürütülen, organik tarım faaliyetlerinin, entegre bakış açısıyla farklı birimleri de içine alacak şekilde geliştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca bitkisel koruma ürünleri olarak doğal maddelerden üretilmiş koruyucu ilaç, doğal gübre, biyoböcek gibi yöntemlere başvurulabilir. Şayet pestisit kullanılması gerekiyorsa analizlerinin iyi yapılarak olası etkilerinin belirlenmesi gerekmektedir. Bunun içinde ülkemizde bu denetimleri sağlayacak laboratuvar sisteminin iyi tesis edilmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak bakıldığında organik tarım uygulamalarının geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması kaliteli ve güvenilir gıdanın temin edilmesi açısından çok önemli bir alternatiftir. Ancak gerekli politik, kurumsal ve sosyoekonomik alt yapının kurulmasına ihtiyaç vardır. Mevcut durum değerlendirildiğinde gelecek vadede organik tarım uygulamaları sadece bir üretim şekli olarak değerlendirilmemelidir. Her şeyden önce organik tarımın başta insan sağlığı olarak bize sağladığı yararları bakmamız gerekmektedir. Bugün gereksiz istekler doğrultusunda yapılan harcamalar düşünüldüğünde hem bugünkü hem de gelecek nesillerin güvenilir gıdaya erişimlerinde organik tarım yaşanan ekonomik israfın yanında doğal bir gereklilik olarak görülmektedir. Çünkü bugün yoğun kimyasal girdi kullanımıyla ve hibrit tohumlarla yapılan üretim devam ederse, gelecekte ekilebilir toprağımız kalmayabilir.

3.3.2. Gıda Güvenliğinin Temininde Sistem Yaklaşımı

Tarladan sofraya gıda güvenliği yaklaşımının sağlanmasında tüm süreçler birbiriyle bağlantılı olmalıdır. Etkin çalışan gıda güvenliği sistemi Türkiye için çok önemlidir. Bu doğrultuda gıda zincirinin tüm aşamalarında belli şartların sağlanması gerekmektedir. Genel çerçevede bakıldığında; üretimden, laboratuvara, hijyen uygulamaları vb... ilgili tüm süreçlerde uygun koşulların oluşturulması hususunda başta AB olmak üzere pek çok ülkede sistem uygulamaları bulunmaktadır.

Türkiye'nin de gıda güvenliğinin sağlam bir temele oturtması için sistem yaklaşımını benimsemesi gerekmektedir.

İyi Tarım Uygulamaları (GAP)

İyi tarım uygulamaları (GAP) genel olarak, çevreye ve insan sağlığına duyarlı üretimde kalite ve verimliliği artırmayı hedefleyen, doğal kaynak kullanımında sürdürülebilirliği hedefleyen tarımsal sistemdir.

Avrupalı süpermarketlerin üreticilerden isteği, uluslararası alanda kabul edilen ve GAP'a uyulması esasına dayanan bir tarımsal üretim standartı olan "Globalgap", Avrupalı perakendeciler ürün çalışma grubu tarafından 1997 yılında ortaya koyan protokol, GAP esaslarını tanımlamaktadır.²¹⁸

GAP sayesinde sürdürülebilir tarım çerçevesinde tüketici odaklı hareket edilerek gıda güvenliğinin temininde önemli rol oynamaktadır. GAP gıda güvenliği ile ilgili riskleri azaltarak tüketicinin ürünlere olan güveninin artmasını sağlar. Böylece GAP sistemine göre üretilmiş ürünler pazarda daha çok talep görür. Üreticiler açısındansa rekabet avantajı sağlar. Kimyasal girdi kullanımını azalttığından dolayı tüketici gözünde üretici açısından güvenilir firma imajı yaratır ve farkındalığı artırır.

Sağladığı bu faydalar göz önüne alındığında hem tüketici hem üretici açısından Türkiye'de GAP'ın yaygınlaştırılması gerekmektedir. Türkiye'de GAP ile ilgili mevzuata bakıldığında 2004 tarihinde iyi tarım uygulamalarına ilişkin yönetmelik" yürürlüğe girmiştir. 2006 yılında ise bazı maddeleri güncellenmiştir.²¹⁹ AB'ye uyum sürecinde Türkiye'de GAP konusunda ileriye yönelik adımlar atılmıştır. Türkiye'de GAP'a yönelik sertifikalandırma globalgap protokolü ile başlamış olup, bu kriterlere göre iyi tarım uygulamaları gerçekleşmekte ve 2004 yılına kadar

²¹⁸ Merve Güzel, "Tarımda Kalite Uygulamaları Kapsamında GAP Yeri ve Bir Örnek Uygulama," (Yayınlanmamış Yüksek .Lisans. Tezi), İzmir, 2012, s. 112.

²¹⁹ Sakip Altunlu, "İyi Tarım Uygulamaları", **Tarım ve Mühendislik Dergisi**, S:78-79, 2006, s.103,

protokol kapsamında belgelendirme yapan 41 ülke arasında 31. İken 2007 yılı sonu itibariyle 85 ülke arasında 4. olmuştur.²²⁰ Yaşanan gelişmeler Türkiye'nin GAP konusunda iyiye gittiğinin göstergesidir. Kalıntı sorunu vb... problemlerle zaman zaman sekteye uğrayan tarım ürünleri ticaretimiz GAP sayesinde kaliteli ve güvenli gıda üretimini sağlayan bir ülke pozisyonuna gelecektir. Böylece başta insan sağlığı olmak üzere, çevresel, ekonomik, ticari boyutta GAP sisteminin daha da güçlendirilmesi gerekmektedir.

İyi Üretim Uygulamaları (GMP)

Gıdaların güvenliği ve besin değerini garanti altına alan uygulama standartları olarak tanımlanabilen GMP, gıda ürünlerinde kaliteyi sağlamak için hammadde, üretim, paketlenme, dağıtım vb... aşamalarda uygulanması gereken bir uygulamadır.²²¹

GMP'de tıpkı GAP gibi gıda güvenliğinin temin edilmesi amacına hizmet etmektedir. AB “globalgap” altındaki uygulamalarına paralel olarak GMP sistemlerine de önem vermektedir. AB söz konusu sistemleri benimserken aynı zamanda üyelik yolundaki ülkeleri de zorunlu tutmaktadır. Bu kapsamda Türkiye’de GMP sistemini gıda güvenliğinde etkin bir yönetim sağlanması açısından uygulaması gerekmektedir.

İyi Hijyen Uygulamaları (GHP)

Sistem uygulamalarından bir diğeri olan GHP, GMP ve GAP’ı tamamlayan bir sistemdir. Üretim tesislerinde çalışanlardan kullanılan ekipmana kadar her aşamada hijyenik esaslara uygulamasını amaçlar. Hijyen konusu gıda güvenliğinde kritik bir konu olup hijyen konusunda ortaya çıkan herhangi bir sorun beraberinde tüketicinin güvenini zedelemektedir. Bu sebeple her aşamada temizlik ve

²²⁰ Yusuf Güner, “İyi Tarım Uygulamalarının Neresindeyiz”, *Ekoloji magazin Dergisi*, S:32, 2011, s.12.

²²¹ Utku Çopur ve Arkadaşları.,*a.g.e.*, s.32.

hijyenprosedürlerine dikkat edilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda Türkiye'nin GHP uygulamalarını etkin şekilde takip etmesi gerekmektedir.

İyi Laboratuvar Uygulamaları (GLP)

Diğer bir tamamlayıcı yaklaşım olan GLP laboratuvar koşulları ve işleyişi konusundaki çalışmaları kapsamaktadır. Bilhassa AB'ye üyelik yolunda olan Türkiye GLP için gıda güvenliği alanında ülkemizde birtakım çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Bu doğrultuda Türkiye'nin rekabet piyasası koşullarını yerine getirmesi, uluslararası ticaret alanında kaliteli ürün üretmesi, laboratuvar altyapısının güçlendirilmesi ve uluslararası standartlara kavuşturulması ayrıca insan gücü yetiştirilerek yeni yatırımlar yapılması gerekmektedir.²²²

İyi Dağıtım Uygulamaları (GDP)

GDP, tarladan sofraya gıda güvenliği yaklaşımı gereği tarladan ürünün elde edilmesinden, sonrasında dağıtımında gıda güvenliğini riske atmayacak şekilde muhafaza edilerek ürünün güvenli ve ürünlerin dağıtımından kullanılmasına gerektiğini belirten tamamlayıcı bir uygulamadır.

Türkiye diğer uygulamalara olduğu gibi GDP'ye de riayet etmesi gerekmektedir.

Gıda Güvenliğinde İzlenebilirlik

İzlenebilirlik ürünlerin insan sağlığı için tehdit oluşturması halinde problemin kaynağının tespit edilmesine ve gereken önlemlerin alınmasına yönelik bir sistem yaklaşımıdır. İzlenebilirlik sayesinde gıda zinciri içerisindeki aşamalarda çıkabilecek herhangi bir sorun büyümeden kontrol altına alınabilmektedir. Böylece başta tüketici

²²² Dilek Yalçın, İlkey Açıkgöz; "İyi Laboratuvar Uygulamaları", **Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, C. 27, S:2, , 2007, Ankara, s.44

açısından kaliteli ve güvenli gıdaya erişim sağlanacak bu durum tüketici memnuniyetini artırarak üreticinin rekabet avantajı elde etmesini sağlayacaktır.

İzlenebilirlik konusu günümüzde birçok ülke tarafından gıda güvenliği konusunda üzerine önemle durulan bir alandır. Bugün dünyada farklı izlenebilirlik sistemleri bulunmakla birlikte günümüzde küresel geçerliliği olan, uluslararası ölçekte standartları ortaya koyan BM tarafından da tavsiye edilen izlenebilirlik standardı EAN-İnternational (European Article Number) tarafından oluşturulmuş EAN-UCC (Barkod Uygulaması) sisteminin olduğu bildirilmektedir.²²³

Türkiye’de de izlenebilirliğin etkili bir şekilde sürdürülebilmesi için gerekli alt yapının oluşturulmasına ihtiyaç vardır. Türkiye AB ile uyum çabalarına yönelik olarak düzenlemeler çerçevesinde 2004 yılında yürürlüğe giren 5179 sayılı kanunla gıda güvenliğinin korunması ve devamlılığı amaçlanmış olup bu yasanın muhtelif maddelerinde gıda güvenliğinde izlenebilirlik sorumluluk ve denetimlere ilişkin yer alan hükümlerde iyi tarım uygulamaları (GAP) ve buna ilişkin izlenebilirliği düzenleyen “İyi Tarım uygulamalarına ilişkin” yönetmelik bulunmaktadır.²²⁴ Türkiye’de izlenebilirlik hususunda gıda güvenliğinin sürdürülebilmesi açısından devamlılığın sağlanmasında dış dünyayla olan ilişkilere paralel olarak izlenebilirliğin daha da geniş çerçeveye oturtulması gerekmektedir. Bu doğrultuda küresel standartlarla uyumlu etkin bir izlenebilirlik sisteminin oturtulmasında bilgisayar destekli iyi işleyen veri tabanlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca uzman kişilerin istihdam edilerek, çalışma planları ve uygulama koşullarının belirlenmesinin gerekliliği karşımıza çıkmaktadır.

²²³ Utku Çopur ve Arkadaşları, **a.g.e.**, s.7.

²²⁴ Zeynel Cebeci, “Gıda İzlenebilirliğinde Bilgi Teknolojileri, Ulusal Tarım Kurultayı 15-17 Kasım 2006, **Çukurova Üniversitesi Bildiriler Kitabı**, s.190, (çevrimiçi), http://traglor.cu.edu.tr/objects/objectFile/gida_izlenebilirlik_2007_10_25.pdf 16.09.2012.

3.3.3. Gıda Güvenliğine İlişkin Diğer Gerekenler

Gıda güvenliği konusu çok geniş bir alanı kapsadığından, yapılması gerekenlerde bu genişliğe bağlı çoğalmaktadır. Bilhassa sürdürülebilir tarım anlayışı etrafında gıda güvenliğinin devamlılığı çok önemli bir yer teşkil etmektedir.

Türkiye’de gıda güvenliğinin sağlanmasına yönelik faaliyetler Tarım, Gıda ve Hayvancılık Bakanlığının yetki ve sorumluluğundadır. Ancak bakanlığın tek görevi gıda güvenliği olmayıp bir çok alanda sorumlulukları bulunmaktadır. Bu sebeple daha iyi işlerliğin sağlanması amacıyla uluslararası standartlarla uyumlu AB’de gıda güvenliği alanında faaliyet gösteren EFSA gibi bağımsız bir gıda güvenliği otoritesinin kurulması gerekmektedir. Böylece söz konusu alanda daha verimli şekilde faaliyette bulunarak, gıda güvenliğinde belirlenen hedeflere daha iyi ulaşılabilir.

Gıda güvenliği konusunda Türkiye’nin GDO konusundaki düzenlemeler istenen seviyede değildir. Türkiye’de 2009 yılında çıkarılan GDO’ların ithalat ve kullanımını düzenlemek üzere yayınlanan yönetmelik, 2010 yılında biyogüvenlik Kanununun yürürlüğe girmesiyle GDO’ya ilişkin bazı iyileştirici düzenlemeler yapılmıştır. Ancak GDO konusunda Türkiye istenen seviyede değildir. GDO onay sistemi yasal onay mekanizmalarını uygulayan diğer (AB, Norveç, Japonya gibi) ülkelerin aksine şeffaflıktan ve geçerli bilimsel dayanaktan yoksundur.²²⁵ Bu sebeple GDO ile ilgili başta ticari olmak üzere ülkemize girme ihtimali olan GDO’lu tohum, ürün vb... girdilerin girişini engelleyecek etkili bir sistemin oturtulması gerekmektedir.

Gıda güvenliğine yönelik bir diğer gereklilikte tüketici bilincini arttıracak çalışmaların yapılmasıdır. Bu doğrultuda kamu-sivil-toplum-özel sektör

²²⁵ Graham Brookes, Türkiye’de GDO Mevzuatının Etkileri (Bilgilendirme Raporu), s. 3, (çevrimiçi) <http://www.pgeconomics.co.uk/page/32/t%C3%BCrkiye%E2%80%99nin-biyog%C3%BCvenlik-yasas%C4%B1-tar%C4%B1msal-g%C4%B1da-zincirinde-%C3%B6nemli-bir-ekonomik-zarara-neden-oluyor-20.08.2013>

kuruluşlarının bir araya gelerek faaliyetlerde bulunmaları gerekmektedir. Ekonomi politikaların başarılı olması için önce politika çerçevesini halka benimsetilmesi gerekir .Aksi takdirde uzun vadeli başarı sağlanması oldukça zordur. Bilhassa söz konusu politikaların tarımsal uygulama alanı içine bu denli nüfuz etmesi gerekirken çiftçiden ve tüketici bilincinden uzak politikalarda başarı sağlanması oldukça zordur. Türkiye’de bu doğrultuda çeşitli kamu spotu, broşür tanıtımı vb... uygulamalarla bilinç seviyesi artırılmaya çalışılmaktadır. Ancak konunun daha iyi benimsenmesi için bütüncül hareket edilerek ilgili çalışmaların ilköğretim çağından itibaren benimsetilmesi gerekmektedir.

Diğer bir konuda, tohum ağı diğer ifadeyle “Tohum Bankasının” kurulmasıdır. Tohum gıdanın ilk noktası olduğundan, yaşanacak herhangi bir sorun en baştan tüm sürecin bozulmasına yol açmaktadır. Bu doğrultuda tohumda yerel kaynakların korunması büyük önem taşımaktadır. Tohumda GDO kullanımı sonucu ortaya çıkan hibrit tohumlar tarımsal açıdan gıda güvenliğini tehdit etmekte ayrıca doğal çevreye de zarar vermektedir. Tohum konusunda uluslararası alanda faaliyet gösteren birkaç tohum tekelinin kendi tohumlarını piyasada kullanım zorunluluğu getirmesi ile yerli tohumların ekimi yasaklanmakta olup bu durum genetik çeşitliliğin azalmasına sebep olmaktadır. Bu alanda acil önlemlerin alınması gerekmektedir. Türkiye’nin de böylesi bir tehditle karşı karşıya olduğu düşünüldüğünde, tohum alanında genetik zenginliğe sahip ülkemizin, yerli tohumlarının korunması ve gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlayan tohum bankasını kurması gerekmektedir.

SONUÇ

Tarım sektörü, gıda ve beslenmenin devamlılığı açısından hayati bir öneme sahiptir. Temel gıda maddelerinin önemli bir kısmının tarımdan elde edildiği göz önüne alındığında tarım sektörü ve uygulanan tarımsal politikalar açısından gıda güvenliği konusu tarladan – sofraya tüm süreçleri içerisine alan çok kapsamlı bir alanı ihtiva etmektedir. Tarımsal açıdan ele alındığında bu süreçte tohum seçiminden kullanılan kimyasal girdilere ,GDO kullanımı vb...pek çok unsur gıda güvenliğinin temini açısından önem taşımaktadır. Artan dünya nüfusunun beslenme ihtiyaçları ,ülkeler arası gelişmişlik farkları, her alanda etkisini gösteren teknolojik gelişmelerin tarım sektörüne olan yansımaları söz konusu alanda da kendini göstermektedir. Bilhassa biyoteknolojik çalışmalarla tarım sektörüne giren GDO kullanımı ve yanlış tarım uygulamalarının sürdürülebilir tarımın devamlılığı ve insan sağlığı üzerindeki olası riskleri düşünüldüğünde tüm dünyada özellikle son yıllarda ülkelerin üzerine önemle durduğu konulardan birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda uluslararası kuruluşların çatısı altında , ülkeler çeşitli çalışmalar yaparak gerek bugün gerek gelecek vizyonu çerçevesinde ilgili alandaki faaliyetleriyle karşılıklı etkileşimde bulunmaktadır.

Gelişmişlik seviyesi açısından Fransa, Almanya gibi oldukça ileri seviyedeki ülkeleri içinde barındıran AB gıda güvenliği alanında geçmişte yaşadığı delidana (Dioksin) krizi gibi gıda krizleriyle tüketici sağlığının korunması açısından dönüm noktası olmuştur. Tarımsal politikalarını OTP etrafında şekillendiren AB gıda güvenliği alanındaki çalışmalarını da OTP temelinde ele alarak söz konusu alanda tüm dünyada yapılan çalışmalara paralel olarak önemli çalışmalarda bulunmuştur. Yeşil kitap ,ardından günün koşullarına göre güncellediği Beyaz Kitap gibi çalışmalarla gıda mevzuatındaki eksiklerini telafi etmeye çalışmıştır .OTP'nın tüketici güveni üzerine inşa edildiği düşünüldüğünde yapılan çalışmalarla gıda güvenliği alanındaki sarsılan tüketici güveni onarılmaya çalışılmış olup , Türkiye gibi üyelik yolundaki ülkelerle olan müzakerelerde tarım politikaları dahilinde ele

alınmaya başlanmıştır .Bu bağlamda Türkiye de geçmişi çok eskilere dayanmayan gıda güvenliği konusu AB ile üyelik çalışmalarıyla ivme kazanmıştır. Türk tarım politikalarının tarihsel gelişimi içinde tarım sektörü Cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllardan 80 dönemine kadar devlet desteği görmüş olup kalkınmanın bir parçası olarak kabul edilmiştir. Bu döneme kadar ithal ikameci politikalar benimseyen Türkiye bu tarihten sonra iktisadi politikalarda liberalleşme eğilimine girmiş olup bu eğilim tarım politikalarına da yansarak, dış dünyayla olan ilişkilerimizin artmasıyla sonuçlanmıştır. Dış dünya özellikle Avrupa ikinci dünya savaşının yıkıcı etkilerinden kurtulup, refahın artışı ve sosyoekonomik açıdan iyileşmenin yollarını aramıştır. Bu arayış ülkeleri korumacı politikaları terk ederek serbestleşme vasıtasıyla karşılıklı ilişkilerin artmasını sağlamıştır.

Bu dönemde kurulan FAO-WHO-IMF-Dünya Bankası gibi kuruluşlar bu ilişkilerin daha da yoğunlaşmasını sağlamış ve tarım sektörü de bu gelişmelerden payını almıştır. Geçmişi bu döneme dayanan AB'nin kurulmasıyla birlik içinde oluşturulan ortak pazara tarım konusu da dahil olmuştur. AB OTP çerçevesinde tarımsal açıdan politikalarını şekillendirmiştir. Belli standartlar ve kurallarla işleyen OTP'nı üyelik yolundaki ülkelere de müktesebat dahilinde zorunlu tutmaktadır.. AB ile üyelik sürecinde olan Türkiye'nin de gıda güvenliği hususu konuya verilen önemin artmasıyla yoğunlaşmaya başlamıştır. Türkiye'nin bu süreçte çıkardığı yasal düzenlemelerle iyileştirmelerde bulunmaya çalışmıştır. İlerleme raporları, KOB ve Ulusal programlarda gıda güvenliği hususu da değerlendirilmiştir. Türkiye ulusal bazda kalkınma planlarında ve stratejilerin de politika çerçevesini belirlemeye çalışmıştır. Tarımsal açıdan gıda mevzuatında çeşitli düzenlemeler yaparak sözkonusu alanı hukuki bir temele konumlandırmaya çalışmıştır. Gıda güvenliği konusunda mevzuatı karmaşıklıktan kurtararak, dağınık görünümdeki kurumsal yapıyı tek bir otoritede toplamıştır. Türkiye bu süreçte uluslararası kuruluşlarla da aktif çalışmalarda bulunmuş. Dünya Bankası ,Birleşmiş Milletler gibi küresel çapta faaliyet gösteren kuruluşların tarımsal açıdan ; yoksulluğun azaltılması ,kaliteli ve yeterli gıdaya erişimin sağlanması ,oldukça kıt olan toprak ,su gibi doğal kaynakların

optimal şekilde kullanılarak tarımsal açıdan beslenme ihtiyaçlarının sağlanmasında uygun politika arayışlarına girdikleri ve umut vaat eden çalışmalar yaptıkları göze çarpmaktadır. Ancak çoğunun teoride kaldığı, rakamlara yansıtılamadığı ve çalışmaların birbirinin tekrarı niteliğinde olduğu göze çarpmaktadır. Çünkü ülkeler bu çalışmalarını gerçekleştirirken ,sorunların yapısal temellerine gerektiği gibi eğilememekte bu sebeple de iyi niyetli girişimlerin ötesine gidemeyen çalışmalarla hedeflenen sonuçlara varılamamaktadır. Bir taraftan yoksulluk baskısı sonucu tüketimde gıda güvenliğinin göz ardı edilmesi ve nitelikten ziyade tüketim miktarına önem verilmesi diğer yandan tarımsal sahada yoğun şekilde kullanılan GDO ve ilaç kullanımının insan sağlığı ve çevre üzerindeki olumsuz etkileri göz ardı edilerek tarımda sürdürülebilirlik konusu kenara itilmektedir. Durum böyle devam ettiği müddetçede giderek azalan ve yanlış uygulamalar sonucu tahrip olan tarımsal kaynaklarımız gelecek vizyonu açısından gıda güvenliğini tehlikeye sokmaktadır. BM tahminlerine göre 2050 ye kadar 9milyarı bulması beklenen dünya nüfusunun ve TÜİK verilerine göre 2050 ye kadar 90 milyonu aşması beklenen Türkiye nüfusu için tarımsal alanda gıda güvenliği hususu hayati bir öneme sahiptir. Bu doğrultuda hem Dünya hem Türkiye gelecek vizyonlarıyla tahminlerde bulunarak politika ve stratejilerini sağlam bir temele oturtmaya çalışmaktadır. Küresel iklim değişikliği, kuraklaşma vb... durumların doğal kaynaklar üzerindeki etkisinin yanında insan unsurunun sebep olduğu yoğun kimyasal girdiler ve yanlış tarım uygulamaları zengin biyoçeşitliliğe sahip ülkemiz için tehdit oluşturarak beraberinde gıda güvenliğinin devamlılığı açısından sürdürülebilir tarıma zarar vermektedir. Bu sebeple doğayla uyumlu, çevreye zarar vermeyen, insan sağlığını merkezine oturtmuş iyi tarımsal uygulamalara geçiş yapılması gerekmektedir. Bu doğrultuda organik tarım iyi bir alternatif olarak karşımıza çıkmaktadır. Organik tarım sayesinde gıda güvenliğinin temininde büyük fayda elde edilecektir. Ancak Türkiye'nin Organik tarımın yaygınlaşmasını sağlayacak destekleyici ve düzenleyici çalışmalar yaparak halk tabanına indirilmesi ve lüks bir harcama olarak değil, zorunlu bir ihtiyaç olarak bakılması için makro anlamda tüketici bilincinin sağlanarak hem ekonomik hem de

toplumsal açıdan iyi konumlandırılmış çalışmalara ihtiyaç vardır.. Bu takdirde organik tarım gibi iyi tarım uygulamalarına yönelik politika çerçevesi daha iyi bir temel üzerine inşa edilerek, istenen sonuçlara ulaşmada yol alınabilir. Diğer yandan tarımsal açıdan gıda güvenliğinin sağlam bir sistemle devam ettirilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda karşımıza iyi tarım, iyi üretim, iyi laboratuvar, izleme gibi sistem süreçleri karşımıza çıkmaktadır. Tarladan sofraya etkin bir gıda güvenliği sisteminin sağlanmasında Türkiye'nin bu süreçleri benimsemesi gerekmektedir. Böylece gıda güvenliğinin tarımsal politikalarla bütünleşmesi sağlanarak tarım sektöründe doğal kaynakların devamlılığı ve tüketicin korunması sağlanarak ekonomik açıdan da pozitif etki yaratacaktır. Yanlış tarımsal uygulamalardan vazgeçilmesi sayesinde arzi yüzyılları alan tarım topraklarının kullanılmaz hale gelmesi önlenerek ve yerel çeşitliliğimiz zarar görmeksizin tohum ve ilaç tekellerine olan bağımlılığımız azalarak gerçek anlamda hem bugünün hem de gelecek nesiller adına kendine yeter bir ülke konumuna erişmemiz sağlanacaktır.

Bu kapsamda Türkiye'nin gıda güvenliğine yönelik bağımsız bir otoriteye ihtiyacının yanında, genetik çeşitliliği korumak için tohum bankası, sağlam bir GDO politikası ve toplumun geneline yayılmış bilinçlendirme çalışmalarına ihtiyacı vardır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- AYDIN, Cenk: **“Tüketicinin Satın Alma Karar Sürecinde Gıda Güvenliği: GDO’suz Etiketli Ürünler Üzerine Bir Araştırma”**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2012.
- AYDIN, Ceren: **“Dünya Ticaret Örgütü Tarım Müzakereleri, AB ve Türkiye’nin Pozisyonları”**, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Ankara, 2004.
- AYTEKİN, Burcu: **“Uluslararası Tarım Politikasına Yön Veren Kuruluşlar ve Türk Tarımı Üzerine Etkileri”**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tekirdağ, 2012.
- BAYKAN ,Renan: **Türkiye’de Tüketicinin Korunması Tedbileri,Önerilerve Ekonomik Etkileri**, İTO Yayınları., İstanbul, 1997.
- BİCİ, İpek: **“Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar ve Biyogüvenlik Kavramları İle İlgili Öğrencilerin Bilgi Düzeylerinin ve Tutumlarının Değerlendirilmesi”**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010.
- BONNAZ, Herve: **1994 Ekonomisi Cep Üniversitesi,GATT Çıkmazda mı?**, Çev.: İTÜ İşletme Bölümü Öğretim Üyeleri, İletişim Yayınları,İstanbul ,1994.
- BÜYÜKERŞEN, Aslı: **“DTÖ Tarım Anlaşmasının Sonuçları ve Türkiye Örneği**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2008.
- BÜYÜKTAŞKIN,Şener: **Dünya Ticaret Sistemi,GATT,DünyaTicaret Örgütü ve Türkiye**,Esbank Yayınları,Ankara,1997.

- CEBECİ, Zeynel: **“Gıda İzlenebilirliğinde Bilgi Teknolojileri”**, Ulusal Tarım Kurultayı, 15-17 Kasım 2006, **Çukurova Üniversitesi, Bildiriler Kitabı**, 189-195.(çevirimiçi) http://traglor.cu.edu.tr/objects/objectFile/gida_izlenebilirlik_2007_10_25.pdf ,16.09.2012
- ÇİÇEKÇİ, Osman: **“İlk Öğretim Okullarında Görevli Öğretmenlerin GDO Konusundaki Bilgilerinin ve Görüşlerinin Belirlenmesi”**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008.
- ÇOPUR, Utku, Senem Yonak, Ayşegül Şen Koyuncu: **“Gıda Güvenliği Denetim Sistemleri”**, **Türkiye Ziraat Mühendisliği VII.Teknik Kongresi, Bildiriler Kitabı(2)**, 11-15 Ocak 2010, Ankara, s.1127-1137.
- DİNAN, Desmond: **Avrupa Birliği Ansiklopedisi**, çev.Hakan Akay, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2005
- DPT: **“Ulusal Gıda ve Beslenme Stratejisi Çalışma Grubu Raporu”**, DPT İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Yayın No: DPT, 2670, Ankara, 2003.
- DPT: **9. Kalkınma Planı Gıda Güvenliği ve Hayvan Sağlığı Özel İhtisas Komisyon Raporu**, Yayın No: DPT, 2711, ÖİK: 664 Ankara, 2007.
- DÖLEKOĞLU, Ö.Celile: **Gıda Güvencesi**, T.E.A.E-BAKIŞ, S.4, Yayın No: 117, Ankara, 2003.
- DÖLEKOĞLU, Ö. Celile: **Tarımsal Destekleme Politikasında Süreçler ve Üretici Transferleri**, Tarımsal Ekonomi ve Araştırma Enstitüsü Yayınları, Yayın No: 98, Ankara, 2003, s.58.
- EĞİLMEZ, Mahfi: **IMF, Dünya Bankası ve Türkiye**, 2.bs, Creative Yayıncılık, İstanbul, 1997.
- EŞİYOK, Ali: **Türkiye’nin Kalkınma Sürecinde Tarım Sektörü: Gelişmeler, Sorunlar Tespitler, Politika Önerileri**, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş., C.2, No: 7406-52, Ankara, 2004.

- GİRAY, Handan
Ayşegül Akın,CelileDölekoğlu,
Sema Gün:
GÜDER, Gökhan :
GÜZEL, Merve:
İNKAYA, Ahmet:
KARLUK ,Rıdvan:
KARLUK, Rıdvan:
KARLUK, Rıdvan:
KAZGAN, Gülten:
KEPENEK ,Yakup,NuranYentürk:
KESGİN, Mustafa:
KILIÇ, Döndü:
- Gıda Güvenliği ve AB Uyum Sürecinde
Türkiye’de Yaşanan Gelişmeler, **Türkiye VII. Tarım Ekonomisi Kongresi**, Antalya, 13-15 Eylül 2006.
“Avrupa Birliği Gıda Güvenliği Politikası ve Üyelik Sürecinde Türkiye’ye Yansımaları”, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, AB ile İlişkiler Genel Müdürlüğü, Yayın No: DPT, 2696, Ankara, 2006.
“Tarımda Kalite Uygulamaları Kapsamında İyi Tarım Uygulamalarının (GAP) Yeri ve Bir Örnek Uygulama”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2012.
“Türkiye’nin AB’ne Adaylık Sürecinde Tarım Politikaları”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Afyon, 2011.
Avrupa Birliği ve Türkiye, 8. bs, Beta Yayınları, İstanbul, 2005.
Uluslararası Ekonomi ve Politika, 6 bs. Beta Yayınları, İstanbul, 2006.
Uluslararası Ekonomik, Mali ve Siyasi Kuruluşlar, Turhan Kitabevi, Ankara, 1998.
Tanzimattan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi, 4.bs, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009.
Türkiye Ekonomisi, 12.bs., Remzi Kitabevi, İstanbul, 2001.
“Avrupa Birliği Müzakere Sürecinde Türk Tarımı”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2003.
“Tüketicilerin Gıda Güvenliği İle İlgili Bilgi, Tutum ve Davranışları”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008.

- KIYMAZ,Taylan: Dünya Tarım Piyasalarında Serbestleşmenin Türk Tarımına Fiyat ve Gelir Yönünden Yansıması,**İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü**,Yayın no:DPT:2754,Ankara,2008.
- KURT ,Hacı: **Türkiye’de Kent Köy Çelişkisi**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2003.
- METİN, Bekir: **Dünya Sağlık Örgütü ve Türkiye İlişkileri**, T.C. Sağlık Bakanlığı Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1997.
- Sevim Tezel Aydın: “1980’li Yıllardan Sonraki Tarım Politikalarında Değişiklikler”, **Ekonomik Yaklaşım Kongresi: “Türkiye Ekonomisinin Dinamikleri, Politika Arayışları**, 22-23 Aralık 2011, Ankara.
- NARİN, Müslüme: **Dış Ticarete Giriş**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2005.
- OKTAY,Nüvit: **“Türkiye’de Gıda Güvenliği Kapsamında Yürütülen Tarım Politikalarının AB ile Karşılaştırılması”**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 2005.
- ÖZ, Yaşar: **“Türkiye ve AB’nde Uygulanan Güvenli Gıda Politikaları Üzerine Bir Araştırma”**,Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tekirdağ, 2012.
- PEZİKOĞLU,Filiz: “Türkiye’de Sürdürülebilir Tarım Uygulamaları ve Geliştirilmesi İçin Gerekli Politikaların Tespiti”, **Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü Sonuç Raporu**, Yayın No: 207, Yalova, 2006.
- ROLFE ,E. Neville: **ThePolitics of Agriculture in TheEuropenCommunity**, London, 1984.
- SÜNGÜ, Erdal, Ahmet Bayaner: “Organik Tarım”, **TEPGE Yayınları**, C.10,S: 14, Ankara,2012.

- TOPOYAN, Mert: **“Gıda Sektöründe Kritik Kontrol Noktaları ve Tehlike Analizleri (HACCP) ve ISO9001 Kalite Yönetim Sistemi,** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2003.
- TÜRKİYE GIDAVE İÇECEK SANAYİ DER. FEDERASYONU: **“Çiftlikten Çatala Gıda Güvenliği”, Türkiye Gıda ve İçecek Sanayi Rekabet Raporu,** TGDF Yayınları, Ankara, 2011.
- TÜİK: TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri Yıllığı (2012), Yayın no:4124,2012.
- TÜRKİYE ZİRAATÇILAR DER: **Gıda Raporu 2011** (t.y.), Türkiye Ziraatçılar Derneği(çevrimiçi), www.ziraatcilerdernegi.org.tr/assets/.../TZD_Gıda_Raporu_2011.rtf, 06.06.2013.
- YILMAZ, Seda: **“Türkiye’de Uygulanan Gıda Güvenlik Sistemleri ve Kontrol Yöntemleri”,** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 2010.
- YONAK ,Sinem **Dünya Sağlık Örgütü ve Türkiye İlişkileri,**
- Sevim T. AYDIN : T.C. Sağlık Bakanlığı Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1997.

MAKALELER

- AKBABA ,Gülgün: **“Dikkat Sağlığımızda ve Cebimizde Gözü Olanlar Var”, Bilim ve Teknik Dergisi,** Mart 1994,s.30-35.
- AKYILDIZ, Hüseyin: **“Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Uygulanan İktisat Politikaları”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,** C.9, S:1, 2004, s.43-62.
- ALTINDAL, Demet, İlknur Akgün: **“Yeni Tohumculuk Yasası ve Türk Tarımına Etkileri”, Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi,** C.2, S:2, 2007, s.27-35.

- ALTUNLU, Sakip: “İyi Tarım Uygulamaları”, **Tarım ve Mühendislik Dergisi**, S: 78-79, 2006, s.103-104.
- ARDA, Berna: “Ethical Respect of Biotechnology and The Case of Turkey”, **Journal of International Biotechnology Law**, C.1, S:5, 2004.,s.210-213.
- AY,Ahmet, Sinem Yapar: “DTÖ arım Anlaşması ve Türkiye”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S:13, 2005, s.57-80.
- BEYAZGÜL, Müslüm:İklim Değişikliği ve Gıda Güvenliği Sunu Planı, **İklim Değişikliği ve Tarım Çalıştayı**, 21-22 Mayıs 2013, (çevrimiçi) http://www.kirklarelitopraksu.gov.tr/ckfinder/userfiles/files/Dr_%20Müslüm/%20BEYAÜL%20%20-%20İklim%Değişikliği, 03.04.2013
- BORATAV,Korkut: “Dünya Gıda Zirvesi”, Sol Portal, (çevrimiçi),http://www.haber.sol.gov.tr/yazarlar/korkut_boratav/dunya-gida-zirvesi-20721 , 02.07.2012
- BOZÇAĞA, Özgür, Damla Cihangir: “AB ile Müzakerelerde Gıda Güvenliği, Veterinerlik, Bitki Sağlığı”, **İktisadi Kalkınma Vakfı Değerlendirme Notu**, S:18, 2010,(çevrimiçi) [http://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/gida_guvenligi_degerlendirme_notu\(1\)-pdf](http://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/gida_guvenligi_degerlendirme_notu(1)-pdf)08.09.2012.
- BROOKS, Graham: “TR’de GDO Mevzuatının Etiketleri”, **Bilgilendirme Raporu**, (çevrimiçi) <http://www.pgeconomics.co.uk/pdf/Turkish%20Version.pdf>,20.08.2013
- BUZBAŞ, Necdet: “Türkiye ve AB’de Gıda Güvenliği: Ortaklığın Sinerjisi”, **28. Türkiye-AB Karma İstişaresi Raporu**, 13-14 Eylül 2010.

CANİK, Fatmagül,

Nazire Yüksel:

“Gıda Güvenliği ve Pestisitler”, **TEPGE-Bakış**, S:14, Ankara, 2012..(çevrimiçi)
<http://www.tepge.gov.tr/Dosyalar/Yayinlar/ba76d806bf274b24b036f0192c0aac61.pdf>
18.03.2013

CLİVE, James:

2012 ISAAA Report on Global Status of Biotech/GM Crops (çevrimiçi),
<http://www.isaaa.org>, 18.09.2012.

ÇALIŞKAN, Özgür:

“2013 Sonrası OTP: Avrupa Komisyonunun Reform Önerileri Üzerine Bir Değerlendirme”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S:38, Haziran-Aralık 2011, s.137-164.

ÇELİK, Venhar,

“Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar”, Dilek

DİLEK B. Turgut :

Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, C.23, S:1-2, 2007, s.13-23.

ÇELTEK, Güher:

“Avrupa Birliğinde Gıda Güvenliği”, **Gıda Mühendisliği Dergisi**, S:18, 2004, s.17-24.

DELİCE, Y,Nalan
Özkaya Tayfun :

“Türkiye’de Gıda Güvence ve Güvenilirliğinde Tohumlukların Yeri ve Önemi”, **Harran Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, C.12, S:2, 2008, s.49-57.

DEMİRAYAK, Filiz:

“Biyolojik Çeşitlilik Doğa Koruma ve Sürdürülebilir Kalkınma”, **TÜBİTAK VİZYON 2023 Projesi Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma Paneli**, 2002, (çevrimiçi)
http://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_file/s/vizyon/2023/csk/EK-14.pdf, 15.07.2013.

DOĞAN, Sibel :

“Dünya Tarım Ürünleri Ticaretinin Liberalleşmesine Yönelik Düzenlemelerin Türk Tarımına Yansımaları”, **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S:7, 2002,s.41-59.

- ERSOY, Gülgün, Meral Aksoy: “1992 Dünya Beslenme (Gıda) Deklarasyonu”, **Gıda Dergisi**, C.19, S:2, 1994, s.93-95.
- ERTUĞRUL, Cemil “Gündem 2000 Çerçevesinde AB Ortak Tarım Politikasının Yeniden Yapılandırılması ve Türkiye”, **Planlama Dergisi**, s.297-298,(çevrimiçi) <http://ekutup.dpt.gov.tr/planlama/42nciyil/ertugruc.pdf>, 18.08.2013
- GIDA MÜHENDİSLERİ ODASI YÖNETİM KURULU: “5179 Sayılı Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanunun Değerlendirilmesi”, **Gıda Mühendisliği Dergisi**, S:8, 2004, s.11-12.
- GİRAY, Hatice,Ahmet Soysal: “Türkiye de Gıda Güvenliği Mevzuatı”,**TSKKoruyucuHekimlikBülteni**, C.6,S:6.2007,s.485-490.
- GÜCÜKOĞLU,Ali Özlem, Küplülü: “Genetik ModifiyeGıdalar”,**Veteriner HekimlerDerneği Dergisi**,C.77,S:2,2006 s.30-38.
- GÜLTEKİN, Saadettin: “DTÖ, AB ve Türkiye’nin Tarım Politikaları: Karşılaştırmalı Bir İnceleme”,**Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi**, C.4, S:9, 2012, s.55-70.
- GÜNER, Yusuf: “İyi Tarım Uygulamalarının Neresindeyiz”, **Ekolojik Magazin Dergisi**, S: 32, 2011, s.8-14.
- GÜRER, Betül: “Avrupa Birliği ve Türkiye’de Gıda Güvenliği Mevzuatı”, **TEPGE-BAKİŞ**, S: 14, Ankara, 2011.(çevrimiçi)<http://www.tepge.gov.tr/Dosyalar/Yayinlar/78407f093dd048eb831b5fb8c085afee.pdf>16/05/2013
- GÜZELOĞLU, Turan: “Küresel Gıda Krizi ve Beslenme Hakkı”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, S: 80, 2009, s.299-314.

- HASPOLAT, Iraz: “Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar ve Biyogüvenlik”, **Ankara Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi Dergisi**, S: 59, 2012, s.75-80.
- HATUNOĞLU, Emrah,
Feyza Eldeniz : “2000 Yılı Sonrası Türk Tarım Sektöründe Yapısal Dönüşüm Politikaları”, **Sayıştay Dergisi**, S: 86, 2012, s.27-56.
- ILGAZ, Mahir, Özgür Bozçağa,
Damla Cihangir : “Tüketici Hakları ve AB’nin Tüketici Politikası”, **İKV Değerlendirme Notu**, S:12, 2010(Çevrimiçi), http://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/12-tuketici_haklari_veabnin_tuketici_olitikasi_damla_cihanir_mart_2010.pdf, 04.11.2012.
- KAYA, Safiye: “Dünya Bankası ve Türkiye”, **Sayıştay Dergisi**, S: 46-47, Temmuz Aralık 2002, s.39-43.
- KESEN, Nesteren: “Avrupa Birliğinde Gıda Sektöründe Uygulanması Gereken Yönetmelikler”, **İzmir Ticaret Odası Raporları**, 2005(çevrimiçi) <http://www.izto.org.tr/bilgi-bankasi/abve-ul.-org.-masasi/calismalarimiz/raporlar>, 23.12.2012.
- KIYMAZ, Taylan
Mehmet Tarakoğlu: “Biyoteknoloji Alanındaki Gelişmelerin Yansımaları ve Türkiye’nin Politika Seçenekleri”, **DPT 42. Yıl Özel Sayısı Planlama Dergisi**, Ankara, 2002.s.235-242.
- KİLİT, Gökhan: “AB OTP’sı ve Reform Çalışmaları”, **İKV Değerlendirme Notu**, S.52, 2012 (çevrimiçi) <http://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/degerlendirmenotu>, 19.05.2012.
- KULAÇ, İbrahim, Yücel Ağirdil
Mehmet Yakın: “Soframızdaki Tatlı Dert, Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar ve Halk Sağlığına Etkileri”, **Türk Biyokimya Dergisi**, C.3, S:31, 2006, s.151-155.

- MESERİ, Reci: “Beslenme ve Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar”, **TAF Preventive Medicine Bulletin**, C.7, S:5, 2008, s.455-460.
- MISIR, B. Gülsüm: “HACCP Gıda Güvenliği ve Risk Yönetim Sistemi”, **SÜMAE Yunus Araştırma Bülteni**, C.8, S:3, 2008, s.8-10.
- ÖLÇER, Hülya: “Transgenetik Bitkiler: Tarımsal Uygulamalar, Üretim ve Tüketime Kontrolü”, **Ekoloji Çevre Dergisi**, C.10, S:40, 2001, s.21-24.
- ÖZDEMİR, Oğuz: “Genetik Olarak Değiştirilmiş Organizmaların Etkilerinin Küreselleşme Çerçevesinde Ele Alınması”, **Doğu Akdeniz Ormancılık Araştırma Müdürlüğü Dergisi**, S:9, 2003, s.113-133.
- ÖZKAYA, Tayfun: “Tohumda Tekelleşme ve Etkileri”, **Tarım Ekonomisi Dergisi**, C. 13, S: 12, 2007, s.46-51.
- ŞAHİN, Ayşe: “Avrupa Birliğinin Tüketici Politikası ve Türkiye’ye Yansımaları”, **Economic and Business Studies**, Vol. 3, No: 4, 2004, s. 274-285.
- TALU, Nuran: “Biyogüvenlik Protokolü ve TR’de Durum, Biyogüvenlik Protokolü ve Biyoçeşitlilik Sözleşmesinde Teşvikler”, **TCV Yayınları**, (çevrimiçi) <http://www.cevre.org.tr/yayinlerden%20secmeler/Biyogüvenlik%20Protokolü.htm>, 09.02.2013.
- TANRIVERMİŞ, Harun: “Sanayinin Neden Olduğu Çevre Kirliliğinin
- Ziya Gökalp, Mülayim : Tarıma Verdiği Zararların Değerinin Biçilmesi: TÜGSAŞ ve KBİ Sanayi Örneği”, **Turkish Journal of Agriculture and Forestry**, Tübitak Yayınları, C.23, S: 3, 1999, s.265-368.
- TANSEY, Geoffrey: “Milli Tarım Enformasyon Sistemi”, Çev: Mustafa Akbulut, **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, C. 35, S: 2, 1986, s.16-26.

- TİRYAKİ, İskender, Zeki Acar:“Genetik Yapısı Değiştirilmiş Bitkiler: Düny, Bugünü ve Geleceğı” **OMÜ Ziraat Fakóltesi Dergisi**, C.2, S:20, 2005,s.121-126.
- TİRYAKİ, Osman,
Ramazan Canhilal,
Sümer Horuz:
“Tarım İlaçları Kullanımı ve Riskleri”,
Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, C.26, S: 2, 2010, s.154-169.
- TURHAN,Şule:
“Tarımda Sürdürülebilirlik ve Organik Tarım”,
Tarım Ekonomisi Dergisi, C.11, S: 1, 2005, s.13-24.
- UZOGORA,G.Stella:
“TheImpact of GeneticModification of Human FoodsInThe 21 st. Century”
BiotechnologyAdvances, S:18, Cambridge, 2000, s.179-206.
- VAROL, Sinan:
“Dünya Gıda Zirvesi – Geçmişten Bugüne”,
Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi, S: 6, (çevrimiçi) <http://www.mfa.gov.tr/dunya-gida.zirvesi...gecmistenbugune.tr.mfa>.15.06.2013
- YALÇIN, Dilek,
İlkay Açıkgöz:
“İyi Laboratuvar Uygulamaları”, **Gazi Eğitim Fakóltesi Dergisi**, C. 27, S: 2, 2007, s.43-56.

DİĞER KAYNAKLAR

- AB BAKANLIĞI:
Türkiye’nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2002 Yılı İlerleme Raporu, (çevrimiçi) http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdalyikSureci/İlerlemeRaporlari/Turkiye_İlerleme_Rap_2002.pdf, 04.09.2012.
- ABBAKANLIĞI:
Türkiye’nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2003 Yılı İlerleme Raporu, (çevrimiçi), http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdalyikSureci/İlerlemeRaporlari/Turkiye_İlerleme_Rap_2003.pdf, 04.09.2012.

- AB BAKANLIĞI: Türkiye 2006 Raporu, Avrupa Komisyonu (çevrimiçi),
http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdalyikSureci/İlerlemeRaporlari/Turkiye_İlerleme_Rap_2006.pdf, 04.09.2012.
- AB BAKANLIĞI: Türkiye 2007 Raporu, Avrupa Komisyonu, (çevrimiçi),
http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdalyikSureci/İlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2007.pdf, 04.09.2012.
- AB BAKANLIĞI: 2009 Yılı Türkiye İlerleme Raporu, (çevrimiçi),
http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdalyikSureci/İlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2009.pdf, 04.09.2012.
- AB BAKANLIĞI: Türkiye 2011 Yılı İlerleme Raporu (çevrimiçi),
http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdalyikSureci/İlerlemeRaporlari/2011_ilerleme_raporu_tr.pdf, 04.09.2012.
- AB BAKANLIĞI: Türkiye ile Katılım Ortaklığı Belgesinde Yer Alan İlkeler, Öncelikler ve Koşullara İlişkin 23 Ocak 2006 Tarihli Konsey Kararı, (çevrimiçi),
http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdalyikSureci/Kob/Turkiye_Kat_Ort_Belg_2006.pdf, 04.09.2012.
- AB BAKANLIĞI: 2006/35/EC sayılı Kararın Feshine ve Türkiye İle Katılım Ortaklığının Kapsadığı İlkeler, Öncelikler ve Koşullara Dair Bir Konsey Kararı, 2008,(çevrimiçi),
http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdalyikSureci/Kob/Turkiye_Kat_Ort_Belg_2007.pdf, 04.09.2012
- AB KOMİSYONTEMSİLCİLİĞİ:Avrupa Birliğinin Tüketici Politikası (t.y.). Tüketicinin Tercihi Tüketicinin Korunması, AB Avrupa Komisyonu TR Temsilciliği Raporu, s.4, 2002, Ankara, (çevrimiçi)
<http://www.abveteriner.org/dosyalar/tuketici.pdf>, 02..05.2013

DTÖ:	:Domesticsupport inagriculture-TheBoxes, (çevrimiçi), http://www.wto.org/english/tratop_e/agric_e/ag_intro03_domestic_e.htm , 26.09.2012
FAO:	FAO-TurkeyPartnershipProgramme (FTPP), (çevrimiçi) http://www.fao.org/europe/sec/fao-turkey-partnership-programme/en/ , 09/08/2012.
FAO:	FAO, Food Security Indicators, (çevrimiçi) http://www.fao.org/economic/ess/ess-fs/fs-data/en/#.UrGpAdJdWKR , 16.09.2012
FAO:	World Agriculture: Toward 2015/2030 – Summary Report – FAO (çevrimiçi), http://www.fao.org/docrep/004/y3557e/y3557e06.htm , 08.05.2013
FİBL:	OrganicFarmingStatisticsContents, (çevrimiçi) http://www.fibl.org/en/themen/themen-statistiken.html , 22.03.2013.
GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK BAKANLIĞI:	Örtü Altı Kayıt Sistemi, (çevrimiçi), http://www.tarim.gov.tr/Sayfalar///İceriklerDetay.aspx?rid=361&NodeValue=156&Konuld=133&ListName=İcerikler , 06.12.2012
GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK BAKANLIĞI :	Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma (IPARD) Programı (2007-2013), (çevrimiçi), http://ipard.tarim.gov.tr/ , 26.04.2012.
GIDA, TARIM VE HAYVANCILIKBAKANLIĞI:	Stratejik Plan (2013-2017), (çevrimiçi) http://www.tarim.gov.tr/Sayfalar///İceriklerDetay.aspx?rid=232&NodeValue=242&Konuld=189&ListName=İcerikler , 26.11.2012.
GIDA, TARIM VE HAYVANCILIKBAKANLIĞI:	Türkiye Organik Tarım Stratejik Plan, (2012-2016) (çevrimiçi), http://www.tarim.gov.tr/BUGEM/Sayfalar/DuyurularDetay.aspx?ListName=Duyurular&rid=14&refld , 02.03.2013.

GIDA, TARIM VE
HAYVANCILIK BAKANLIĞI:

CODEX AND TURKEY, (çevrimiçi),
<http://www.tarim.gov.tr/Sayfalar/Eng-1033/IceriklerDetay.aspx?rid=668&NodeValue=349&KonuId=&ListName=Icerikler> ,
08.03.2013.

GIDA, TARIM VE
HAYVANCILIK BAKANLIĞI:

Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü (BÜGEM)
Faaliyetleri2013,(çevrimiçi)<http://www.tarim.gov.tr/BUGEM/Sayfalar//DuyurularDetay.aspx?ListName=Duyurular&rid=14&refId>,
20.05.2013.

ORMAN GENEL MÜDÜRLÜĞÜ :

Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nin (CBD-RİO) Önemi, (çevrimiçi)
<http://web.ogm.gov.tr/birimler/merkez/odundisurun/biyoces/Sayfalar/cbdninonemi.aspx>,
08.06.2013.

RESMÎ GAZETE:

Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu, 13 Haziran 2010, Sayı: 27610.
(çevrimiçi)
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/06/20100613-12.htm>, 12.04.2013.

TÜİK:

Nüfus Projeksiyonları, 2013-2075, (çevrimiçi)
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=15844>, 14.02.2013.

Hibrit Tohum Nedir Biliyor Musun?
(çevrimiçi)
<http://www.cevrehaber.org/haber/hibrit-tohum-nedir-biliyor-musun-137.html>,
29.02.2012.

Türkiye'nin Yetersiz GDO Politikası,
(çevrimiçi)
<http://www.gazetebilkent.com/2013/05/25/turkiyenin-yetersiz-gdolu-urun-politikasi/>,
25.05.2013.

- UNDP: UNDP-The Millennium Development Goals (çevrimiçi)
<http://www.undp.org/content/undp/en/home/mdgoverview/>, 17.05.2013.
- UNITED NATIONS: World Population Prospects The 2012 Revision (çevrimiçi), http://esa.un.org/unpd/wpp/Documentation/pdf/WPP2012_Volume-I_Comprehensive-Tables.pdf 04.05.2013.
- Türkiye’de Tohumculuk, GDO Kavramı ve Hibrit Tohumların Ticaretteki Önemi, 2012, Çevrimiçi: <http://pautfgenelkultur.blogspot.com/2012/08/turkiyede-tohumculuk-gdo-kavrami-ve.html> 17.01.2013
- World Development Report, (2008), Çevrimiçi: <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTDEC/EXTRESEARCH/EXTWDRS/0,,contentMDK:23062293~pagePK:478093~piPK:477627~theSitePK:477624,00.html>, 15.03.2012
- Communication From The Commission to the Council World Food Conference, Rome, (5 to 16 November 1974), (çevrimiçi), <http://aei.pitt.edu/> 15701 / ,17.06.2013

**EK 1:12. FASIL GIDA, VETERİNER VE BİTKİ SAĞLIĞI KONUSUNDA AB
MEVZUATINA UYUM İÇİN FİNANSMAN İHTİYACI VE KAYNAKLARI**

İhtiyaçlar(Tarım ve Köyişleri Bakanlığı)	Yıl	Ulusal Bütçe	AB Kaynakları	Diğer	Toplam
1.Yatırım					
Hızlı alarm dahil gıda güvenliği bilgi sisteminin kurulması ve işletilmesi	2009	400.000			400.000
Risk Değerlendirmesi için mevcut bilgi ağının revizyonu	2010	100.000			100.000
Risk değerlendirme birimi için alet ve ekipman ihtiyacının karşılanması	2010	300.000			300.000
2. Mevzuatın Uyumu ve Uygulanması					
-Personel					
Risk değerlendirmesinde görev alacak panelistlerin katılım payları	2010-2011	100.000			100.000
-Eğitim					
Gıda güvenliği sistemi konusunda ve kapsamlı bir strateji hazırlanması için bakanlık personelinin eğitimi	2009-2010	212.000			212.000
Risk değerlendirme biriminde çalışacak olan personelin eğitimi	2010-2011	400.000			400.000
-Danışmanlık					
Gıda güvenliği bilgi sistemi konusunda danışmanlık hizmeti	2008-2010	312.000			312.000
-Tercüme					
-Diğer					
Toplam		1.824.000			1.824.000

Kaynakça: AB BAKANLIĞI:2006/35/EC sayılı Kararın Feshine ve Türkiye İle Katılım Ortaklığının Kapsadığı İlkeler, Öncelikler ve Koşullara Dair Bir Konsey Kararı, 2008,(çevrimiçi), http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/Kob/Turkiye_Kat_Ort_Belg_2007.pdf, 04.09.2012